

Oct. Popa:	Ștefan Mailat
Caius Bardoși:	Revizionismul maghiar
Gh. Tulbure:	Politica educației
Th. Tartler - I. Ludu:	Cronica comunei Prejmer
I. Ghelase:	Insemnări vechi
C. Comanescu:	Alte tablouri de pictorul Mișu Popp

PARTEA LITERARĂ :

Ecat. Pitiș:	Ceasuri de noapte
" "	Sfârșit de August
Al. Lascarov-Moldovanu:	Flori de lumină
Gheorghe D. Banu:	Toamnă
S. Tamba:	Din stânga și din dreapta
Ax. B., I. Gh.	Dări de seamă
V. Branisce-Căliman:	

Bibliografie.

ȚARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

REDAȚIA: Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

ADMINISTRAȚIA: B-dul Regele Ferdinand No. 14, Brașov

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50

Pentru străinătate acelaș preț, plus taxele de expediție (Lei 140)

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapozită.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătinindu-se tipografelei numai costul hârtiei și trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din acelaș nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, B-DUL REGELE FERDINAND No. 14

Anul IV. Noembrie-Decembrie 1932 No. 6.

Ștefan Mailat Domnul Făgărașului (1502—1550)

de Pr. Octavian Popa
profesor secundar.

(Sfârșit)

Petru Rareș, care în 1529 și 1530 adusesese sub influența sa toate țările locuite de Români,¹⁾ care și acum — în a doua domnie — se ocupa cu gânduri de mărire²⁾, vedea în înălțarea lui Mailat o piedecă în calea aspirațiilor sale. Pe lângă acestea, cum am amintit, el promisese sultanului, că-i va da în mână pe Mailat. Sultanul a fost în continuu asmuțat de Martinuzzi contra lui Mailat. Călugărului nu i-a fost greu să deștepte furia Sultanului. Luptele contra lui Zapolia și alipirea la Ferdinand, îndată după dezastrul dela Mohács,uciderea lui Gritti, ținuta de mai târziu contrară lui Zapolia și a fiului său Ioan Sigismund, toate acestea au fost exploatare înaintea sultanului contra lui Mailat, care era prezentat ca un dușman al Turcilor și luptător contra dispozițiilor sultanului.

Aceasta era situația lui Mailat, când el s'a închis în cetatea Făgărașului, pregătindu-se pentru o rezistență îndelungată, în nădejdea ajutorului promis de Ferdinand. Armatele contrare s'au apropiat de Făgăraș. Din ordinul Izabellei li s'a alăturat și Baltazar Bornemissza cu armata sa.

Cetatea Făgărașului era și de astădată foarte întărită și garnizoana, compusă din boerii și poporul român de aici, inspi-

1) Ursu pag. 20.

2) Ursu pag. 75—85.

ra toată încrederea. Conducătorii armatelor dușmane au văzut, că cucerirea cu arma a cetății ar fi o luptă grea și îndelungată, de aceea, într'o consfătuire ce a avut loc între Petru Rareș, Martinuzzi și Ahmet, s'a făurit un plan mârșav pentru prinderea cu viclesug a lui Mailat. Rareș și Cuciug Bali, pe cari Mailat îi socotia de prietini, i-au trimis știri, ca să nu fie nicidecum îngrijat, pentrucă sultanul intenționează să-i dea principatul ardelean. În 19 Iulie 1541 s'au prezentat la poarta cetății Bornemissza cu doi logofeți români și cu un fruntaș turc și au cerut voie să intre și să vorbească cu Mailat. Introduși, i-au spus, că e invitat afară, în tabără, ca să i se comunice voința sultanului. Szilágyi ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un binevoitor, care se teme de o cursă întinsă lui Mailat și i-a dat sfatul să fie precaut.¹⁾ Majláth B. ni-l prezintă pe Bornemissza ca pe un dușman aprins de dorul de răzbunare.²⁾ Martinuzzi a ales pe Bornemissza ca unealtă de răzbunare, știind bine, că dacă acesta îl va îndemna pe Mailat să fie precaut, Mailat va bănuî, că această bunăvoință e prefăcută numai, ca să-l poată abate dela planurile sale. Verancici spune, că Fratele a trimis pe Bornemissza în tabără, pentruca să lucreze pe o mână cu vovezii români. De aceea, când Bornemissza îi spune lui Mailat în taină, pe un ton binevoitor: „Domnule, până acuma ai fost om cu minte, dar acum mai cu seamă ai grije și fii cu minte. Nu merge între ei, pentrucă te înșeli, doar bine îi cunoști pe Valahi și pe Turci“, Mailat, încrezut în prietinia lui Petru și a lui Bali, arătată prin veștile trimise, a văzut în aceste cuvinte o apucătură, ca să-l abată și împiedece dela ajungerea planurilor sale. Aceasta cu atât mai mult, cu cât Bali îl înștiințase, că scopul sultanului e să fie omorît Bornemissza.

Mailat a căzut în cursă. El a cerut ostatici și o scrisoare de garanție, că nu i se va întâmpla nimic. De ostatici a cerut pe fiii lui Ahmet, dar acesta s'a scuzat, că pe fiii săi i-a dat lui Soliman, însă îi va trimite pe pașalele din Vidin și Silistra și câte doi boeri moldoveni și munteni. Ei au îmbrăcat în haine strălucite și au provăzut cu spade aurite pe șase soldați de

1) Szilágyi I. 279.

2) Majláth B. 105.

rând — doi turci, doi moldoveni și doi munteni — părând astfel șase bărbați de frunte și i-au trimis de ostatici cu scrisoarea de garanție. Tradiția populară ne spune, că Mailat a fost asigurat, că până va fi soare pe cer, nu i se va întâmpla nici un rău.¹⁾

În 19 Iulie 1541 a primit Mailat pe ostatici și scrisoarea de asigurare. Imediat a făcut pregăriri de plecare. Zădarnice au fost rugămințile și plângerile soției sale Ana, care, ca odinioară Casandra, a văzut nenorocirea ce-i amenință, zădarnice suspinurile celor doi copilași, zădarnice au fost stăruințele celor mai mulți dintre boeri, de a nu pleca. El era hotărît. Prietinia lui Rareș și a lui Bali i-a fost fatală. Imbrăcat în cele mai strălucite haine și însoțit de patruzeci de călăreți, îmbrăcați în haine de gală, Mailat a ieșit din cetate și s'a dus în tabăra lui Rareș, unde și-a așezat corturile. A fost primit bine și prietenește. Toată ziua și-au trecut-o în petreceri. Intr'aceea însă Rareș a trimis în jurul Făgărașului 10,000 de călăreți. A doua zi iarăși a urmat în petreceri. Seara — nu mai era soare pe cer! — a fost invitat la ospăț în cortul lui Rareș. Mailat, înfierbântat de petrecere și băutură, a început să fie zădărit și apoi batjocurit de Moldoveni și atunci el înfuriat a pus mâna pe sabie. În acest moment Moldovenii sar asupra lui și îl prind, iar Rareș, punându-și mâna pe el, i-a zis: „Câine, ești prizonierul sultanului“. Moldovenii, despoindu-l de toate podoabele și scumpeturile, l-au legat și i-au dezarmat și suita, despoind pe toți de toate podoabele, dar cel puțin dându-le libertatea de a se întoarce la ai lor. „Pe când Mailat se sbuciuma, veni Ahmet, care mascându-și mulțămirea, se prefăcu a dojeni pe Petru, pentru că ar fi înfrânt legile ospetiei și ar fi expus morții pe floarea Turcilor, trimiși ca ostatici în Făgăraș. Petru Rareș îi răspunse cu un prefăcut dispreț, că prinderea lui Mailat avea cauze foarte grave și că el va fi trimis neatins la Constantinopol, „unde într'adevăr voevodul fu și expediat și-și duse

1) I. Ântonelli: Monografia Făgărașului (Transilvania 1871 pag. 215) și „Erdélyi magyar képes naptár“, pe anul 1879 (Cluj, pag. 21). Majláth B. 106—107, Szádeczky 20, Szilágyi I. 219—28, Xenopol 258—259, Bunea 38, Hunfalvy II. 238—241.

restul mizerabilelor sale zile în închisoarea celor șapte turnuri.¹⁾ Fără îndoială că această cursă fusese convenită între sangiacul turc și domnul Moldovei. Cunoscând meșteșugul lui Rareș, pus odată în aplicare la prinderea lui Gritti, nu vom sta la îndoială a atribui lui Petru iscoada acestei trădări.²⁾“

Noi știm, că planul mișelesc, de a-l atrage în cursă pe Mailat, a fost iscodit într'o consfătuire ținută între Petru Rareș, Martinuzzi și Ahmet și astfel putem admite cu Xenopol, că Petru Rareș a fost autorul acestei trădări. La executarea planului a fost folosit ca unealtă Baltazar Bornemissza.

„Acolo în închisoarea celor șapte turnuri a suferit 10 ani puternicul stăpân al Făgărașului. Soția lui înzădar a încercat tot posibilul pentru scăparea lui. Inzădar a îmbiat călugărului Gheorghe, atotputernicului guvernator, cetatea Făgărașului, ca preț al eliberării soțului său ; înzădar a câștigat scrisoare de recomandare chiar și dela regina Izabella ; pe soțul său nu l-a putut scăpa : Ștefan Mailat a murit în temnița din Constantinopol, în săptămâna Crăciunului din 1550. Stăpânul cetății s'a prăbușit, cetatea însă, pe care n'au putut-o lua armatele turcovalahe, a rămas mai departe în stăpânirea familiei lui Mailat. Principatul independent ardelean, pe care înzădar s'a încercat Mailat să-l înființeze, s'a format peste scurt timp, după căderea Budei în mâna Turcilor. Și cu aceasta și pentru Făgăraș se începe o epocă nouă, acum în cadrele principatului ardelean.“³⁾

Bunea, vorbind despre căderea lui Mailat, exclamă : „Astfel se sfârși cel mai de frunte dintre Mailateștii dela Făgăraș, cel născut dintr'un boer român, care-și schimbase boeria românească cu nobilitatea ungurească și legea grecească cu cea romană, pentruca fiul său Zehan, sau Ștefan, să o schimbe și pe aceasta cu cea protestantă.“⁴⁾

Un scriitor contimporan sas, cetățeanul Scherer din Sibiu, scrie următoarele despre Ștefan Mailat : „In acelaș an

1) Xenopol citează din Istvánfi, combinat cu Paul Giovio V. Xenopol IV. 259.

2) Xenopol IV. 259. N. Iorga : Ist. Rom. din Ardeal I. 132—133. Pe Rareș ni-l arată și d-l Iorga ca pe un om viteaz, dar viclean și ipocrit.

3) Szádeczky 20.

4) Bunea pag. 38. Vezi și N. Iorga : Istoria poporului român II. 173.

(1541) a fost prins domnul Ștefan Mailat de către cei doi voievozi vecini și dus în prinsoare turcească, de unde nu s'a mai reîntors. A pierit. El era un Valah blestemat din Țânțari, a fost însă puternic, bogat și prea curajos. A făcut țării mult rău și a adus războiu și mizerie peste țară, iar de noi bieții Saxoni, și-a bătut joc mult și adeseaori. A făgăduit și a spus multe, dar a ținut puține.“¹⁾

Epilog.

Prinderea mișlească și întemnițarea în Constantinopol a lui Mailat a făcut să se producă valuri de indignare și nemulțămire în șirul prietinelor săi, cari au lucrat din toate puterile lor, laolaltă cu soția sa și cumnatul său, ca să-i câștige libertatea. Dieta ținută la 2 Martie 1542 în Besztercebánya a adresat o scrisoare regelui Ferdinand, în care — referindu-se la serviciile credincioase prestate de Mailat — îi cerea regelui, ca să intervină la Izabella, la Soliman, la pașalele turcești, la ambasadorul francez din Constantinopol, ca și la călugărul Martinuzzi pentru eliberarea lui Mailat. Ferdinand a și intervenit, dar zădarnic. Voevodul muntean Mircea încă a făcut dese intervenții și într'un timp credea, că va și dobândi eliberarea voevodului Mailat. Intervenit-a și soția sa, apoi Nádasy și Zalay — tot înzădar. Soția a câștigat, fără știrea Călugărului, o scrisoare de recomandare dela regina Izabella către sultan, dar toate înzădar, pentru că intrigile și darurile lui Martinuzzi la Constantinopol erau mai puternice și au făcut pe sultan să creadă, că întoarcerea lui Mailat ar fi o mare și serioasă primejdie pentru stăpânirea turcească.

Ce inimă avea Călugărul se vede din o scrisoare a Anei Mailat către fratele său : „Nu pot avea în el (în Martinuzzi) nici o nădejde, pentru că cum să nu-și răzbune pe omul viu

1) N. Densușianu o. c. pag. 121 : „Eodem anno (1541). D. Stephanus Mayladus a duobus Vayvodis vicinis captus, in Turcicam captivitatem abducitur, fors non amplius redditurus. Perit. Er war ein schlechter Wallach aus Zunioghzegeh, wurde aber mächtig, reich und übermüthig, hat dem Lande viel schlechtes gethan, und viel Krieg, und Noth über Land gebracht, und uns mesellos Saxones oft und viel emungirt, — hat viel versprochen und gesprochen, aber wenig erhalten.“

acela, care și-a răzbunat pe un mort, cum a făcut cu sărmanul Urban Battyányi, pe care regina l-a înmormântat cinstit în mănăstirea din Alba-Iulia, iar Fratele Gheorghe l-a scos de acolo și l-a îngropat în gunoiu?¹⁾

Cu intervențiile s'a ajuns atâta, că i s'a ușurat tratamentul înăsprit din cauza unei încercări de evadare și i s'a dat voie să primească vizite, să poată scrie acasă, iar în temniță să se poată întâlni cu Valentin Török, prietin bun și vechiu tovarăș de arme, prins și el, mișelește, la ocuparea Budei.

Istoriograful Paul Giovio (Paulus Jovius) spune, că Mailat ar fi putut căpăta libertatea, dacă ar fi trecut la mahomedanism, dar el a refuzat.²⁾

El ținea la noua sa religie protestantă și a stăruit și a dobândit, ca chiar și în temniță să poată asculta rugăciunile evanghelice și de-acolo scrie soției sale și fiului său să țină cu tărie la noua credință, ba o roagă pe soția sa, ca să permită să se reformeze bisericile de pe domeniile sale.⁴⁾

În săptămâna Crăciunului din anul 1550, după o robie grea și lungă de 10 ani, și-a sfârșit zilele departe de ai săi și de Ardealul său drag, fostul stăpân al cetății Făgărașului și urzitorul ideii marelui principat independent al Transilvaniei.

1) Majláth B. 112.

2) Majláth B. 112.;

3) Szádeczky 26.

4) Szádeczky 26. — De altfel se pare, că încă sub Mailat au trecut unii preoți la calvinism, păstrându-și ritul. Astfel înțelegem noi scrișoarea către soția sa, referitoare la reformarea bisericilor de pe domeniile sale. La aceasta ne îndreptățește și diploma lui Mihail Apafi din 11 Februarie 1689, prin care întărește privilegiile boeronale familiei Popa din Ludișor, acordate de Ștefan Mailat, „Honorabilis Bacsillae Popa, Valachici ritus Possessionis Ludisor Pastoris.“ Cuvântul „pastor“ ne îndreptățește la această explicare. Calvinismul a fost introdus în țara Oltului astfel, încât „pe la 1585 toată Țara Oltului e scoasă de sub dominația duhovnicească a Vlădicului român din Alba-Iulia și supusă preotului reformat maghiar din Făgăraș (Șt. Meteș: „Viața bisericească a Românilor din Țara Oltului“, în „Transilvania“ Nr. 1 din 1929 pag. 21.) Tot la această explicare ne duc și cuvintele din o altă diplomă a lui Apafi, în care a nobilitat pe „Honorabilis Joannis Popa, Pastoris Ecclesiae Valahicae“, pomenită de N. Aron, în Monografia bisericilor, școalelor și reuniunilor române din Făgăraș, 1913 pag. 268.

El cade frânt prin intrigi și cursă, nu biruit în luptă. Principatul ardelean, pe care l-a visat atâta Mailat și pentru care a trebuit să cadă el în mod atât de tragic, — s'a înființat nu mult după moartea lui, — dar sub principe maghiar.

Putem aplica și aici cuvintele regretatului istoriograf D. Onciul: „Așa ne-a fost fatalul destin al istoriei“.²⁾

Cel care s'a numit cu atâta mândrie „Liber Dominus Terrae Fogaras, wajwoda Trans-nus et Siculorum Comes“ și „Perpetuus Dominus Terrae Fogaras“³⁾ a căzut ca un erou pentru ideia atât de frumoasă a Principatului ardelean român, care, după o jumătate de veac, sub Mihaiu Viteazul, s'a întrupat pe timp foarte scurt. A trebuit să treacă veacuri de suferințe și de chinuri, până când frumosul Ardeal, la stăpânirea căruia a râvnit atât de mult Domnul Făgărașului Ștefan Mailat, să ajungă sub stăpânire românească.

Ștefan Mailat, pentru idealul său frumos și măreț, merită un loc de cinste în istoria Țărilor românești.

2) Vezi „Lui Titu Maiorescu“, omagiu. București 1900 pag. 631.

3) Marinescu o. c. pag. 788, 790 și 794.

Revizionismul maghiar *)

— în lumina istoriei politice și diplomatice —

de Caius Bardoși.

Poincaré condamnă pe Tisza.

Discuția originilor războiului mondial a devenit, astăzi, de o palpitantă actualitate. La aparență, controversa este mai mult o afacere de prestigiu. În fond, însă, ea implică importante probleme, economice și teritoriale. Așa încât a depășit cadrul cercetărilor pur istorice și a speculațiunilor, dialectic, academice. Pregătită în arhive secrete și biblioteci bogate, ea a devenit o teză diplomatică și politică, de ordin european și internațional.

În afară de complicitatea negativă, prin reticență și conivență, a guvernului maghiar, la facilitarea atentatului dela Sarajevo și la pregătirea, indirectă, a războiului mondial, — mai rămâne de lămurit atitudinea culpabilă și vina directă a Ungariei, la actul de declarare a războiului. Limpezirea acestei chestiuni mistificate este extrem de importantă, pentru combaterea revizionismului maghiar.

După cum am mai spus, contele Ștefan Tisza, primul ministru al Ungariei, pare a fi avut unele ezitări, în momentul declarării războiului, care sunt exploatate, ca tendințe pacifiste, de către protagoniștii revizionismului.

Să consultăm, în această privință, opinia autoritară a lui *Raymond Poincaré*. După cum știe toată lumea, *Poincaré* a fost Președintele Republicii Franceze, în timpul războiului. La *Quai d'Orsay* a învățat să cunoască și să observe întreaga politică europeană. Așa încât memoriile lui sunt impregnate de originalitate expertă și de un spirit fin de observație.

Încă în 1913, scrie *Poincaré* în volumul III al memoriilor sale, — s'au produs, în Europa, schimbări de ministere, care nu erau favorabile acțiunii pacifiste a Franței. — La Budapesta, șeful cabinetului maghiar, *Lukács*, a fost înlocuit cu politicianul maghiar, considerat ca cel mai antislav și cel mai germanofil, *contele Ștefan Tisza*.¹⁾ În această privință, *Poincaré* se referă și la opinia regretatului și eminentului ziarist, *Auguste Gauvain*, membru al Institutului Franței²⁾, a cărui vastă cultură și adâncă penetrațiune a stărilor din Europa Centrală am avut fericitul

*) Vezi nr. anterior.

1) *Raymond Poincaré: Neuf Années de Souvenirs III. L'Europe sous Armes 1915.* Paris, 1926, pag. 221.

2) *A. Gauvain, Les origines de la guerre européenne.*

prilej de-a le admira, personal, la Paris și la Haga, în cursul mai multor conversațiuni interesante și instructive. Țin să aduc, aici, un omagiu de pioasă recunoștință memoriei lui Gauvain, care a murit acum vre-o doi ani, după ce toată viața a fost un prieten sincer și activ al națiunilor oprimate de monarhia bicefală.

Tratând, în volumul IV al memoriilor sale, evenimentele care au precedat declarării războiului, *Poincaré* ne dă următoarea imagine a situației din Austro-Ungaria :

După atentatul dela Sarajevo, *contele Berchtold*, ministrul afacerilor străine a dublei monarhii, a declarat șefului de Stat Major, *Conrad von Hötendorff*, că a sunat ceasul pentru a rezolva chestiunea sârbească. În acelaș timp, ministrul de externe a anunțat contelui Tisza, președintele consiliului maghiar, „*intențiunea sa de-a profita de crima dela Sarajevo pentru a aranja socotelile cu Serbia.*”

Contele Tisza părea, atunci, destul de ezitant. „*Nu din dragoste pentru pace*”, după cum i se pare și lui *Poincaré*, pentru că însuși Tisza a scris : „*Cea mai mică grijă a mea ar fi să găsim un casus belli convenabil.*” Însă, el nu credea oportună o agresiune imediată, contra Serbiei, pentru că, temându-se de intervenția Rusiei, el voia, mai înainte, să sporească șansele Austro-Ungariei, printr'un sprijin sigur al Bucureștilor și al Sofiei. — Aici, *Poincaré* face o trimitere concludentă la raportul lui Tisza către Împărat, din 1 Iulie 1914.¹⁾

Se știe că rezistența lui Tisza nu a durat. Berchtold o considera învinsă încă la 11 Iulie...

La 14 Iulie, scrie *Poincaré*, sunt luate mai multe decizuni la Viena, fără ca ambasadorul francez să mai poată avea în-doeli. *De câteva zile, rezistența contelui Tisza a slăbit.*

Tot la 14 Iulie, *contele Tschirschky*, ambasadorul german la Viena, telegrafiasse la Berlin : „*Contele Tisza a venit să mă vadă, astăzi, după o conversație cu contele Berchtold. Mi-a zis că totdeauna a sfătuit prudența, însă fiecare zi l-a întărit în opinia că Monarhia trebuia să vină la rezoluții energice.*” Wilhelm II a comentat acest raport cu o notă marginală, caracteristică și laconică : „*De sigur.*”²⁾

În timp ce Franța naviga în iluzii de pace, consiliul austro-ungar a ținut, la Viena, o reuniune decizivă. În fine, contele Tisza s'a supus argumentelor lui Berchtold și, la 18 Iulie, *contele Hoyos* i-a spus lui *Stolberg*, consilierul ambasadei germane : „*Condițiunile (ultimatului) sunt de așa natură, încât este impo-*

1) *Raymond Poincaré: IV. L'Union Sarcée. 1914.* Paris, 1927. pg. 185.

2) *Ibid.*, pag. 210—218 și *Documents allemands*, t. I, No. 49.

sibil unui Stat, care păstrează încă puțină mândrie sau demnitate, să le accepte.“¹⁾)

La 23 Iulie, Sir George Buchanan, ambasadorul britanic la Petersburg, a scris lui Sir Arthur Nicolson, subsecretar de Stat permanent la Foreign Office: „...Sazonoff crede pe Tisza și Forgách doi oameni foarte periculoși.“²⁾)

În fine, în volumul V al memoriilor sale, Poincaré, după o matură și obiectivă cumpănire a elementelor de judecată, pronunță o sentință de condamnare contra lui Tisza, care și-a asumat, cu toate ezitățile sale dela început, o mare parte a răspunderii războiului. (...le comte Tisza... a assumé finalement, malgré ses hésitations du début, une grande part de la responsabilité dans la guerre“.³⁾)

Opinia unui expert german.

Până acuma am invocat numai două opinii franceze, — a lui Poincaré și a lui Chélard, — pentru a stabili responsabilitatea Ungariei, la războiul mondial. De-acum înainte, vom asculta depoziția unor experți din tabăra Puterilor Centrale, cari au tot interesul să-și apere dreptatea lor, însă al căror simț critic de imparțialitate istorică este îndreptat împotriva lui Tisza. Autoritatea și competența lor devin indiscutabile, la simpla pronunțare a numelui lor: Dr. Eugen Fischer, Emil Ludwig, Conte Ottokar Czernin, Prințul Lichnovsky.

Vom începe cu Dr. Eugen Fischer, care a fost un expert în comitetul de anchetă a Parlamentului german pentru chestiunile de responsabilitate a războiului (*Sachverständiger im Untersuchungsausschuss des Deutschen Reichstages für die Kriegsschuldfragen*.)

În cartea sa despre cele 39 de zile critice, dela Sarajevo până la războiul mondial, Fischer găsește următoarele explicațiuni pentru ezitățile contelui Tisza și, mai ales, pentru opoziția lui Tisza față de orice anexiune teritorială:

Președintele de consiliu maghiar, Conte Ștefan Tisza, despre care se zice că Viena tremura, când pornea la drum, și se culca pe burtă, când sosea („von dem man sagte dass Wien zitterte, wenn er sich auf die Reise mache, und auf dem Bauch liege, wenn er ankomme“), — s'a opus insistent unei întreprinderi, așa cum aceasta părea a fi înțeleasă de contele Berchtold.

1) Poincaré, op. cit. pag. 231—2 — și Documents allemands, 87, scri-soarea privată a lui Stolberg către Jagow.

1) British documents on the origins of the war, t. XI, No. 164, pag. 117 și Poincaré, op. cit., pag. 292.

3) Raymond Poincaré: V. L'Invasion, 1914, Paris, 1928, pag. 290.

Tisza vorbea ca un Ungur. El vedea că, prin învingerea și încorporarea Sârbilor în Monarhie, numărul Slavilor s'ar fi înmulțit și influența sârbească s'ar fi întărit.

Tisza reprezenta, în Ungaria, supremația categorică a Maghiarilor asupra Slavilor și, prin urmare, Dualismul, în întreaga monarhie. Tocmai de aceea respingea orice politică ce ar fi adus o sucrescență de Slavi.

Tisza avea, însă, și alte considerațiuni mai înalte. El simțea că este o prostie, dacă acum, în agitație, se trage sabia și se lovește. Asta nu era politică! Nu se putea porni în lupta contra Rusiei, fără o singură alianță sigură în Balcani.

Românii, aliați cu Austria și Germania, erau—după cum se observa — „seduși și cumpărați“ („*verführt und gekauft*“) de „șiretul“ Sasonov, ministrul de externe al Rusiei. Adevărat că Regele Carol, din Casa Hohenzollern, domnea acolo, însă el nu putea schimba opinia țării sale, în care, pe lângă influența rusă, era puternică și influența franceză.

Tisza încă nu cunoștea „*Tratatul dela Constanța*“, în care era stipulat prețul ce urma să fie plătit de Rusia. Inșă, el simțea pierderea prietenilor români de afaceri („*der rumänischen Geschäftsfreunde*“), cari se orientau spre concernul mai puternic ruso-franco-englez.

Dar, pe măsură ce interesele sârbești, românești și grecești erau tratate cu preferință la Petersburg, — Bulgaria, primul născut al Rusiei, în Balcani, își îndrepta fața spre Viena. Aceasta s'a observat și s'a încurajat. Ministerul de externe dela Viena a conceput un plan, de-a face din Bulgaria, în locul României, un punct de sprijin, în Balcani. Tisza pretindea să se realizeze întâiu acest plan și, astfel, să se creeze, prin politică, o situațiune strategică, cu ajutorul căreia Austro-Ungaria să poată începe lupta contra Rusiei, cu o oarecare încredere.

Caracterizând personalitatea lui Tisza, Fischer zice că era o „natură violentă“ („*eine Gewaltnatur*“), însă una care trăia intern („*die aus dem Innern lebte*“). Și dă un exemplu anecdotic. Înainte de războiu, Tisza își dăduse o întâlnire cu *Windischgraetz* și cu alții. S'au întâlnit în camera unui hotel. După masă, când s'a început discuția și când țiganii cântau un dans național, deodată Tisza începe să danseze și dansează singur, timp de patru ceasuri furtunoase (*durch vier rasende Stunden*), în camera de hotel, diferite dansuri naționale, după vioara primasului de țigani! Patru ceasuri ca un profet obsedat de Dumnezeu! („*Vier Stunden wie ein Prophet besessen vom Gott der Ungarn*“). Atunci se simte, intern, liber și poate negocia.¹⁾

¹⁾ Eugen Fischer, *Die kritischen 39 Tage von Sarayewo bis zum Weltbrand*. Berlin, 1928, pag. 52-4.

Reîntorcându-se la atitudinea lui Tisza, în timpul crizei premergătoare declarării războiului, *Fischer* arată că s'au întrunit *Contele Stürgh, Berchtold, Tisza* și ministrul maghiar pe lângă curtea imperială, care de altcum nu era proeminent. — Imediat după această convorbire, Tisza s'a dus la *Tschirschky* și i-a declarat: „M'am decis cu greu să sfātuiesc războiul. Acum, însă, sunt convins de această necesitate. Și voiu lupta, cu toată energia, pentru grandoarea monarhiei” („*Ich habe mich schwer entschlossen, zum Kriege zu raten, bin aber jetzt von dessen Notwendigkeit, überzeugt; und ich werde mit aller Kraft für die Grösse der Monarchie eintreten.*“)

Tisza și-a însușit limbajul lui *Berchtold* și al lui *Stürgh* dela șapte Iulie, limbajul acelora care reprezentau „Planul Conrad”. Nu mai există, deci, un „Plan Tisza”. Tisza renunțase la toate aceste idei de bărbat de Stat.

Atunci când Tisza și-a pronunțat consimțământul său formal, într'un nou consiliu de miniștri, la o acțiune contra Serbiei, — a trebuit să se decidă, expres, renunțarea monarhiei la teritoriile sârbești.

Presiunea care emana dela Berlin și pe care, probabil, contele *Berchtold* a întărit-o, trebuie că a influențat, decisiv, asupra lui Tisza. Această înrăurire, împreună cu încrederea nelimitată în puterea de acțiune militară pruso-germană, — ca și influența Împăratului *Wilhelm* asupra vecinului de granițe al Ungariei, Regele Carol al României, — trebuie că a fost determinantă pentru Tisza.

Acum Tisza a consimțit, ca nota către guvernul din Belgrad să aibă ca scop războiul. El însuși a declarat aceasta lui *Tschirschky* (ambasadorul german dela Viena). *Berchtold* a raportat, perfect adevărat, că el și Tisza erau de acord asupra tonului și conținutului notei ce urma să fie expediată la Belgrad și că Tisza a introdus chiar unele înăspriri („*dass Tisza sogar Verschärfungen hineingebracht habe*“.¹⁾)

Emil Ludwig și scrisorile lui Tisza.

Emil Ludwig a câștigat o faimă mondială, ca biograf și istoric. Numele lui este mult prea bine cunoscut, pentru a mai fi nevoie de o justificare a autorității opiniei sale.

În cartea sa despre evenimentele din „Iulie 1914”, *Ludwig* zice că Tisza a fost agitat de sentimente complexe, când telegraful i-a vestit asasinarea lui *Francisc Ferdinand*, dușmanul Ungurilor. Acum nu mai putea fi vorba de sufragiu universal, grație căruia principele moștenitor voia să rupă predominarea

²⁾ *Fischer*, op. cit., pag. 100 — 2.

Ungurilor asupra Germanilor, Românilor, Croaților, Slovacilor. Nici de „trialism“, de o Jugoslavie independentă. Un foc de revolver a fost suficient pentru a face să dispară toate acestea. De aceea, Ludwig se întreabă: „*Oare contele Tisza a trebuit în primul moment, să se simtă, într'adevăr, foarte nenorocit?*“.

De-altă parte, nimic nu i se pare lui Tisza mai periculos decât o victorie asupra Sârbilor. Consecințele ei ar fi o sporire, cu milioanele, a numărului Slavilor din Monarhie, ruperea sfintei legi constituționale, a echilibrului între Ungaria și Austria, spre profitul celei din urmă. Asta ar fi însemnat, de-asemena, să neliniștească pe Croații și Români din țara lui, adică să compromită întreaga sa politică, bazată pe supremația generală a Ungurilor.

Vorbind despre prima scrisoare a lui Tisza, adresată Impăratului, Ludwig o caracterizează astfel: o mică capo d'operă, o veritabilă lovitură de floretă a unui scimeur. Atacul și parada se succed, într'o secundă. El amenință să-și dea demisia, din calitatea sa de dictator al Ungariei, și, în acelaș timp, amenință să opună veto-ul Ungariei. *Se vede că Tisza are situațiunea în mână.* Oare va rămânea el tare? ¹⁾

De-altcum, cunoscuții publiciști francezi, frații *Jérôme și Jean Tharaud*, în prefața lor apologetică și simpatizantă față de Tisza, (publicată în volumul „*Scrisorilor din Războiu*“ al lui Tisza, recent apărute), — recunosc și ei, că atâta vreme cât a trăit Francisc - Iosif, *Tisza a fost bărbatul de Stat cel mai important al dublei monarhii*, omul la care bătrânul împărat făcea apel totdeauna când era vorba să se discute vre-o problemă mare. Când ministrul de externe, Berchtold, nu mai părea potrivit să apere interesele Austro-Ungariei contra exigențelor Germaniei, Francisc - Iosif ar fi voit ca Tisza să-i ia locul. Acesta a refuzat, însă a făcut să se aleagă, pentru a-l înlocui pe Berchtold, un om care nu gândea, nu vede decât prin el, creatura sa, prietenul său, *contele Burian*. Astfel, *Tisza a fost, în acelaș timp, ghidul dublei monarhii, în tot cece privea afacerile străine, și șeful națiunei maghiare, ca președinte de consiliu.* ²⁾

De-asemena, frații *Tharaud* remarcă cum că „*nimeni n'a fost mai pasionat atașat ca și el ideii de alianță cu Austria și Germania, unde vedea, în cazul unui războiu european, singura șansă de scăpare a țării sale.*“ ³⁾

¹⁾ *Ernil Ludwig, Juillet 1914, Traduction française de A. Lecourt. Paris, 1929. pag. 40—2.*

²⁾ *Comte Etienne Tisza, Lettres de guerre 1914—1916. Notice biographique et traduction de Victor Régnier. Préface de Jérôme et Jean Tharaud. Paris. 1931. pag. XVII—XVIII.*

³⁾ *Ibid., pag. XIII. —*

Pentru a înțelege mai bine politica lui Tisza, merită să reproducem câteva extrase din prima scrisoare trimisă de Tisza „*Majestății Sale Francisc-Iosif I., Impărat și Rege apostolic.*” Este scrisoarea despre care vorbește Ludwig. A fost expediată, din Budapesta, la 1 Iulie 1914.

Iată câteva fragmente caracteristice din această istorică scrisoare, care explică perfect ezitățile lui Tisza, însă nu dovedesc, nici decum, pacifismul său :

„Găsesc momentul actual foarte puțin favorabil, — scrie Tisza, — dat fiind că, așa zicând, tocmai am pierdut România, fără a fi obținut o contrapartie și dat fiind că Bulgaria, unica țară pe care am fi putut conta, este foarte greoaie.

„*A găsi, în actuala situațiune a Balcanilor, un casus belli convenabil, ar fi un lucru prea ușor. Momentul potrivit odată atins, s'ar putea trage un caz de războiu din chestiunile cele mai diferite. Totuși, trebuie să se creeze, mai înainte, o situațiune diplomatică, care să facă mai puțin nefavorabilă, pentru noi, raportul de forțe.*

„Adeziunea definitivă a Bulgariei, în așa fel încât această adeziune să nu aibă nici un punct îndreptat contra României și să nu compromită înțelegerea, nici cu aceasta din urmă țară, nici cu Grecia, devine, din zi în zi, mai urgentă. *O ultimă tentativă ar trebui, deci, făcută împreună cu Germania, pentru a obține ca România să se alătore, pe față, Triplei Alianțe.* Dacă, însă, Germania nu vrea să se preteze la aceasta, ea va trebui cel puțin să admită ca noi să ne asigurăm adeziunea Bulgariei.”

„Dacă, din considerațiune față de România, noi întârziem încă această adeziune, ne expunem la aceea că Bulgaria, părăsită de noi, să adere, într'o bună zi, pentru o bucată de pământ macedonian, grupului de alianță format contra noastră. *Și, în fine, în ceea ce privește România, cred că alianța noastră cu Bulgaria oferă singura șansă, pe care o putem avea, pentru a o readuce în tabăra noastră. Pentrucă, oricât de mare ar fi megalomania Românilor, forța principală care apasă asupra opiniei publice a acestei țări, rămâne, totuși, frica de Bulgaria. Văzând că nu au reușit să împiedece alianța noastră cu Bulgaria, vor căuta poate să intre în grupul nostru, pentrucă să fie, astfel, protejați contra unei agresiuni bulgare.* (No. 5.) ¹⁾

Concluziunile ce se degajează din această scrisoare ar putea fi astfel rezumate: Tisza cu un oarecare „*flair*” de „*Realpolitik*”, a înțeles că sistemul de alianțe al monarhiei este insuficient organizat. El voia să câștige Bulgaria, pentru a întări șansele de victorie a țării sale.

¹⁾ Tisza, opt. cit., pag. 1—2.

Însă, a dat dovadă de mare naivitate politică, atunci când a crezut că România se lasă șantajată și târâtă în tabăra Puterilor Centrale de teama Bulgariei! Această combinație este, într'adevăr, simplistă.

În orice caz, nota cea mai caracteristică a scrisorii este faptul că Tisza *nu s'a opus războiului, ci voia numai o amânare*, pentru a atrage Bulgaria în Tripla Alianță.

De-altcun, această idee se desprinde și dintr'o altă scrisoare, adresată „*Majestății Sale Francisc-Iosif I.*“, la 8 Iulie 1914: „*În rezumat, afirm (scrie Tisza) că am începe, acum, războiul, în condițiuni foarte nefavorabile, în timp ce, dacă am amâna pentru mai târziu aranjarea socotelilor, raportul de forțe s'ar găsi schimbat în favoarea noastră; bineînțeles, cu condiția ca să întrebuițăm timpul ce ne rămâne, pentru a desvolta, în mod util, acțiunea noastră în Balcani.*”²⁾

În fine, tot din această scrisoare, înțelegem o altă ipocrizie diplomatică a lui Tisza. E adevărat că el nu a voit să anexeze teritoriu sârbesc, pentru a nu întări influența slavă, în Ungaria. În schimb, el urmărea distrugerea și micșorarea Serbiei, prin împărțirea de teritorii sârbești, între alte popoare.

Iată ce spune, textual, în scrisoarea dela 8 Iulie: „.... *După un războiu norocos pentru noi, după părerea mea, Serbia ar trebui diminuată în favoarea Greciei, Albaniei și Bulgariei, în ceea ce privește teritoriile câștigate în ultimul războiu balcanic. Încât ne privește pe noi, ar trebui să ne mulțumim a cere rectificarea, unor anumite puncte importante, la frontiera noastră strategică. Probabil am putea pretinde, de-aseamenea, restituirea cheltuielilor noastre de războiu, ceea ce ne-ar da o asigurare, pentru multă vreme, de-a ținea Serbia în mâinile noastre. Acestea sunt soluțiile ce mi se par cele mai convenabile, în cazul că am face războiul.*”

Iată cari au fost combinațiile subtile ale machiavelismului tizzaist. Expunerea e clară și concluziile sunt evidente: nici o urmă de pacifism, în toată construcția planurilor diplomatice ale dictatorului maghiar, ci numai șiretenie și prudență avocățască.

Dar mai rămâne încă o chestiune de lămurit: de ce și-a schimbat Tisza atitudinea sa ezitantă, de tergiversare a declarației de războiu, într'un activism belicos, radical?

Frații Tharaud, amintesc în prefața lor, intitulată „*Le comte Tisza et la guerre*“, despre care am vorbit mai sus, — că, în Ianuarie 1918, Tisza i-ar fi scris istoricului *Marczali* cum că a fost schimbat prin rezultatul anchetei referitoare la crima dela Sarajevo, care i-a dovedit vinovăția Sârbilor, și, de-aseamenea,

²⁾ Ibid., pag. 4.

din cauza atitudinii „extrem de provocătoare“ a lui Pașici, a diplomației și a presei sârbești¹⁾

Or, tot în această privință, *Emil Ludwig* se întreabă: ce a putut influența asupra sufletului, asupra creerului său, atât de puternic? Și Ludwig găsește două explicațiuni foarte realiste:

1) Poate că *Tisza* spera, grație războiului, să câștige alegerile, cari, cu toate milioanele de coroane, cheltuite cu scopuri de corupție, amenințau, periculos, oligarhia dela *Budapesta*.

2) Poate că s'a lăsat mișcat de verii săi, mari proprietari feudali, cari ar fi dorit mult să profite de asasinatul prințului moștenitor, pentru a combate pe concurenții lor periculoși,.... porcii sârbești!²⁾

Iată cum este judecat *Tisza* de *Emil Ludwig*.

Prințul *Lichnovsky* despre rolul lui *Tisza*.

Acum să vedem ce zice *Prințul Lichnovsky*, distinsul ambasador german dela *Londra*, în momentul declarării războiului, pe care *Poincaré* îl califică: „*le plus pacifique des Allemands.*“³⁾

Asquith, scrie despre *Lichnovsky* că „era un om extrem de simpatic, de maniere foarte agreabile, foarte ospitalier, care s'a adaptat, repede și cu multă spontaneitate, obiceiurilor bizare ale Englezilor. Inșă el era ceva mai bun. Prințul *Lichnovsky* iubea, sincer, pacea și nătrea dorința arzătoare de-a lichida toate chestiunile pendinte, între *Germania* și *Marea Britanie*. După câte se poate judeca, el înțelegea că pericolul, cel mai real și imediat, nu venea din „încercuirea“ țării sale — ci din orientarea sa politică, care se scufunda în mlaștinele intereselor, ambițiunilor și intrigilor balcanice ale *Austriei*. În timpul conferenței ambasadurilor din 1913, la *Londra*, el a jucat un rol util, fără a cădea sub dependența cuiva. Dacă sincerele eforturi și excelențele intențiuni ale lui *Lichnovsky* nu au dus decât la eșecul tragic, pe care-l cunoaștem, aceasta se datorează, fără îndoială, faptului că a fost totdeauna ținut la distanță de persoanele ce conduceau politica germană la *Berlin* și că aceștia nu l-au pus, niciodată, la curent, cu veritabilele lor scopuri.“⁴⁾

Emil Ludwig l-a descris pe *Lichnovsky* cam tot așa, prin-zând și caracteristicile sale psihologice: Manifestând tot atâta simpatie, pentru țara unde era în misiune, ca și pentru patria sa, prințul *Lichnovsky* semnală, totdeauna, consecințele periculoase ale construcției flotei germane, față de *Anglia*, și com-bătea înclinarea *Germaniei* pentru *Austria*. Faptul de-a fi preferat *Anglia*, *Austriei*, nu a fost o greșală decât întrucât *Lich-*

¹⁾ Ibid., pag. XIV—XV.

²⁾ *Emil Ludwig*, op. cit., pag. 61—2.

³⁾ *Poincaré*, op. cit., vol. IV, pag. 102.

⁴⁾ *Asquit*, op. cit. pag. 125—6.

novsky nu a parvenit la primul loc, de unde singur nu mai era posibil să se modifice cursul politicei germane. Mai independent, decât colegii săi, în urma rangului, averii sale și prieteniei împăratului, care-l tutuia, prințul a încercat să facă politică, ca și cum ar fi fost la centru, nu la periferie. Astfel a sporit numărul dușmanilor săi în administrație și a împiedecat eforturile prietenilor săi. El era considerat ca un diletant, pentru că nu era nici un funcționar prusiac, cu micimile și virtuțile sale, nici veritabilul șef tehnic al unei misiuni; *pentru că el avea idei. El cunoștea factorii istorici ai forței Angliei și ai slăbiciunii Austriei și experiența sa personală îi confirmau concepțiunile.* Cu toate că era mare proprietar în Austria, familia sa nu era iubită acolo, și aceasta încă din timpul tatălui său. În vreme ce, la Londra, se aprecia atitudinea sa și felul său de-a proceda.

„Lichnovsky este primul, care a vorbit ca un European, în desbaterea Viena-Berlin.”¹⁾

În curajoasele și sincerele sale Memorii, publicate sub titlul: *„Pe drumul spre abis”*, Prințul Lichnovski reproduce trei din rapoartele sale diplomatice, care descriu atmosfera din Londra, în timpul crizei ce a urmat după atentatul dela Sarajevo.

În primul său raport, adresat *„An das Auswärtige Amt”* și expedit din Londra, la 16 Iulie 1914, Lichnovski scrie: *„Times”*-ul de astăzi aduce un articol de fond, despre Austria și Serbia, și condamnă cu cea mai mare asprime, atitudinea provocatoare a presei din Belgrad, care a înstrăinat, cauzei sârbești, simpatiile Europei civilizate. Gazeta așteaptă o sollicitudine voluntară a guvernului sârbesc, la lămurirea crimei și garanții contra unei sprijiniri continuate a mișcării revoluționare.²⁾

În al doilea raport, trimis *„an den Reichskanzler von Bethmann-Hollweg”*, din Londra, în ziua următoare, adică la 17 Iulie, Lichnovsky arată că *„Westminster Gazette”*-ul din aceeași zi, aduce un articol de fond, care se distinge prin lămurirea, calmă și obiectivă, a contrastului austro-sârbesc. Cunoscut fiind relațiile amicale între editorul ei, *Mr. Spender* și *Sir Edward Grey* (ministrul de externe), se poate presupune că vederile ministrului nu au fost fără influință la redactarea lui, și că „repetatele mele conversațiuni, cu el, au contribuit la aceea de-a se ține seamă de dreptul Austriei la o satisfacție.”

În fine, al treilea raport, plecat din Londra la 20 Iulie, tot *„an das Auswärtige Amt”*, menționează că „la vizita mea de

¹⁾ Ludwig, op. cit., pag. 118—9.

²⁾ Fürst Lichnovsky, *Auf dem Wege zum Abgrund. Londoner Berichte. Erinnerungen und sonstige Schriften.* Dresden, 1927. Zweiter Band, pag. 240,

astăzi, am înțeles din expresiile lui Sir E. Grey că el judecă, încă, optimistic conflictul austro-sârb și că el crede într-o soluționare pacifică a chestiunii.¹⁾

Amintind, în însemnările sale, scrise imediat după reîntoarcerea sa din Londra, în August 1914, și intitulată „*England vor dem Kriege*“, — *Lichnovsky* arată că, la început, a găsit, atât la guvern cât și în presa londoneză, deplină înțelegere față de punctul de vedere austriac, care a pătruns, prin știrile dela Viena și Budapesta, în opinia publică și care au fost completate, prin comunicările *contelui Mensdorff* (ambasadorul austro-ungar la Londra).

În sfârșit, *Lichnovsky* declară, limpede și categoric, că „abia discursul războinic al contelui Tisza a adus neliniște în opinia publică.“ („*Erst die kriegerische Rede des Grafen Tisza brachte Unruhe in die öffentliche Meinung.*”)²⁾

Prin urmare, *elementul decisiv*, asupra stării de spirit la Londra, a fost *tonul belicos al lui Tisza*.

Czernin despre politica externă a Ungariei.

Dacă *Lichnovsky* a fost, poate, singurul mare diplomat al Germaniei, care avea intuiția clară, în judecarea politicii europene, și simțul proporțiilor de forțe reale, — egalul lui, în monarhia austro-ungară, a fost *contele Ottokar Czernin*.

Ca ministru plenipotențiar la București și ca ministru de externe la Viena, unde a luat succesiunea lui Burian, — *Czernin* a pătruns toate secretele complicate ale acțiunii diplomatice austro-ungare și, mai ales, rolul determinant, jucat de Budapesta și de Tisza.

În memoriile, publicate sub titlul „*Im Weltkrieg*“, *Czernin* amintește, înainte de toate, faptul bine cunoscut, atât din numeroase alte scrieri cât și din scrisorile lui Tisza amintite mai sus — anume că Tisza a fost contra războiului (la început), nu din tendințe pacifiste adevărate („*nicht aus allgemein pazifistischen Tendenzen*“), ci de aceea pentru că era de opinie că o politică de alianțe, înțelept condusă, ar putea să întărească, într-o mare măsură, forțele monarhiei. În special, el revenea, în cursul discuțiilor, la Bulgaria, care era încă, atunci, neutrală și pe care ar fi voit să o câștige, înainte de a începe războiul.³⁾

Pe urmă, *Czernin*, analizează funcțiunea controlului asupra politicii externe, care era executată, în monarhia austro-ungară, de Delegațiuni.

1) *Lichnovsky*, op. cit., vol. II. pag. 248—9.

2) *Lichnovsky*, op. cit., vol. I, pag. 42.

3) *Ottokar Czernin*, *Im Weltkrieg*, Wien, 1919, pag 15—6.

În afară de aceea, mai exista în *constituția maghiară* prevederea că primul-ministru maghiar este responsabil, în fața țării sale, pentru politica externă și, prin urmare, „*politica externă a monarhiei este a se conduce prin înțelegerea între ministrul de externe și președintele de consiliu maghiar.*”

Așa încât depindea de personalitatea Primului-ministru maghiar aplicarea acestei prevederi. *Încă sub Burian, a intervenit situația că toate telegramele și știrile, chiar și cele mai secrete, fură comunicate, imediat, contelui Tisza, care, pe urmă, exercita o influință asupra tuturor deciziunilor și procedurilor tactice.* Tisza avea o capacitate de muncă cu totul „*eminentă*”. El găsea totdeauna timp, pe lângă multiplele sale afaceri de resort, să se ocupe, foarte intensiv, de politica externă. *De aceea era necesar să-l câștigi pentru fiecare pas.* Prin urmare, controlul politicii externe era îndoit: prin Delegațiuni și prin președintele de consiliu maghiar.

Premisa necondiționată a unei asemenea „duble guvernări” („*Doppeltregierung*”), ar fi fost ca primul-ministru maghiar să privească toate chestiunile din punctul de vedere al întregii monarhii și nu dintr'unul „*maghiaro-centric*.” Asta era o premisă care lipsea la Tisza, ca și la toți Ungurii. Tisza nu o nega. „*Mi-a spus adeseori*”, zice Czernin, „*că el nu cunoaște alt patriotism decât cel maghiar.*” Prin aceasta, însă, el vedea toate evenimentele într'o lumină falsă (*dadurch allein aber sah er alle Vorgänge im schiefen Lichte.*) Niciodată nu ar fi cedat un metru pătrat din Ungaria.

Însă nu a ridicat nici o obiecțiune contra proiectatei cesiuni a Galiției. Ar fi lăsat mai bine să se nimicească lumea întreagă decât să predea Transilvania. („*Er hätte lieber die Welt zu Grunde gehen lassen, als Siebenbürgen herzugeben.*”) Însă, față de Tirol nu arăta absolut nici un interes.

Făcând abstracție dela aceasta, el lăsa să se aplice alte norme față de Austria, decât față de Ungaria. El nu voia să admită ca să intervină, în Ungaria, nici cea mai mică modificare a situației interne, „*da dieselben nicht unter äusseren Drucke stattfinden dürften.*”

Când, sub presiunea grijilor de alimentare, Czernin a cedat dorințelor ucrainene și a comunicat, cabinetului austriac, dorința ucraineană referitoare la împărțirea Galiției, — Tisza s'a declarat perfect de acord. Însă, nu a mers mai departe. S'a opus fiecărei lărgiri a monarhiei, pentru că, prin aceasta, s'ar fi slăbit influența maghiară. De aceea a fost, toată viața lui, un adversar al soluției austro-poloneze și un dușman de moarte al ideii trialiste. El voia să admită Polonia, în cel mai bun caz, numai ca o provincie austriacă. *El nu voia să admită nici*

chiar alipirea României la Ungaria, pentru că, prin aceasta, s'ar slăbi elementul maghiar. I se părea exclus ca să admită pe Sârbi la mare, pentru că voia să aibă produsele agrare sârbești, atunci când avea nevoie de ele. Nici nu voia să aibă „o poartă deschisă pentru porcii sârbești“, pentru că nu voia ca aceștia să influențeze prețul porcilor maghiari.

Tisza mergea cu ingerințele lui mai departe : el ținea strict la paritate, în ce privește ocuparea posturilor diplomatice din străinătate. Czernin, însă, nu se putea ține strict, de aceasta. „Când credeam pe Austriacul X mai capabil, zice Czernin, decât pe Ungurul Y, trebuia să-l iau, cu toată disparitatea ce intervenia.“

„Această ingerință, legal motivată, însă inexecutabilă și insuportabilă în timp de războiu, a dus la diferite conflicte, între Tisza și mine (Czernin)“. („*Diese legal begründete, aber im Kriege undurchführbare und unerträgliche Ingerenz hat zu verschiedenen Konflikten zwischen Tisza und mir geführt.*“)

„Cât de des nu i-am reproșat că, prin nenorocitul său „*Puszta-Patriotismus*“ își sapă, el singur și nouă tuturor, mormântul“. Inșă, nu-l puteai schimba. Era încăpăținat și de neînduplecat, ca nimeni altul, și cea mai mare greșală a sa a fost aceea, că a rămas toată viața lui, prins în mrejele acestei politici meschine de bisericuță. („*Er war starr und unbeugsam wie nur einer und sein grösster Fehler war der, dass er zeitlebens in dem Banne dieser kleinlichen Kirchturmpolitik gefangen blieb.*“). — Politica sa de rezistență rigidă a fost una din cauzele principale ale descompunerii Ungariei.

Ca om și ca bărbat a fost remarcabil. Păcatul strămoșesc maghiar al mentalității sale, toate prejudecățile și greșelile gândirei maghiaro-centrice, l-au stricat. („*Die maghiarische Erbsünde seiner Denkungsart, alle Vorurteile und Fehler magyarozentrischen Denkens verdarben ihn.*“)

Ungaria și constituția ei, dualismul, au fost în războiu, „*unul din nenorocirile noastre*“ („*eines unserer Unglücke*“)

„*Politica maghiară a cultivat, în timpul lui Aehrenthal și al lui Berchtold, diferențele sârbești, a făcut orice alianță cu România imposibilă, a executat, în timpul războiului, blocada de foamete contra Austriei, a împiedecat fiecare reformă internă, și, în fine, a distrus frontul, în ultimul moment, prin egoismul meschin și miop al lui Károlyi.*“

Pe urmă, Czernin mai dă următoarea anecdotă, dacă poate fi așa numită, din cauza notei sale tragi-comice : „*În timpul războiului, mi-a spus odată un Ungur, la reproșurile mele, că trebuie să admit cel puțin un lucru, anume : de Unguri putem fi siguri, pentru că ei sunt puternic legați de Austria. — Da —*

am răspuns eu (Czernin) — *Ungaria este puternic legată de noi, însă așa ca o piatră, pe care și-a legat-o, de gât, un om ce se înecă.*“

Din toată experiența sa, Czernin concludă că „dacă nu am fi pierdut războiul, ar fi devenit inevitabilă o luptă, pe viață și pe moarte, cu poporul maghiar, pentru că nu se poate concepe nici o constelațiune europeană, care să poată fi conciliată cu aspirațiunile și planurile de dominațiune maghiară.“ („*Wenn wir den Krieg nicht verloren hätten, so wäre nacher der Kampf auf Leben und Tod mit dem magyarischen Volke unvermeidlich gewesen, weil sich gar keine vernünftige europäische Konstellation denken lässt, welche mit den magyarischen Aspirationen und Herscherplänen unter einen Hut zu bringen gewesen wäre.*“) ¹⁾

Iată verdictul nimicitor al unuia dintre cei mai buni cunoșcători ai lui Tisza. Intreaga politică a dictatorului maghiar este demascată, în toată goiciunea ei. Este una din criticile cele mai aspre și una din condamnările cele mai severe ce s'a adus contra aceluia, pe care revizioniștii maghiari îl prezintă ca pe îngerul pacifist al Europei.

Poza de inocență martirizată a Ungariei ciuntite devine o ridicolă ironie în lumina adevărată a criticismului lui Czernin.

Czernin, Tisza și România.

Contele Czernin mai prezintă, încă, pentru noi Români un deosebit interes și prin faptul că a fost reprezentantul diplomatic al dublei monarhii la București. În această calitate, a reușit să cunoască, bine și obiectiv, substratul adevărat și fondul tăi-nuit al raporturilor româno-maghiare și, în deosebi, atitudinea lui Tisza față de România.

„Imediat după ocuparea postului meu“ scrie Czernin, — „am avut prima convorbire cu Tisza, care convorbire a fost foarte serioasă. Tisza mi-a dezvoltat: *Presupunerea să cedăm teritoriu unguresc (în Transilvania) sau chiar și numai gândul unei reforme interne maghiare, impuse în favoarea naționalităților, ar fi absolut indiscutabile.* Conferința dela Londra din 1915 a luat „deciziuni nebune“ („*wahnsinnige Beschlüsse*“), care nu vor deveni, niciodată, realități. Inșă, intențiunea de distrugere a Antantei trebuie frântă prin forță“ (*der Vernichtungswille der Entente sei jedoch nur mit gewalt zu brechen*“) ²⁾

Czernin observă că, numirea sa ca ministru la București, a ridicat o furtună în parlamentul maghiar. Cauza „scandalizării“ („*Empörung*“), în urma numirii lui Czernin, a fost

1) Czernin, op. cit. pag. 183—188.

2) Czernin, op. cit., pag. 35.

o broșură, scrisă cu câțiva ani mai înainte, în care a atacat politica maghiară, adevărat, sub o formă destul de violentă. Czernin apăraseră punctul de vedere că o politică de oprimare a națiunilor nu se va putea menține, mult timp, și că Ungaria va putea să aibă un viitor, numai dacă va rupe, definitiv, cu această politică și dacă va acorda națiunilor deplina egalitate. („*Ich hatte den Standpunkt verteidigt, dass eine Politik der Unterdrückung der Nationen sich auf die Dauer nicht halten lassen und Ungarn nur eine Zukunft haben könne, wenn es definitiv mit dieser Politik breche und den Nationen die volle Gleichberechtigung einräume*“).¹⁾

Obstacolul raporturilor, într'adevăr, strânse, între Viena și București, a fost chestiunea „pan-românească“ („*die grossrumänische Frage*“), adică dorința Românilor de-a realiza unirea națională cu frații lor din Transilvania. Bine înțeles, punctul de vedere maghiar era diametral opus, acestei dorințe. Este interesant și caracteristic, pentru situațiunea de atunci, — scrie Czernin, — „*că, în curând după ocuparea postului meu în România, Nicolae Filipescu mi-a făcut o propunere în sensul ca România să fie unită cu Transilvania, și această întregă Românie-Mare, unită, să intre într'un raport cu Austria cam așa cum e Bavaria față de Imperiul german*“

„Mărturisesc sincer“ — scrie Czernin, — „că m'am legat de această idee, cu amândouă mâinile, pentru că odată ce era lansată dintr'o direcție, care, totdeauna și cu drept cuvânt, era considerată ca cea mai dușmănoasă monarhiei, atunci nu exista nici o îndoielă că elementele moderate ale României i s'ar fi atașat, cu o satisfacție și mai mare.“

Din nenorocire, această idee a eșuat, în prima ei fază, din cauza opoziției celei mai categorice și severe a lui Tisza („*Leider scheiterte dieser Gedanke an dem schroffsten und schärfsten Widerstande Tiszas*“). Împăratul Francisc-Iosif și-a însușit, complet, punctul de vedere al lui Tisza și a fost absolut exclus să ajungi ceva cu argumente (*es war ganz ausgeschlossen mit Argumenten etwas zu erreichen*).²⁾

„Trebuie să constat expres,“ — afirmă tot Czernin, — „că dacă nu s'au creat condițiunile politice, necesare pentru o intervențiune a României, aceasta nu trebuie pusă în sarcina ministrului de externe de-atunci, — ci unui „Vis major,“ care s'a opus, acțiunei, sub forma unui veto maghiar. Maioreșcu ar fi putut să fie câștigat, pentru o asemenea cooperatiune, numai prin aceea ca România să primească o bucată din Statul maghiar. Datorită atitudinii absolut recalitrante „Ball-

¹⁾ Czernin, op. cit., pag. 104.

²⁾ Ibid., pag. 107—8.

platz"-ului, teritoriul nu a fost niciodată precis fixat. *Insă ar fi fost vorba cam de Transilvania și de o bucată din Bucovina.* Nu pot să afirm dacă Burian, în cazul când ar fi fost liber de alte influențe, ar fi atacat sau nu acest plan. *Este, însă, sigur că chiar dacă ar fi dorit mult să acționeze, nu ar fi fost în stare a trece acest proiect prin Parlamentul maghiar.* Conform constituției, Parlamentul maghiar era suveran în Statul maghiar. Iar, fără întrebuițarea forței armate, Ungaria nu ar fi putut fi determinată să cedeze părți din propriul ei Stat. *Or, este evident că ar fi fost imposibil, în timpul războiului mondial, să se provoace un al doilea conflict armat, între Viena și Pesta. Colegul meu german, din acel timp, von dem Busche (ministrul german la București), împărtășea, pe deplin, opinia mea că Ungaria trebuie să aducă o jertfă teritorială, pentru a facilita intervenția României“*

După această importantă declarație, Czernin arată că *cesiunea Bucovinei s'ar fi putut realiza, pentrucă Stürgh nu-ia era opus. Insă, aceasta singură, nu ajungea Românilor. — Era perfect evident că opoziția, contra unei cesiuni a Transilvaniei, venea dela Ungaria.*

Pe urmă, Czernin face o altă destăinuire : „Am trimis, atunci, un om de încredere, la Tisza, care i-a explicat situația și care l-a conjurat, în numele meu, să facă concesiunea. Tisza s'a purtat, foarte rezervat, față de emisarul meu. *În schimb, mi-a scris o scrisoare în care-mi declară, odată pentru totdeauna, că o cesiune voluntară de teritoriu maghiar este exclusă : „wer immer es versuchen sollte, auch nur einen Quadratmeter ungarischen Bodens zu nehmen, auf den wird geschossen.“*

Refuzul maghiar se explică prin două motive :

1) În primul rând, Ungurii erau adversari chiar și numai ideii unei cesiuni din teritoriul lor propriu ;

2) În al doilea rând, ei *nu credeau* — până în ultimul moment, — că România nu va rămânea, în nici un caz, permanent neutră și că Austro-Ungaria va avea de luptat *contra* României, dacă nu o câștigă, la timp.

„*Tisza a combătut, totdeauna, pesimismul meu, în această privință*“ — mărturisește Czernin — „și, până în ultimul moment, a crezut că România nu va „îndrăzni“, să ne atace. Numai așa se explică faptul că Românii au putut, la intrarea lor în Transilvania, să ne surprindă așa de mult și să cucerească depozite atât de bogate“.¹⁾

În fine, Czernin ne mai face o serie de confesiuni interesante, referitoare la perioada păcii separate cu România, când

¹⁾ Czernin, opt. cit., pag. 138—141.

conducea politica externă a monarhiei, în calitate sa de ministru al afacerilor străine.

La 27 Februarie 1918, Tisza i-a predat lui Czernin o „*Pro-memoră*” cu rugămintea să i-o arate Împăratului. În acest document, Tisza declară textual: „*Leider kann Rumänien aus diesem Kriege nicht so geschwächthervorgehen, wie es sowohl die Gerechtigkeit, als das berechtigte Interesse der Monarchie erheischen würde.*”¹⁾

Aici, Czernin aduce un frumos omagiu rezistenței eroice a armatei române la Mărășești, care, cu toate că era ignorată sau neglijată de Tisza, a exercitat o influență determinantă și favorabilă României, la încheierea păcii.

Iată cuvintele elogioase ale lui Czernin, care, venite dela un adversar leal, prezintă o valoare istorică: „*Es muss hierbei erwähnt werden, dass die in vielen Kreisen (auch Tisza) verbreitete Auffassung, als wenn die Rumänen ganz am Ende ihrer Kraft gewesen wären und daher alle Bedingungen hätten annehmen müssen, eine gänzlich falsche war. Die Rumänen standen in sehr starken Stellungen, die Moral ihrer Armee war eine ausgezeichnete, und bei den letzten grossen Angriffe von Marasesci hatten sich Mackensens Truppen blutige Köpfe geholt.*”²⁾

În fine, trebuie să reproducem, câteva extrase, din procesul verbal al negocierilor de pace dela București („*Protokoll über die Friedensverhandlungen im Bukarest*”) — pentru a lămuri, complet, atitudinea maghiară și, în special, a lui Tisza și Wekerle, față de România.

Iată traducerea, după textul original, publicat, ca un apendice, la Memoriile lui Czernin: „Din partea maghiară s’a ridicat categoric, în legătură cu negocierile de pace, dorința unor rectificări de frontieră, care să împiedece sau, cel puțin să îngreuneze repetarea incursiunii Românilor din 1916, în Transilvania — dorință ridicată cu toată opoziția ministrului de externe (Czernin).

„Guvernul maghiar era de părerea că Parlamentul va face cele mai mari dificultăți unei păci, care, în acest punct, nu va corespunde dorinței generale și bărbați de stat maghiari, conducători, chiar și din partidele de opoziție, au declarat că *rectificarea frontierei este o conditio sine qua non a păcii*. Așa vorbeau, înainte de toate, *Tisza și Wekerle*.

„Cu toată atitudinea aceasta, categorică, ministrul de externe, în deplină înțelegere cu Împăratul, încă înainte de începerea tratativelor, la mijlocul lui Februarie, s’a pus pe punctul de vedere că pretențiunile de frontieră nu pot constitui un ob-

¹⁾ Czernin, opt. cit., pag. 325.

²⁾ Czernin, op. cit., pag. 355.

stacol, la încheierea păcii. Chestiunea rectificărilor de frontieră urmau, deci, să fie susținute numai într'atât, *întrucât acesta se poate realiza în baza unei înțelegeri leale, care să nu împiedece, pe viitor, raporturi amicale cu România.*

„Ungaria privea această atitudine conciliantă a ministerului de externe, cu o crescândă neplăcere. — Când s'a constituit cabinetul Marghiloman, cu toată opoziția vie a guvernului maghiar, s'au redus pretenziunile de frontieră ale Austro-Ungariei, cu ceva mai mult decât jumătate.

„Inșă, în ziua următoare, aceasta a fost respinsă de guvernul maghiar. Abia după ce s'a intrat din nou în legătură telegrafică cu Împăratul și cu Wekerle, s'a putut obține asentimentul tuturor factorilor competenți, pentru un compromis, care, de-altcum, era considerat, în Ungaria, de către cercuri largi, ca insuficient“...¹⁾

Din aceste destăinuiri, putem trage concluzia că Viena era dispusă a face unele concesiuni teritoriale, chiar însemnate. În schimb, Budapesta era, categoric și violent, opusă oricărei concesiuni. Astfel, acțiunea împăciuitoare a lui Czernin s'a frânt de stânca masivă a încăpăținării lui Tisza, care s'a manifestat, și mai violentă, la negocierile de pace.

Prin urmare, *Tisza este de trei ori vinovat.*

Întâiu, pentru că, înainte de războiu, a aplicat o politică violentă de oprimare și de exploatare a naționalităților din Ungaria.

Al doilea, pentru că a pregătit războiul mondial, a contribuit, activ și hotărâtor, la declararea lui și a devenit animatorul războinic al Ungariei.

Al treilea, pentru că, în decursul războiului, a fost un șovinișt extremist și intransigent, care nu admitea, nici cea mai mică concesiune, popoarelor oprimate, din hibridul regat al Sf. Ștefan.

Iar politica vinovată a lui Tisza nu era decât expresiunea sentimentelor și intențiilor colective a castei feudale dominante, care conducea destinele Ungariei.

În aceste condițiuni, sancțiunea istoriei nu era inevitabilă. Era ceva putred, în Europa, ce trebuia să dispară.

„Omul bolnav al Europei.“

Eminentul savant scandinav, Dr. Rudolf Kyellén, fost deputat în Parlamentul suedez și profesor la universitatea din Upsala, — a publicat, în cursul războiului (în 1915), o carte, extrem de interesantă și lucidă, care tratează, sintetic, „*Problemele politice ale războiului mondial.*“

Kyellén, prin calitatea sa de neutral, în timpul războiului, și prin autoritatea sa de mare cunoscător al vieții internaționale,

1) Czernin, op. cit., pag. 413—4.

prezintă deosebite garanții de imparțialitate în aprecierea cauzelor războiului mondial.

Vorbind, în cadrul „problemelor etnopolitice“ despre *problema rasselor*, Kyellén susține că dacă Asia turcească este principala cauză geo-politică a războiului mondial, — atunci centrul de gravitate etno-politic zace în monarhia habsburgică.

„Cheia întregii situațiuni“, zice Seton Watson (ilustrul publicist și profesor englez, filo-slav și filo-român, cunoscut la noi și sub pseudonimul de *Scotus Viator*), — „zace în Austro-Ungaria.“

Și Kyellén pronunță, în câteva șiruri concentrate, profeția descompunerii monarhiei: „Altceva nici nu se poate aștepta, pentru că Statul acesta întreg prezintă o unică insultă a principiului naționalităților, așa cum am mai declarat-o aceasta, în cartea mea despre „*Marile Puteri ale Presentului*.“¹⁾

Ca o rămășiță din zilele Statului teritorial medieval, monarhia habsburgică a trecut în epoca Statului național. Puterile moderne, sunt fiecare, în parte, o căsătorie creștină, între un Stat și o națiune principală. Monarhia habsburgică, apostolică și prea-creștină, apure ca o căsătorie mormonă între un Stat (sau chiar două, dacă socotim și Ungaria) și 9 națiuni, pentru a le aminti numai pe acelea, care sunt absolut independente! Aceasta se răsbună printr'o pace familiară tulburată.

Intreaga lume a putut să observe aceasta în istoria modernă a monarhiei. Cearta între națiuni nu mai lua sfârșit. Nu e de mirat că lumea a început să considere Austro-Ungaria ca pe al doilea „*Om bolnav*“ al continentului (primul era Turcia) și să speculeze asupra moștenirii.

„In ziua în care problema balcanică va fi soluționată, Europa va fi așezată, inevitabil, în fața problemei austro-ungare“, — scria Albert Sorel, în 1902. După 11 ani, situațiunea era creată. Nu mai lipsea decât lichidarea datoriilor mici, între moștenitori, în Peninsula balcanică, și iată că se împlinește, prin războiul mondial, profeția istoricului francez.

Politica, pe care a desfășurat-o Austro-Ungaria, în timpul războiului balcanic, — când a renunțat, fără rezistență, la visurile ei de Salonic, și când a lăsat să i se închidă poarta spre Turcia, — a apărut lumii ca un semn de slăbiciune conștientă și a contribuit să stingă „amintirile manifestației de tărie, — de-altcum discutabile, — cu prilejul „anexiunei.“

Astfel, chestiunea austriacă a venit acum, la ordinea zilei, ca al doilea act, în tragedia istoriei mondiale, al cărei prim act a fost războiul balcanic din 1912—13.

1) Este opera fundamentală a lui Kyellén, tradusă în nemțește sub titlul „*Grossmächte der Gegenwart*“ și publicate la Teubner în 1914.

„Și aceasta este o afacere pe viață și pe moarte.“ Faptul, că o întreagă mare Putere a fost miza jocului, poate să fie straniu. Însă, este așa. Avem dovezi mult prea clare, din contextul lucrurilor și din declarațiile tuturor părților, pentru a mai avea dreptul să ne îndoim. Astfel, vedem că *Seton Watson*, după ce a fixat, ca primul scop al războiului, separațiunea celor cinci iridente (în total cu 20 milioane de locuitori), — ridică întrebarea „dacă dubla monarhie poate fi înlocuită“ și răspunde că Puterile Aliate învingătoare „vor încheia, acest proces, printr'o autopsie temeinică.“ Venerabila monarhie trebuie să înceteze a mai exista („*cease to exist*“), zice *Namier*. Europa nu poate fi reconstituită fără desmembrarea („*cannot be reconstituted without the dismemberment*“) a acestui Stat, după cum zice *Wickham Steed*¹⁾ (poate unul din cei mai mari ziariști englezi, în domeniul politicii externe un distins istoric diplomatic și un prieten personal al Regelui Edward VII ; după ce a fost corespondent al ziarului „*Times*“ la Viena, timp de vreme îndelungată, este considerat ca un adânc cunoscător al situației politice din Europa Centrală).

„*Omul bolnav*“ al Europei, care constituia „o unică insultă a principiului naționalităților“, prin faptul că era un strigoiu „din zilele Statului teritorial medieval“, — trebuia să sucumbă sub loviturile naționalismului, democratic și modern, victorios. Așa a grăit suedezul *Kyellén*, în 1914 și în 1915.

Conferința de pace dela Paris nu a făcut decât să procedeze la „*autopsia radicală*“, despre care vorbea *Seton-Watson*. Constatările ei sunt cuprinse în documentul istoric al tratatului dela Trianon.

Se poate susține că tratatele internaționale nu sunt eterne. După cum nu este nimic etern în lumea aceasta. Însă, un singur lucru are caracterul finalității externe: moartea.

Și monarhia bicefală a Austro-Ungariei este moartă. Requiescat in pace ! Pentru că din cenușa ei, s'a născut o nouă viață, mai bună, mai dreaptă, mai trainică !

* * *

Din materialul istoric risipit, pe care l-am expus, în cele ce preced, — se pot reconstitui elementele constitutive ale unei crime internaționale, care a provocat o tragedie mondială. Istoria și-a pronunțat sentința ei implacabilă, ale cărei sancțiuni sunt ireparabile.

Revizionismul maghiar — în lumina istoriei politice și diplomatice, — iese grav compromis. Am citat numai părerile unui *Chélar*, *Poincaré*, *Fischer*, *Ludwig*, *Lichnovsky* și *Czernin*, ale căror scrieri pot fi admirabil utilizate, într'o viitoare cam-

1) *Dr. Rudolf Kyellén*: „*Die politischen Probleme des Weltkrieges.*“ Übersetzt von *Dr. Friedrich Stieve*, VII Auflage, Berlin. 1918, pag. 77—80.

panie antirevizionistă. Evident, materialul documentar, al istoriei politice și diplomatice, este mult mai bogat, decât cel indicat aici. Cu bibliografia restrânsă și cu spațiul limitat ce ne stă la dispoziție, nu am putut trasa decât un cadru vag și incomplet, care trebuie umplut, cu multă îngrijire și pricepere.

Bineînțeles, apărarea contra revizionismului nu se poate reduce numai la o controversă de istorie. Anti-revizionismul va trebui să se sprijinească pe un complex solid de argumente juridice, etno-politice, geo-politice, social-politice și pacifiste. Vom încerca să schițăm numai câteva din ideile generale ale acestor argumente :

1) *Argumentul juridic : Dreptul internațional a consacrat, prin analogie, o normă din dreptul intern al Statelor civilizate. Anume, tratatele între două sau mai multe națiuni, ca și contractele între doi sau mai mulți indivizi, au un caracter sacru și inviolabil. Prin semnarea tratatului s'a creat un „vinculum juris.” Unul din principiile cele mai importante ale dreptului ginților este principiul intangibilității tratatelor.*

Nu mai așa se poate crea o ordine de drept, stabilă, în societatea Statelor. Din anarhia internațională, care a precedat războiul mondial, nu se poate forma o societate mondială, — organizată și pașnică, — decât prin respectul, scrupulos și devotat, al convențiilor încheiate între diferitele națiuni. Organizarea juridică a păcii este una din problemele mari ale timpului nostru.

O revizuire a tratatelor nu se poate concepe decât prin consimțământul, liber și neinfluențat, al părților contractante. Autonomia voinței trebuie să fie suverană.

Se poate, însă, obiecta că normele dreptului internațional sunt, încă, în faza unor nobile și pioase deziderate. Absența sancțiunilor coercitive fac iluzorii intențiunile celor mai buni juriști. Asta este o exagerare. Pentrucă multe infracțiuni, la dreptul internațional, s'au răzbunat în istorie.

Totuși, chiar și în materie de tratate internaționale, argumentul pur juridic, nu ar fi, poate, absolut convingător, dacă nu ar fi coroborat de alte argumente, pe care le vom aminti, în cele ce urmează.

2) *Argumentul etno-politic. Născută din misterioasele resorturi suflatești ale limbii și tradiției comune, ideea națională a triumfat, dela revoluția franceză din 1789 până la tratatele de pace din 1919, aproape în toată lumea. Concepția patrimonială a suveranității medievale a făcut loc teoriei victorioase a suveranității naționale. Națiunile și-au cucerit dreptul suveran de-a se guverna liber, după limba și tradiția lor. Repercusiunile acestei transformări se manifestă nu numai în domeniul constituțional, ci și pe planul internațional.*

Or, monarhia habsburgică a fost o construcție hibridă, care a suprimat cele mai elementare drepturi de libertate și suveranitate a națiunilor. Volume mari s'ar putea scrie despre persecuțiile Ungurilor contra celorlalte popoare. Amintirile lor trăiesc, adânc săpate, în memoria celor ce au suferit jugul tirăniei maghiare.

Tratatul dela Trianon a făcut mai mult decât să repare o nedreptate istorică: el a restabilit un echilibru etno-politic, eliberând popoarele subjugate, care nu mai puteau tolera un regim perimat, ce constituia o pată de rușine a civilizației moderne.

Ruperea acestui nou echilibru etno-politic, printr'o revizuire a tratatelor, poate avea consecințe incalculabile, care ar amenința pacea și liniștea Europei.

3) **Argumentul geo-politic.** Insinuarea persistentă a revizioniştilor că prin ciuntirea Ungariei s'ar fi distrus echilibrul economic al Europei Centrale și s'ar fi promovat adâncirea crizei mondiale, este absurdă și imaginară. Ungaria nu a fost, niciodată, o autarhie, adică o unitate economică independentă.

Ungaria a fost și este un Stat agrar. Or, prin tratatele de pace, ea a pierdut tot numai provincii agrare. Criza economică ar fi tot atât de mare, într'o Ungarie agrară, fie ea mare sau mică.

Refacerea economică a Europei Centrale nu poate să vină dela o reconstituire a Ungariei de ieri ci numai dela o federalizare, care să combine forțe agrare cu forțe industriale. Numai atunci se va crea un organism geo-politic armonios.

De-altcum, criza economică este planetară. Ea a atacat însăși bazele sistemului actual. O revenire a prosperității colective nu se mai poate aștepta decât dela transformări fundamentale.

4) **Argumentul social-politic.** *Secolul nostru este dominat de un puternic și dinamic curent social, după cum secolul trecut a fost străbătut de curentul liberalismului democrat. Totuși, nici parlamentarismul constituțional și nici radicalismul social nu a isbit să înghită ultima epavă a feudalismului medieval: Ungaria! Nici Kossuth Lajos și nici Kun Béla nu au reușit să distrugă casta aristocratică a latifundiarilor maghiari, care stăpânește viața, economică și socială, a Ungariei.*

Or, este incontestabil că la rădăcina Tratatului dela Trianon se găsesc cauze social-economice, adânci și grave. Naționalitățile Ungariei de ieri au fost exploatate, sub forma unei iobăgii nemiloase. Nu li se tolera nici o posibilitate de ridicare, socială și economică. Chiar fără războiul mondial și tratatul dela Trianon, violenta acțiune de oprimare trebuia să provoace o inevitabilă reacțiune de eliberare.

Iată pentruce, restaurarea Ungariei vechi este o imposibilitate economică și socială. Provinciile eliberate, au gustat din binefacerile unor culturi libere și au creat civilizațiuni viguroase și entusiaste, care pot ținea piept cu Ungaria. Dar mai presus de toate, este

inimaginabil ca, în locul democrațiilor tinere, cu reformele lor electorale, agrare și sociale, — să se restaureze un sistem anacronic de exploatare aristocratică și feodală.

O astfel de restaurație ar produce cea mai violentă și unanimă rezistență colectivă.

5) Argumentul pacifist. După istovitorul războiu mondial, umanitatea este însetată de pace. Criza economică a pauperizat și a distrus toate țările lumii. Astăzi, oamenii încep să-și dea seamă că se impune o colaborare pașnică între popoare. În loc de certuri și conflicte, ne trebuie o cooperatiune internațională.

Ideia revizionistă, cu toate aparențele ei pacifiste, cuprinde un germene periculos de conflagrație europeană. Tratatul de pace au creat un echilibru politic, economic și social, — a cărui eternitate poate fi discutată, — însă a cărui realitate va fi apărută, până la cuțite.

Revizuirea tratatelor ar redeschide o epocă lichidată de grozave nemulțumiri, de sângeroase revolte și de apărare disperată. Răul, a cărui reparare se încearcă prin revizuirea tratatelor, ar naște un alt rău, infinit mai mare, decât dacă s'ar menținea tratatele.

În loc de revizionism, de șovinism, de revanșă și de vendetă, — popoarele Europei vor trebui să cultive pacifismul, federalismul, cooperarea și înțelegerea.

Numai astfel vom avea pace și prosperitate.

Am amintit numai cinci argumente — cel juridic, etno-politic, geo-politic, social-politic și pacifist, — care ar putea servi pentru a corobora drepturile istorice câștigate ale Statelor succesorale din fosta monarhie. Argumentarea apărării s'ar preta la o dezvoltare mult mai amplă și impresionantă.

Printr'o acțiune concertată a diplomațiilor, a instituțiilor culturale, științifice, etnologice, istorice și economice, — între cele trei State ale Micii Înțelegeri, — s'ar putea începe o campanie de combatere a revizionismului, care nu mai trebuie să întârzie.

La orice atac revizionist trebuie să se răspundă printr'o apărare antirevizionistă. Numai așa se va convinge Europa și America despre adevărata situațiune din Europa Centrală.

Propaganda antirevizionistă va trebui să fie, însă, întărită și prin progresul politic, social, economic, administrativ și cultural al Statelor succesorale. Prin reforme radicale și progresiste, printr'o conștiință civică luminată, prin ridicarea standardului de viață a masselor, se pot obține succese mult mai mari, decât printr'o acțiune publicistică și retorică.

Date precise, statistici clare, fapte controlabile vor fi mijloacele, cele mai sigure și eficiente, de apărare și de combatere.

Tratatul dela Trianon trebuie menținut și apărut ca o cucerire definitivă a democrației constituționale și a libertății sociale, care va asigura cea mai sigură cale a viitorului progres, în Europa Centrală.

Politica Educației

— Curențe și aspecte —

O politică școlară a existat în toate timpurile. Ca problemă de știință ea e tot atât de veche ca celelalte ramuri ale științelor de stat. Astăzi se vorbește de politica educației cu același temei cu care se vorbește de politica financiară, de politica economică, socială sau bisericească. Importanța acestei politici nu mai are nevoie să fie accentuată, atunci când este știut, că propășirea unui neam atârnă, în bună parte, de calitatea educației sale. Dacă o anumită politică a educației publice a existat la toate popoarele de cultură, începând cu cele mai vechi, directivele și normele acestei politici au fost totdeauna în strânsă legătură cu *spiritul epocii*. Și chiar cu structura socială și politică a poporului respectiv. *O influență reciprocă, o legătură aproape organică între politică și educație a existat în toate vremurile*. Ideile dominante, preocupările de gândire ale cutărei epoci istorice și-au imprimat caracterul asupra politicii școlare a timpului. N'avem decât să ne reamintim fazele și etapele de căpetenie, prin care a trecut educația publică în cursul veacurilor. Mai cu seamă la popoarele care, în drumul lor spre propășire, au tăiat părții de lumină intensă și a căror ideologie a reformat spiritul omenirii.

În cele ce vor urma vom scoate în evidență curențele și aspectele mai reliefate din domeniul politicii școlare europene, așa cum se desprind ele din istoria civilizației, ca mai pe urmă să tragem câteva concluzii de actualitate și să încheiem cu o serie de considerațiuni asupra *politicii noastre școlare*, de care ne vom ocupa în capitolul din urmă. O scurtă incursie în istoria educației va lumina, prin comparație, multe din aspectele politicii școlare de astăzi.

Menținându-ne în cadrele largi ale principiilor generale, să începem cu politica școlară a celor două popoare civilizate din antichitate:

Grecii și Romanii

La vechii Greci participarea la viața publică era un imperativ național. Fiecare cetățean era obligat să ia parte la viața politică a orașului său. Firește, cu menirea de-a o fructifica prin fapte frumoase, iar nu de-a o exploata prin fapte urite, cum înțeleg s'o facă mulți din „patrioții” zilelor noastre. De aceea educația la ei avea un singur scop principal: *să pregătească tinerimea pentru participarea la viața politică de mai târziu*.

Școala antică prepară nu numai pentru lupta de existență, cât mai ales pentru viața socială. Dascălul grecesc nu se mulțumea să desvolte intelectul și moralul copilului. Idealul lui era să-l facă să se devoteze complect vieții publice, în care vai trebui să activeze. Din acest motiv, școala la vechii Greci nu era decât un mănunchiu de deprinderi și de moravuri, proprii să formeze caracterul copilului. Să-l facă „*kalokagatos*“, adică pregătit pentru un rol bun și frumos în viață. Toate cunoștințele, care se propagau în școală, urmăreau ca țintă principală să trezească în elev sentimentul mândriei naționale. Literatura clasică elenă ne-a păstrat admirabile exemple pentru acest fel de civism patriotic. *Socrate* a fost osândit la moarte, de conaționali săi, nu atât pentru credințele sale filosofice, ci pentrucă el a înțeles să se izoleze de neamul său. Să se depărteze de concepția lor națională și politică. Concepția morală la Greci era egală cu concepția de stat. Religia statului era suprema lege pentru toți. *Școala grecească valorifică pe cetățean*. Iată de ce ei cântăreau valoarea omului din punctul de vedere al rolului său în viața politică. Orientarea aceasta de politică școlară deriva din structura specială a vieții lor publice. Se știe că Grecii și-au creiat o organizație politică originală, întocmai după cum au creiat și pe terenul artelor. Ei n'au moștenit nimic și n'au împrumutat nimic dela alte popoare. Și-au creiat totul din nimic, pe baza dispozițiilor lor naturale. Astfel și-au creiat și școala lor și politica lor școlară proprie. Esența acestei politici era simplă : *Ideologia politică influențează și dă orientări educației, aservind-o chiar preocupărilor sale*.

Aceeași politică școlară, cu mici deosebiri, o găsim și la Romani. În școala Romei păgâne se dădea o importanță deosebită cunoștințelor ostășești și educației politice. Suprema dogmă a educației romane era ca fiecare cetățean să aducă o cărămidă la superba și grandioasa clădire a imperiului. Popor prin excelență politic, cu o structură spirituală sobră și rațională, lipsită de supleța și fantezia de artist a Grecului, Romanii se afirmă prin școală ca cei dintâi juriști și legiști ai lumii antice. Spirite de organizare, ei schimbă însă și structura creștinismului din momentul în care cuvântul lui Hristos trece prin sufletul lor.

Religia o preschimbă în biserică. Iar biserică o organizează după chipul și asemănarea mentalității lor, îmbrăcând-o în forme concrete, după legi împrumutate din Dreptul Roman. Așa se naște biserică romană (catolică), cu ierarhia ei și cu puterea ei formidabilă, izvorită din principiul autorității și al autonomiei. Spiritul acesta, care se degajează din structura internă a bisericii romane, creiază o nouă conștiință morală, care schimbă radical lumea veche. Conștiința aceasta, spiritul acesta se transmite în

fibrelor educației, în școli și în toate celelalte instituții culturale de pe continent, în măsura în care biserica Romei se răspândește și puterea clerului ei sporește.

În evul mediu

educația publică trece printr'o nouă fază. Biserica era stăpână absolută peste vii și morți. Sub conștiința apăsătoare a autorității bisericești valoarea morală a omului, în veacul de mijloc, scade. Conștiința politică, demnitatea de cetățean este și ea înglobată în conștiința morală. Clerul stăpânea faptele și gândurile omului. Spiritul social este într'o absolută subordonare, într'o permanentă aservire. Educația, grav stânjenită sub influența acestui spirit îngust și unilateral, deviază dela menirea ei. *Din luptele pentru emanciparea spiritului de sub autoritatea dictatorială a clerului respiră politica școlară în evul mediu.* Ea nu poate crea însă o cultură reală. Cultura se refugiază în mănăstiri, unde ia contact cu literatura clasică. Școlile conduse de preoți se mulțumesc să prepare pe om pentru viața spirituală, în înțelesul credinței teologice. Și mai ales pentru viața de veci. Egalitatea de dincolo de mormânt era înfățișată de cler ca o consolare față de inegalitatea socială, creiată aci pe pământ de spiritul de castă atotstăpânitor. În politica școlară intervine deci un factor nou: *idealul creștinesc.* Ținta educației este să facă din copil un bun creștin, un om care se conduce în viață de pricipiile religioase și morale. Această orientare a educației, în fond plină de rătăcirii, are și o latură bună. Ea scoate nițel la lumină *individualitatea.* Atrage luarea aminte asupra omului, ca ființă morală, pe care politica școlară a lumii antice păgâne îl condamnase la complectă anihilare. Intrarea lui Hristos, cea mai înaltă și mai luminoasă personalitate morală, în programa școlară, era firesc să o schimbe radical, făcând ca *individul,* cu microcosmul lui, *să fie punctul central al educației.* Creștinismul aduce astfel o doză de valorificare a personalității morale. De aci răsare legea și conștiința morală, care asigură armonia socială. Era ceva nou, ceva necunoscut până atunci. Dar înălțător și reconfortant pentru suflet. Ca reprezentantă a culturii, biserica pleacă dela ideea fundamentală a evangheliei: *iubirea deaproapelui.* Toți oamenii, indiferent de starea lor socială, zice ea, au dreptul să se împărtășiască de bunurile ideale. Biserica afișează deci idealul de egalitate între oameni. Cu aceasta ar fi adus mare serviciu culturii, dacă lozinca ei ar fi fost sinceră. În realitate însă politica ei școlară apucă pe un făgaș fals. Predica era una și fapta cu totul altceva. Răvnind ca, pe lângă monopolul culturii, să acapareze și puterea politică, clerul cade în greșala epocii. Și în loc să realizeze o politică școlară democratică, el realizează tocmai con-

trarul: *autocrația*. Școalele și așezămintele de cultură ale ordurilor călugărești se înalță în toate colțurile Europei. Dar nu pentru cei din clasele de jos, nu pentru poporul nevoiaș și incult, ci pe seama aristocrațiilor și burgheziei îmbogățite. Cele dintâi școale în evul mediu sunt Universitățile, iar nu școalele primare.

Iată pentru ce politica școlară a veacului de mijloc, simplă platformă pentru interesele clerului, a fost profund falsificată și prea puțin folositoare pentru cultura generală a omenirii. Reacțiunea nu putea să întârzie. Ea apare nu peste mult și anume *in două ipostaze*.

Cea dintâi ipostază este Renașterea. Sub influența covârșitoare a artei și a culturii clasice, desgropată de umaniști, Renașterea vine ca o adevărată salvare pentru cultura umană. Ea vine să prindă firul educației, întrerupt de școala obscurantismului clerical, și să reinvieze procesul firesc al evoluției spiritului omenesc. Renașterea inaugurează o ideologie nouă, inspirată de principiile estetice și morale ale antichității elene și romane. Este una din cele mai fecunde și mai luminoase epoci în istoria culturii europene. Ideologia ei se resimte firește și pe terenul educației, care începe să se emancipeze din cătușele bisericii.

Pe urmele Renașterii se pornește o altă mare mișcare spirituală. *Este reformațiunea lui Luther*. Tinzând să clatine din temelie stăpânirea bisericii, reforma lui Luther transformă întreagă mentalitatea timpului său și cu ea obiectivele politicii școlare.

Atacând din plin dogmele și canoanele bisericii catolice, Luther spune așa: Lumina lui Hristos nu trebuie să stea sub obroc, ascunsă în textele limbii latinești, inaccesibile și necunoscute de marea mulțime. Rostul ei este să lumineze tuturor. Luther traduce biblia pe limba germană ca s'o cunoască toți și scrie cărți în limba maternă, pe înțelesul poporului. Cu aceasta el propagă un alt adevăr, spunând că fericirea omului pe pământ și dincolo de mormânt este legată de carte. *Mântuirea sufletului este în funcție nu numai de credință, ci mai ales de luminarea lui prin știință*. Aceasta este esența evangheliei lui Hristos.

Conflictul între biserică și aderenții reformațiunii este inevitabil. Lupta cu cuvântul și cu condeiul se dă cu o egală îndârjire din amândouă părțile. Istoria acestui războiu al credinții este bine cunoscută. Pe noi ne privește numai întrucât a avut o înrăurire directă asupra politicii școlare. Atâta timp cât însuși statul era aservit bisericii, lupta de emancipare a școlii, a cugetării și a culturii, de sub tutela strivitoare a bisericii, a fost anevoioasă. Multă vreme școala a rămas aservită tot bisericii și slujitorilor ei. În lupta aceasta de neatârnamare chiar filosofii și pedagogii din cei mai emancipați, la început, sunt timizi și rezervați față de biserică.

Politica școlară a raționaliștilor

Adevărata luptă de desrobire a statului de sub puterea monarhilor și de emancipare a culturii de sub dominația bisericii începe abia în veacul al XVIII-lea. Impulsul îl dau ideile liberale ale gânditorilor veacului.

E veacul în care se naște știința.

Apar invențiile, apar mașinile. Fizica, mecanica și astronomia încep să deschidă cugetării alte orizonturi. Oamenii încep să raționeze. Raționamentul începe să alunge îngerii din cer. Până aci singura știință era teologia. Ea te învăța să cunoști pe Dumnezeu, făcătorul tuturor celor văzute și celor nevăzute și să te pierzi în contemplații asupra atotputerniciei și eternității Lui. Mai mult decât atât, nu trebuia să știi. Dimpotrivă, dacă îndrăzneai să filosofezi de capul tău erai declarat eretic și vrăjitor. Afurisania, rugul sau închiziția erau sortite să-ți bage mințile în cap, ori să te trimită direct în muncile iadului. De-acum, apar cărturari, care încep a nu se mai teme de dogme. Se întorc cu spatele spre Roma și cu fața către știință. Biserica nu le mai apare o instituție divină, ci o simplă creațiune omenească, cu toate greșelile și păcatele legate de om. *O mare forță a sufletului, credința, este înlocuită cu o nouă forță spirituală: știința.* Evanghelia lui Hristos este înlocuită cu evanghelia drepturilor omului. Autoritatea bisericii scade și deodată cu ea să prăbușește și autoritatea monarhiei.

Așa numiții „raționaliști“, în frunte cu Montesquieu și Rousseau, sunt precursorii spiritului modern în școală. Scrierile lor nu pun numai bazele psihologice ale educației individuale, ci și bazele programelor democratice ale organizațiilor politice de astăzi. Ei deschid lupta de clasă între noua burghezie și între feudalitatea aristocratică sau clericală. Spirite liberale și pozitive, iluminați și revoluționari, cari urăsc despotismul și auto-crația, ei sunt cei dintâi, cari proclamă *sfintele drepturi ale „eului“ împotriva autorității*. În consecință, statul îl consideră simplu instrument de stăpânire și de exploatare a clasei dominante. Totuși, atitudinea lor față de spiritul tradițional este încă timidă și echivocă. Spiritul lor nu reușise să distrugă complect rădăcinile religioase și mai păstra încă unele resturi din iobăgia care le fusese infuzată în copilărie.

Din anumite scrupule, rezultate depe urma educației, unii sunt concilianți în luptă. În polemicile lor mai păstrează o doză de respect pentru majestatea ierarhică a bisericii. Se știe că lupta contra tradiției este din cele mai grele. Deaceea trecerea dela o epocă la alta se face numai treptat și anevoios. *Epoca aceasta de tranziție în politica educației o creiază raționaliștii și*

liber cugetătorii veacului al XVIII-lea din apus. Ei constituie puntea de trecere dela ideologia medievală la concepția modernă a politicii școlare de stat.

Abia acum se schimbă în adevăr concepția oamenilor despre stat. Statul nu mai este monarhul sau Papa dela Roma. El devine expresia societății, sinteza colectivității. Ca atare, *el intră ca factor determinant în educația mulțimii*. Am ajuns la un moment epocal în istoria politicii școlare. De-acum statul încetează de a mai fi servitorul bisericii. El este servitorul indivizilor cari îl compun. Primind acest botez, statul își asumă trei obligațiuni mari: 1. Apărarea națională. 2. Paza ordinii și a liniștei interne. 3. Cultura poporului.

Din moment ce statul este eliberat de sub tutela bisericii și declarat expresia sintetică a societății, monarhul trebuie să devină și el expresia poporului, simbolul viu al țării. Cu aceasta și concepția politicii școlare suferă o schimbare radicală. Cultura poporului intră de-acum în atribuțiile statului. Mai mult decât atât. Școala este ridicată pe primul plan al preocupărilor. *Prin educație se poate schimba fața lumii!* vestesc pedagogii timpului. Plecând dela ideea, că cu ajutorul școlii se poate schimba întreagă structura politică a unui stat și întreagă fizionomia socială a unui popor, problema educației primește de-acum o suprație. Un drept de întâietate asupra celorlalte. Incontestabil că educația este o mare forță. Dar efectele ei asupra spiritului sunt în funcție de timp. Și ele depind de un complex întreg de împrejurări. Idei și principii noi nu se pot traduce și nu pot fi infuzate mulțimii, decât după o luptă dârză și îndelungată cu vechile concepții. Iar rezultatele unor forme nouă de educație create pe cale legislativă, se pot constata numai cu vremea. Deaceia și roadele politicii școlare, inaugurate de raționaliști, se ivesc abia mai târziu. Școala clericală face loc pe încetul *școlii laice*.

Rolul revoluției franceze

Revoluția franceză reușește să întroneze în politica școlară o idee radicală: dreptul tuturor de a se împărtăși de binefacerile luminii prin școală. Cu lozinca aceasta se realizează reforma cea mai epocală a spiritului european. Noua educație, preconizată de ideologii revoluției, diferă esențial de cele premergătoare. Școala cea nouă, numită „*școala laică*“, este școala masselor, a întregului popor. *E mama școlii primare de astăzi*. Acum se decretează pentru întâia oară *obligativitatea școlară*. Cartea devine obligatoare pentru toată lumea. Un formidabil avânt generos pentru cultura masselor. Protagonistii marelui reforme se iau la întrecere în realizarea idealului. Fiecare creiază un nou plan de

educație, cu care vrea să schimbe fața lumii. Fiecare este autorul unui vast program de reforme culturale, sociale, pedagogice, monarhice, democratice, radicale, anticlericale. etc. etc. Exagerările și fanteziile în alcătuirea de programe școlare se succed în ritm vertiginos, exact ca în zilele noastre. Unii sunt de părerea să se revină la ideea educației spartane.

Copilul dela 5 ani în sus să fie smuls dela sânul mamei. Să fie al statului. Alții susțin aberația, că primul cuvânt al copilului nu trebuie să fie „mama” ci „patria”. Este cea mai febrilă epocă de revoluție în politica școlară. Ideile generoase pentru cultură răsar ca ciupercile, pentru ca imediat să fie strivite în fașă. Școala, prinsă în acest vârtej și săltată dintr’o exagerare în alta, ajunge firește într’o situație haotică. Frământările acestea, cu toate rătăcirile lor, au adus însă foloase enorme pentru educația și cultura omenirii.

Politica școlară a lui Napoleon

Deși fiu al revoluției franceze, Napoleon utilizează lozincile ei generoase mai mult pentru scopurile sale absolutiste. Temându-se de libertățile prea largi, trâmbițate de revoluționari, împăratul își imprimă vederile sale personale și în domeniul educației. Școala laică, abia pornită pe drumul cel nou al emancipării, el încearcă s’o abată pe făgașul imperialismului monarhic. Impune o educație și o programă școlară menită să servească scopurile politice sale militariste. În scopul acesta lasă școalele primare în sarcina congregațiilor catolice, iar liceele le trece la stat. Ca în toate domeniile, politica lui Napoleon a schimbat fața lucrurilor și pe terenul educației. Pecetea personalității sale uriașe, a spiritului său larg și totuși egocentric și absolutist, a rămas adânc imprimată în școala timpului său.

Lupta între biserică și stat

Imediat după căderea lui Napoleon începe reacțiunea. Incepe mai întâi restaurația monarhică și politică. Împărații și regii își reocupă tronurile, depe care fuseseră alungați. Biserica Romei nu întârzie să pornească și ea lupta contra școalei laice, pentru ca să-și recucerească terenul pierdut. Vrând să prindă din nou în mână frânele învățământului, clerul deslănțuie o goană aprigă contra ideilor liberale și contra celor cari le profesau în educație. Concomitent începe lupta între stat și biserică, pe chestia politicii școlare.

Biserica face sforțări să abroge și să scoată din vigoare legiuirile în care triumfase ideologia laică și punctul de vedere liberal al statului. Statul nu se lasă mai prejos. Cele două

extreme angajează un războiu în toată regula. Rezultatul final este un *compromis*. Se declară un armistițiu și părțile combătante convin să se mențină două monopoluri școlare: *al statului și ai bisericii*. Transacția asta durează până la sfârșitul veacului al XIX-lea. În multe părți durează până în zilele noastre. Ea există în fond chiar și la noi în țară. Legile noastre școlare recunosc bisericilor din România dreptul de a înființa și a susține orice fel de școli: primare, secundare, superioare, etc., statul rezervându-și doar dreptul de a da autorizație și a face controlul didactic. Sunt state, în care biserica are dreptul de a susține școli profesionale fără nici un drept de supraveghere și ingerință din partea statului. În realitate politica aceasta nu este decât o concurență deghețată a statului în luptă cu biserica. Niciunul din cei doi adversari n'a renunțat la biruință. Fiecare tinde să reducă forțele celuilalt până când va reuși să-i ia școala din mână. Pe la sfârșitul veacului trecut curentul pentru școala statului era în creștere. În special în Franța biserica pierdea terenul văzând cu ochii și spiritul francez cerea cu tot mai multă insistență monopolul exclusiv al statului în ce privește îndrumarea educației publice.

După ce însă Franța este înfrântă la Sedan (1870), biserica câștigă din nou în prestigiu.

„Iată Germanii ne-au învins — spun clericali francezi — pentru că ei n'au scos religia și morala creștină din școală. Noi avem minte. Dar ei au și minte și inimă. Iată că fără Dumnezeu nu este mântuire și nu este glorie!...”

Concluzia: statul trebuie să se reconcilieze cu biserica și să ajungă din nou la înțelegere pe tema educației. Știința trebuie adusă în concordanță cu credința, pentru că nu se exclud una pe alta. Statului i se cere doar să respecte învățământul religios în școlile laice, ceea ce nu e pretenție prea exagerată.

Aspecte din politica educației contemporane

Acest compromis între stat și biserică formează nota esențială a politicii școlare din timpurile noastre, aproape în toate țările europene. Despre politica educației în Franța și Germania s'a scris suficient la noi, pentru ca să mai fie nevoie de-a o înfățișa aici. Politica școlară a Ungariei o cunoaștem, pentru că i-am gustat roadele. Ea este aceeași în Ungaria de astăzi ca și în Ungaria de ieri. Statul tolerează ca învățământul să rămână în mâinile bisericii, având numai grija ca el să servească scopurile sale politice: *asimilarea și desnaționalizarea prin școală*. Să aruncăm o privire în statele care au trecut, în timpul din urmă, prin sguduirii politice și sociale mai adânci. Aspectele educației aici sunt mai interesante, decât în alte părți.

In Italia, patria revoluției lui Mussolini, deși noul regim al educației se inspiră din principiile fascismului, acordul statului cu biserica catolică există și astăzi. Și încă mai mult în favoarea bisericii.

Conflictele între biserică și stat pe chestia educației n'au lipsit nici în Italia. Înainte de războiu, pedagogii italieni combăteau cu vehemență școala confesională. O detestau mai ales pentru educația ei unilaterală și fanatizantă, care se adăpa din cunoscutul spirit de intoleranță al tradiției catolice. Polemicile acute, care s'au purtat, au și provocat o reformă a învățământului. S'a căzut între altele de acord, ca la examene comisiunile să fie mixte. Adecă alcătuite din profesori clericali și laici. Introdusă la conducerea statului, ideologia fascistă și-a imprimat totuși pecetea în școală. Ținta supremă a educației în Italia modernă este „națiunea”, — după cum ne relatează ziarele. Iar națiunea este fascismul. Cum disciplina oarbă și ideea de autoritate face parte din principiile fundamentale ale fascismului, libertatea învățământului în Italia era până de curând recunoscută numai de formă. În fond, statul dicta și în școlile confesionale sau particulare. *El* impunea programa și cărțile de școală întreg învățământul era statificat sau naționalizat. Dar biserica catolică nu s'a dat bătută atât de ușor. Cu abilitatea de veacuri verificată a luptat până când a reușit să provoace o reformă școlară în favoarea sa. În baza acestei reforme s'a creiat iarăși un compromis între biserică și stat. Mussolini s'a reconciliat cu Vaticanul și a schimbat nițel direcția. Dacă nu s'a revenit cu totul la vechile tradiții, dacă în școală nu mai dictează biserica, este cert că ea și-a salvat autoritatea și rolul asupra educației masselor.

Din pur instinct de conservare, fascismul a acceptat acest rol, pentrucă, după cum spuneam, își închipuie că biserica mână apa totuși la moara lui. În adevăr, ca orice biserică absolutistă, catolicismul propagă ideea de autoritate, de supunere și ascultare, negațiunea oricărei independențe spirituale și morale a individului. Or, aceste principii pedagogice și sociale convin de minune fascismului, pentrucă ele sunt chintesența doctrinei sale. Pe ele își reazimă doar puterea și dictatura. De aici compromisul actual între biserica și statul italian pe chestia politicii școlare.

Un aspect și mai revoluționar are politica școlară din *Rusia sovietică*. Dacă ținem socoteală de uriașele șguduiuri sociale și prefaceri politice, prin care a trecut imperiul țarilor, straniile aspecte și dese schimbări la față, pe care le întâmpinăm în educația rusească, nici nu ne miră prea mult. Era fatal ca organizația învățământului în Rusia să treacă prin o serie de reforme și de contrareforme, după cum la conducerea statului erau spirite ultra-revoluționare sau ceva mai echilibrate. Istoria mo-

dernă a politicei școlare rusești este străbătută mai ales de luptele în jurul programelor și a examenelor. După vechia perioadă a examenelor foarte riguroase, care a precedat revoluția rusească dinainte de războiu, au urmat o serie de reforme școlare, care au ușurat examenele. Mai ales pe ușile școlilor superioare se putea intra mai ușor. A urmat apoi o perioadă de reacțiune, prin care s'a revenit din nou la sistemul examenelor riguroase. A venit războiul mondial, căruia i-a urmat debandada și revoluția comunistă, care a măturat tot și a întors lucrurile pe altă față. Învățământul a apucat-o și el rasna, pe panta revoluționară. A venit buretele comunist și a curățat studiile și examenele. Programa de studii și cărțile de școală au fost modificate dela alfa până la omega și infuzate de doctrina comunistă. Învățământul religios a fost pur și simplu isgonit din școală cu preot cu tot. Ordinea și disciplina școlară au fost întoarse pe dos. În prima perioadă a revoluției în școala rusească nu inspectorii și profesorii erau stăpâni, ci studenții. Ideea de autoritate era distrusă complect. Așa numitele „soviete școlare” tăiau și spânzurau, hotărînd în ultima instanță de toate chestiunile didactice, administrative și economice, care priveau școala.

Firește, problemele școlare nici nu-i preocupă pe elevi prea mult, câtă vreme pe primul plan al preocupărilor lor sunt chestiunile politice. Tot ce privea planul analitic și progresul învățământului este nesocotit. Cunoștințele studenților sovietici ajung aproape de zero. Ignoranța ia proporții amenințătoare. Dela un timp situația învățământului ajunge atât de haotică și catastrofală, încât comisarul culturii s'a văzut silit să schimbe macazul și să ia măsuri draconice pentru reintronarea muncii, a disciplinei și a autorității în școală. Participarea studenților la viața politică a fost îngrădită cu restricții și sancțiuni severe. Cu toate acestea, studențimea sovietică consacră și azi mai multă vreme și energie pentru întrunirile politice, decât pentru carte și învățatură. Libertinajul și fanatismul politic, stâlcirea ideilor pedagogice și sociale ale lui Tolstoi, au dus în chip fatal la anarhizarea și destrăbălarea învățământului. Au ucis formal civilizația. Se pare că în timpul din urmă politica școlară sovietică manifestă tendința de a se reveni la regimul. minții sănătoase. S'au luat o serie de măsuri de caracter burghez: ordine, disciplină, examene serioase, etc. adecă tot ce poate asigura o solidă organizație a învățământului, Exact ca în Italia fascistă, revoluția își mănâncă și aici propriii săi copii. Politica școlară a sovietelor începe să copieze regimul burghezo-capitalist și se poate întâmpla ca mâine-poimâine să vedem și pe preotul pravoslavnic intrând în școală cu manualul de catehizație.

Problema educației în America

Între statele moderne America ocupă, sub raportul educației, un loc de frunte. Alături de Elveția, ea este țara școalelor bine apreciate și bine organizate. Dar pentru a înțelege spiritul educației americane, se cere o cunoaștere a vieții și a culturii marilor continent în toate partularitățile ei. Ideologia și concepția de viață americană diferă radical de a noastră. Altul este și spiritul școlii, alta este și ținta educației acolo. Dacă în ce privește problemele fundamentale ale educației Americani au împrumutat la început teoriile marilor pepagogi europeni, nu este mai puțin adevărat că, în scurt timp, răsar teoreticianii locali, pedagogii noului continent, care transformă haina de împrumut și pun temeliile educației americane pe propriu zise.

La baza acestei educații stă, după cum vom vedea, *adevărata democrație. Datoria și scopul școlii americane este să rezolve întreaga chestiune socială a poporului american.* Americani au înțeles de mult că școala este în funcție de viața socială. Adevărata superioritate și democrație a spiritului american s'a afirmat mai cu seamă prin rolul eminamente social, care s'a încredințat școlii deodată cu înființarea cunoscutelor „*republici școlare*”. S'a scris mult și la noi și s'a încercat chiar „împămintenirea acestor organizații școlare. Nu știm dacă încercările au dat rezultatele așteptate. Mai probabil că nu. Pentru că reușita lor, pe lângă suflet și stăruință, este în funcție de anumite condiții sociale. Aceste condiții, dacă la noi nu există, în America ele sunt create de multă vreme. La noi știința socială și democrația sunt încă în față. În America există un spirit curat democratic și un spirit social organizat deja pe baze științifice. La noi abia acum după războiu s'a înființat o catedră de sociologie la Universitate. În America știința socială se predă obligator la toate facultățile și la toate școlile normale. Și se predă nu numai teoretic ci și practic, în anumite laboratoare. Sunt anumite institute speciale pentru formarea educației cetățenești a tinerelor generații. Și nu este tratată ca o știință seacă sau abstractă. Sociologia este privită ca o *centrală termică* din care se alimentează politica și școala deopotrivă.

Ținta de căpetenie a școlii americane este să formeze cetățeni buni și desăvârșiți. Idealul pedagogic al profesorului american este să creieze o rasă umană cât mai frumoasă și mai nobilă. O concepție, care s'ar părea că este împrumutată dela Grecii din antichitate. Atenienii, care ne-au dat în Pericle pe cetățeanul ideal, depuneau jurământ de credință cu mic cu mare pe cetatea lor și republica lor. Părinții alături de copii jurau supunere, ascultare și respect de lege, jurau împlinirea datoriilor

cetățenești și apărarea cetății cu sacrificiul vieții. Exemplul acesta bimilenar de educație civică se pare că și-a găsit în Americanii de astăzi pe cei mai fervenți imitatori.

La începutul anului școlar micii Americani se închină cu toți steagului țării și rostesc un jurământ. Școala americană este concepută ca un *centru social și cetățenesc*.

Statul face toate sacrificiile pentru ca să-și crească buni cetățeni. Scopul acesta îl servesc: 1) *organizațiile republicane* în școală. 2) *organizarea vieții publice a copiilor în afară de școală*. Aceasta din urmă se servește prin așa numitele centre sociale și cluburi școlare.

Fiecare școală își votează constituția ei, pe care o respectă cu sfințenie. Iată ceea ce se cheamă o „republică școlară”. Controlul îl au dascălii cu schimbul. Cât pentru viața extrașcolară aproape fiecare școală are în subsol săli pentru celelalte instituții de educație cetățenească: sală de lectură, club, sală de gimnastică și de sporturi, șah, biliard, table, etc. Aici se întrunesc școlarii seara. Folosul acestor întruniri serale este întreit. 1) Băieții sunt la adăpost de alte tentații și vicii, care scapă controlul părintesc. 2) Ei aduc hotărâri în chestiunile lor interne școlare și republicane. 3) Se deprind cu viața în comun, cu viața de club, care naște conștiința cetățenească și sentimentul solidarității naționale. Aceste organizații extrașcolare sunt puse firește sub supraveghere.

Dar toate aceste lucruri sunt posibile numai acolo unde există, cum spuneam, democrație și știință socială de sus până jos. Și totuși, pe lângă știință și democrație mai trebuie ceva. *Trebuie suflet*. Trebuie spirit misionar pentru propagarea culturii. În America există și acesta. Acolo un institut de orice natură nu ia ființă pentru ca să aștepte să vină publicul să-i deschiză porțile. Se duce *el* la public. Școala intră *ea* în casa omului. *Ea* intră în viața societății și o modelează după scopurile ei. Savanții și conferențiarilor americani nu invită lumea să-i asculte în săli confortabile, ca la noi. Se duc *ei* în mulțime și vorbesc. Un profesor de științe naturale se duce, de exemplu, în târgul porcilor și ține o conferință despre cultura porcilor. Iar mai pe urmă împarte tuturor broșuri gratuite despre subiectul tratat. Nici chiar reformele școlare nu pornesc în America dela Minister. Materialul pentru reforma educației și a instrucției îl adună conducătorii centrelor și coloniilor școlare, cari studiază chestiunile ani de-a rândul prin intuiție directă, pe bază de cercetări și observații îndelungate. Proiectul de reformă, odată prezentat celor în drept, este supus unei largi discuțiuni publice, în presă și în întruniri. Numai după ce masele au participat la discutarea sub toate

aspectele a reformei proiectate, se procedează la alcătuirea proiectului de lege. Astfel se face educația spiritului public, în America. Așa se formează din școlari cetățeni conștienți, activi și folositori pentru țară. Nu mai este nevoie să spunem că școala noastră, sub raportul rolului social, stă încă departe de cea americană. De aceea, mai înainte de orice reforme, la noi trebuie reformat *spiritul școlii*.

Dar de politica noastră școlară ne vom ocupa special într'o serie de articole următoare.

G. Tulbure

*Inspectorul general al Invățământului primar
din Transilvania.*

Cronica comunei Prejmer

după un manuscris al pastorului Thomas Tartler
din Prejmer dela anul 1750, continuat de alți
pastori evanghelici.

Insemnări și note din acest manuscris,

Traduse de preotul Ioan Ludu, din Prejmer.

(Continuare.)*

B. — *Intâmplări nenorocite.*

RĂZBOAIE.

(Spicuri din Cronică).

Art. 37. — La anul 997 vine Regele Ștefan I cu o armată mare în Transilvania, împotriva lui Kuppa și a lui Gyula, ca să-i pedepsească pentru întoarcerea lor la păgânism ; păgânii fac multă stricăciune prin sate, (Fuchs art. 24, Bonfinius).

Anul 1050. Pe când domnia în Ungaria regele Bela I și în timp ce prin târguri și sate trăiau închinători la idoli păgâni, regele încearcă să-i nimicească pe aceștia trecându-i prin sabie, dar înainte de a-și putea îndeplini gândul, păgânii devastară mulțime de așezări frumoase, între cari și Prejmerul și-a avut partea de suferință. (Bonfinius).

Anul 1115. Regele Ștefan II poartă războiul greu în Țara Bârsei cu Tătarii cari năvăliseră aci și devastaseră Prejmerul și porniseră de aci în Ungaria, nimicind îngrozitor totul în calea lor.

Anul 1278. Pătrunzând Tătarii în Ungaria, ei trecură prin Țara Bârsei, prădând mai întâiu Prejmerul, apoi au ars toate localitățile, prin cari trecură, din care pricină se iscă o grozavă foamete pretutindeni.

Anul 1335. Tătarii intră a treia oară în Țara Bârsei și rămân aci 7 ani. — O parte din ei trec în Ardeal și se așează la locul numit până astăzi „Tatárlakó“ (Tarterloch). Cei rămași ard Prejmerul și asediază timp de câțiva ani Râșnovul, trăgând un șanț mare între Râșnov și Vulcan, — lângă Bârsa.

* Vezi Țara Bârsei an II pg. 444 și an IV pg. 52.

Anul 1342. Răsboiul sângeros între Ludvic I și voevodul Moldovei; Moldovenii nimiciră Prejmerul, arseră și uciseră totul.

Anul 1421, Amurat sultanul Turciei, prădează Prejmerul și toată Țara Bârsei. Duce în prinsoare întreg Magistratul Brașov. (Thuróczy, Bonfinius, Anales Templi Coroniensis).

Anul 1431. Sultanul Amurat, după retragerea sa rușinoasă dela Belgrad unde pierduse 3000 de oameni, vine prin Ardeal în Țara Bârsei, arde suburbiile Brașovului și toate târgurile și satele, și duce în robie multe mii de oameni în Crimeea tătărească. (Duglessius în Hist. Polon. — Bonfinius în Decadibus Lib. 4, — Podesta în Histori Tronis).

Anul 1447. Turcii și Tătarii trec Dunărea înghețată, cad în Ardeal și Țara Bârsei și duc în robie în Tartaria vre-o 30,000 oameni, bărbați, femei, feciori, fete, copii, dintre care mulți din Prejmer. — De atunci e vorba la Sași: „Duce-te-ar Tătarii în Crimea!“

Anul 1493. În Februarie iar năvălesc Tătarii și Turcii și prădează 5 zile în Țara Bârsei și Prejmer, ducând mulți în robie. (Bonfinius, Manlius, Anales Templi).

Anul 1509. Prejmerenii tăiară cu toporul capul lui Petru Béldi, pentru că a voit să le ia Buzăul. Inzadar încearcă să se răzbune pe ei voevozii Transilvaniei Petrele Salme și Peter de Perény, căci nu reușiră.

Anul 1529. La rugarea regelui Ioan I trimite Voevodul Moldovei Petru pe logofătul său (Hofrichter) în Țara Bârsei. — Acesta face tabără lângă Prejmer, apoi curând nu departe de Feldioara și bate aprig pe Mayland (Mailat). — În această luptă au căzut mulți Sași de frunte și nobili; după luptă Moldovenii veniră iar la Prejmer și îl arseră de tot la 27 Octomvrie.

Anul 1531. Căpitanul Făgărașului, Ștefan Mailat, cade pe neașteptate dimineața peste Prejmer, ia castelul și astfel devine iubit de Săcui; castelul îl restituie apoi în schimbul unei mari sume de bani.

Anul 1547, Tătarii, Turcii și Valahii jefuesc Prejmerul și Hărmanul. Ei fură bătuți nu departe de Brașov de cătră Toma Warkocsi, un căpitan ungar, și alungați peste munți.

În toamna aceluiaș an răpește Paul Béldi porcii Prejmerenilor, pe cari îi aveau în Buzău. Trabanzii brașoveni și Prej-

merenii îi scot după mare luptă iarăși din ghiarele aceluia. Din acest moment Prejmerenii avură timp de 40 de ani încontinuu lupte și certuri cu Béldi, care voia să răsbune moartea tatălui său, însă deoarece Prejmerenii uciseră pe dușmanul lor pe proprietatea și pământul lor, nu putea nimeni să-i pedepsească. Ba încă regele Poloniei și principele Transilvaniei Ștefan Báthori, porunci atât Prejmerenilor cât și lui Béldi ca să se împace cu binele și să nu se mai vrăjmășească. Prejmerenii se supun acestei porunci crăești, dar familia Béldi își arată dușmănia împotriva lor, în toate ocaziunile.

Anul 1551. Năvălește în Prejmer Vlad din Moldova și apoi în Săcuime. Sosesc aci călăreți boemi trimiși de Castaldes, precum și mult popor din Țara Bârsei, pentru a apăra Prejmerul, când se va întoarce Vlad din Săcuime.

La 10 Iunie arde Prejmerul cu castelul, dar biserica rămâne întreagă.

Anul 1552. În 8 Iulie se întoarce din Săcuime Vlad, Domnul Moldovei, după ce pustiise acolo multe sate cu foc și sabie și intră iar în Țara Bârsei. Călăreții boemi lasă Prejmerul fără apărare. — Voevodul asediază Prejmerul și bagă groază în locuitori, dar deoarece nu le poate face nimic, pune să dărâme zidurile din jurul Prejmerului cu tunurile; zidurile stau și acum împrăștiate pe jos. (Fuchs, Hegjes, Bamfi).

În 12 Iulie el atacă din nou cu furie Prejmerul și pune în ziua aceea să tragă 12 împușcături cu tunurile asupra castelului, dar înzadar.

Anul 1556. În 24 Mai, Voevodul Moldovei își așează tabăra la Prejmer. — Cinstitul jude din Brașov Iohann Benkner vine la el și îl înduplecă să plece.

În 24 Iunie Principele Moldovei își trimite pe marele Logofăt cu mulțime de oaste la Prejmer. Dar în curând pleacă iarăși.

Anul 1558. În luna August, ard Tătarii acest târg, asediază castelul, dar înzadar.

Anul 1599. În 17 Octomvrie, trece Mihai Vodă prin Prejmer, face pagube mari, pleacă apoi mai departe, arde cele 3 curți

nemeșești ale lui Béldi, arde apoi și Sf. Gheorghe, iar la întoarcere nimici Prejmerul cu totul (Bamfi, Diarium).

În acelaș an, în ziua de Sf. Luca, sosesc și Cazacii, cu mulți Turci și Tătari, precum și Moldoveni, peste munții Oituzului, prin Treiscaune și tăbăresc la Prejmer.

În 18 Octomvrie, a doua zi, vine și blestematul de Mihai Vodă în această tabără și trimite noaptea un sol cu soldați spre Brașov și poruncește judei din Brașov să vie la el cu câțiva pângari. Deoarece d-l jude Valentin Hirscher era plecat la dietă, Brașovenii trimiseră în 20 Octomvrie pe Preacinstițul domn Cyril Greissing și pe d-l Luca Hirscher, cu doi bărbați de vază din comunitate pe lângă câțiva soldați (Kattner) înarmați, la Mihai Vodă, care a trimis în întâmpinarea lor 200 de Cazaci, cari i-au adus în siguranță în tabără. Când se înfățișară în cortul lui, înaintea lui Mihai Vodă, acesta le ceru, ceea ce Brașovenii presupuneau deja și anume ca Brașovenii să-i dea o obligațiune în scris, prin care ei se supun cu întreg districtul lor împăratului german și îi rămân credincioși; în caz însă că ei ar mai ținea cu principele Sigismund Báthori și nu ar vrea să se plece împăratului german, atunci el va nimici întreg orașul și ținutul cu foc și sabie. — Deputații Brașovului îl rugară ca să le dea 3 zile timp de gândire.

După trei zile orașul trimite pe pângarul d-l doctor Paul Hercz și pe fizicul orașului Domnia-sa Matei Fronius, pe d-l Ioan Hirscher și câteva sute de bărbați la Vodă în tabără, cari în numele orașului îl asigură, că vor trece pe partea împăratului german și i se vor supune, cu condițiunea ca împăratul să-i apere și voevodul Mihai să-i lase în pace, în liniște și siguranță și să nu lase să se facă pagubă în district. Mihai cel fals și setos de sânge, ba și de bani, făgădui ce e drept toate astea, însă îndată ce deputația Brașovului pleacă spre Brașov, prinseră corbii lui Mihai împreună cu Cazacii a prăda totul. Jefuiră, aprinseră și arseră târgul așa, încât nu mai puteai afla o singură casă întreagă în cuprinsul lui, căci din cele cari nu fuseseră arse, au sfărâmat ușile și ferestrele și au nimicit tot ce era întreg. — Carerele ferecate cu fier le-au adunat grămadă și le-au dat foc și așa au adunat atâta fierărie, încât nu aveau destule căruțe, ca să o ducă, din care pricină la plecare trebuiră să lase cea mai mare

parte înapoi. În șuri au împlătit bucatele pentru caii lor, bucatele însă parte le-au ars, parte le-au lăsat neatînse. — Insfârșit când plecară călare de aci, aprinseră și ceea ce fusese scutit până acum de foc. — Vodă, ca să pară că nu ar fi fost de vină și ca și când nimeni nu ar fi poruncit asemenea incendieri, porunci oamenilor „săi“ să stingă focul și se jură că va pedepsi pe blestemații și neînfrânații, cari au pus foc. În răstimpul în care aceste furii încarnate, infernale, gospodăreau atât de neomenos în Prejmer, ei n'au mai omorît nici un om, afară de fierarul satului, care era foarte bogat și i-au răpit banii și averea.

În celelalte târguri și sate, ei au gospodărit și mai crunt și mai tiranic; au omorît mulți oameni, le-au răpit tot ce aveau, le-au prădat și ars tot. Pastorii au suferit mai multe, deoarece nu au pierdut numai zeciuiala, dar și averea proprie. Pe pastorul din Șercaia l-au fript de viu, într'o frigare de lemn, măcar că le dăduse tot ce avea. — Pe decanul (protopopul) din Țara Bârsei, Andreas Klein, preot în Bod, care venise din Cohalm, dela Sinod, l-au prins la pădurea Codlei, i-au luat căruța, caii și tot bagajul, l-au desbrăcat până la cămașe și ismene și i-au dat drumul, venind el prin cel mai mare ger și prin întunecime până la Hălhiu, la pastorul, care i-a dat haine și căruța să poată ajunge acasă. (Cronica lui Fuchs și Bamfi.)

Anul 1600. În April își pune Vodă Mihai tabăra din nou la Prejmer. În 3 Mai pleacă des de dimineață spre Hărman, pe care unul din cinstiții săi oameni, din nebăgare de seamă, sau mai bine zis din răutate, l-au aprins și ars.

În acelaș an, în 10 Septemvrie, Mihai Vodă, tiranul Valah, vine iarăși prin pasul Buzău cu 600 oameni cătră Prejmer. Dar împotriva lui pornesc „Kattner“-ii brașoveni cu mulți Prejmereni, ca la 2000 oameni, și se adăpostesc în șanțuri, nu departe de lăgărul lui, lângă Buzău (râul din Buzăul Ardelean, nota trad.) și pușcară ziua întreagă contra acestui turbat de Valah, (bleschen Wüterich). — La început le crepă însă (Brașovenilor) un tun și praful de pușcă arse, astfel încât dușmanul ajunsese biruitor, morții fură aduși la Prejmer și îngropați aci, la număr vre-o 400 Transilvăneni. (Historie).

După asta, la 12 Septemvrie, plecară Brașovenii împreună cu Prejmerenii la Buzău, numai femeile, copiii și bătrânii, cari pă-

zeau porțile și zăvoarele, rămăseseră acasă. Săcuii, cari veniseră s'ajute pe Brașoveni și Prejmereni s'au dovedit mișei și trecură la Mihai și la fiul său Petrașcu, totuși un Săcui a fost atât de cinstit, că veni și spuse Brașovenilor și Prejmerenilor să plece cât mai curând acasă, căci altcum nu va mai scăpa nici unul cu viață. — De frică și groază mulți plecară acasă. Celorlalți însă și îndeosebi d-lui pârgar dela Brașov, Sebastian Bloch, pe care îl laudă foarte mult d-l Mihail Weiss, judele Brașovului, în Historia sa, le-a dat Dumnezeu astfel de curaj, încât se apărară vitejește împotriva dușmanului, îl bătură, câștigară 3 steaguri și 2 tunuri, omoriră 300 de Valahi și pe ceilalți îi respinseră. (Analele lui Weiss, Historia lui Seeburger.)

În 18 Septemvrie prinseră Brașovenii un Croat, care venise din Muntenia, să spioneze; după ce a fost îmblătit cum se cade, acela mărturisi, că vor năvăli în curând în Țara Bârsei 3 oștiri mari de 29.000 oameni. Ceeace a spus el se îndeplini încă în ziua aceea, căci dușmanul năvăli, arse Prejmerul, Hărmanul, Sânpetru, Feldioara, Rotbavul, Măerușul și Satul nou.

În 25 Septemvrie își așază din nou tabăra la Prejmer Mihai Vodă, de unde plecând arde Rotbavul și Măerușul și poruncește să fie omoriți aproape toți oamenii.

În 24 Octomvrie vine acest tiran iarăși în Țara Bârsei și arde Prejmerul ce fusese ridicat din cenușe cu totul, idem cele mai multe sate, afară de Râșnov, Ghimbav și Cristian.

Anul 1601. În 2 Iulie așază o mare tabără la Prejmer, iarăși Mihai Vodă, din partea căruia întreg Ardealul fu pustiit, și toată lumea se cutremura când auzea numele lui. Însă măsura păcatelor lui s'a umplut și înainte de a se putea întoarce la Prejmer, a fost străpuns în cortul lui propriu de un servitor al lui Basta, lângă Turda, cu o frigare (Spiess) și îi fu tăiat capul și corpul lui fu asvârlit din cort, rămânând timp îndelungat neîngropat. — După 10 zile, după ce fusese îngropat, l-au desgroptat câinii și l-au mâncat, căci astfel de înmormântare cânească a meritat acest câne sânger (Bluthund), care a ars Prejmerul de câteva ori, l-a prădat și prefăcut într'un morman de cenușe.

Pentru aceasta a primit această inscripție sepulcrală:

„Un Nero zace aci, venit din țara Vlahiei

Care pradă și ucide totul, luminând cu fum și foc.

Se numia Mihai, a supt lapte de tigru,
De treci acum pe aci, deschideți pantalonii
De trei ori spurcă-te pe el, pecetluște-i groapa
Cu ceară puturoasă, să aibă să miroase.“

Latinește sună astfel:

Hic jacet ille Saevus, latro et Nero verus
Cocus atrax Dacus, Scelerum lacus ille vallachus
Hic qui trans ibis bis terqve cacabis et ibis.“

(Va urma).

Insemnări vechi.

Comunicate de Ion I. Ghelase, profesor.

Din cartea de danii a bisericii „Sf. Nicolae“ din Baciu
(Săcele) jud. Braşov.

(*Bolgarseghi*), 15 Februarie 1808.

Din îndatorata priveghere, văzându-se acestui Scaun Protopopesc, precum că Biserica rumânească neunită dela Bacifalo nu numai că iaste de lemn şi slabă, şi cu primejdie la întâmplare de foc, ci tocma de tot strimă, unde nu iaste modru ca norodul acei pravoslavnice obşte în vremea Dumnezeştilor slujbe a încăpea, şi în vremile ceale cu pripec, ploae şi ger, a să adăposti; N'au lipsit din datoria chiemării sale încă din anul trecut pe lângă obligaţia fundatorilor de acolo: care cuprindea în sine; precum că iscăliţii într'ânsa fără de îngreuera norodului contribue'n şi Rumâni de acolo, zidirea sau preânoirea bisericii de acolo în sfârşit; a mijloci cătră prea cinstitul Magistrat; de unde dându-se afară rezoluţie de dato 23 Aprilie 1807 No. 764 cu slobozenie după sunetul pomenitii obligaţii, acea Sfântă Biserică a să preânoi. Drept aceia pentru încunjurarea a altor întâmplătoare pricini mai încolo, nu numai că acest Scaun Protopopesc au găsit cu cale ceale mai în jos următoare aicea în jos a le producălui, spre pacea şi liniştea de obşte; dar şi însuşi cu acest cuget creştinesc făgăduinţă şi vecinică legătură purcederea la adunarea materiei, şi zidirea aceştii Sfinte Biserici înaintea noastră s'au făgăduit şi obligăluit ca adecă:

1-no Sfânta Biserică ce s'ar zidi altă titulă să nu aibă în veaci fără de cât că este casă a lui Dumnezeu şi supt hramul Sfântului Nicolae, şi totdeauna cu acest nume: Biserica neunită a obşti întregi rumânească a Bacifalului iară nu cu deosebită titulă a unuia sau altuia.

2-do Ktitorii sau Benefactorii ai aceştii Sfinte Biserici *oprirea* să fie cel dintâi, ca şi cel de apoi; şi cel de apoi, ca şi cel dintâi; şi fără de a nu să prigoni sau a să lăuda unul, asupra altuia, precum că ar fi dat: sau a ajutat mai mult, la zidirea Sf. Biserici, ca prin această păzită armonie şi mai încolo ajutorinţei, şi sprijinirii Sf. Biserici, să nu să facă împiedecare. Iară mai vârtos ca şi acum următorii neamurilor a acestor de acum întru ceale Dumnezeşti râvnitori ktitori să poată fieşte care după putinţa sa ktitoria părintească a o înainte spori, fără de a nu li să pune vreo împiedecare de cătră kti-

torii, sau neamurile ktitorilor care mai din'nainte benefacția lor la această zidire ar fi avut-o mai mare, sau mai mică ci tot deauna fiește căruia să fie slobod după puterea și râvna sufletului său să ajutoreze.

3-tro Încât sună rezoluția slăvitului Maghistrat despre acea, ca obștea să-și orânduiască un Kurator, și lângă dânsul un scriitori priceput, carele priimirile și cheltuelile după orânduială săle însemneaze; și după ce să va isprăvi zidirea Bisericii să-și dea socoteala după orânduială. Arătând acea pravoslavnică obște, precum că întru urmarea sunetului rezoluției aceștia au ales ca kurator spre purtarea de grije a primirii și cheltuelii banilor spre zidirea acestei Sfinte Biserici, ca să fie Dumnealui ju. Urs Gălă; însă așa ca încât va fi prin puțință totdeauna la însemnările priimirilor banilor, și cheltuelele ce ar urma, acest numit și de cătră obște ales Kurator Urs Gălă, să fie îndatorat în fața Preotului a Gocimanului care acum să afle, sau care de acum înaintea ar putea urma, iar mai vârtos a fundatorilor Sfintei Biserici, supt a căroră obligație s'au căpătat slobozenia și prin Dascălul orânduit ca scriitori anume Ioachim Coman să se însemneaze toate veniturile și cheltuelile Sfintei Biserici în fața celor mai sus hotărâți rânduindu-se ca și despre partea acestui Scaun Protopopesc ocârmuitori sfințenia sa întâiu Namesnic Scaunului Protopopesc cinstitul părintele Radu Verzea, spre a nu să pricinui în lucrul zidirii acestii Sf. Biserici, ca nici fundatorilor să nu să pricinuească cheltueală zadarnică nici Sf. Biserici vreo scădere împotriva planului întocmit și întărit.

4-to Din prefețele obștii care s'ar întâmpla de n'ar fi în stare după râvna sufletului lor a face din bună voința lor ajutorință la zidirea Sf. Biserici cu bani, și de cumva din dragostea sufletului lor, cu lucrarea mâinilor, cu carul, sau cu alte materialuri ar voi zidirea Sf. Biserici a o ajutura; îngăduit și primit să fie, ca cât ar cuprinde lucrul său în bani gata să să socotească și în râdul ktitorilor să se pue ca și acei Ktitori care au dat banii gata.

5-to Ktitoriile ceale vechi ale părinților, moșilor și strămoșilor care din râvna spre ceale sufletești s'au fost sârguit mai 'nainte de noi, Sf. Biserică a o zidi, care acum să află; să să priimească bune pe lângă Ktitoriile ceale noao, și a avea pomenire la Biserica ce să va zidi până când aceasta va rămânea întru pravoslavie piatră pe piatră.

Drept aceia primindu-se aceste mai sus numărate 5 puncturi și de cătră obșteștii fundatori și făgăduindu-se precum numai Dumnea or îi vor îndatora a păzi această mai însus întocmită firească, și de Dumnezeu bine primită rânduială de cătră acest Scaun Protopopesc să întărește, a să păzi după rânduiala

cea mai însus întocmifă deapurarea însă cu acest adaos ca ktitoria fiește căruia lăcuitor din Bacifalo sau fundători cât și a altor din alte părți făcători de bine la zidirea acestii Sf. Biserici, după formularul aicea întru acest protocol următori și însemnat ; să se scrie și să se însemneze ktitoria a fiește căruia dearândul lăsându-se pentru fiește care ktitor o foae sau doao, întru care să se poată și mai încolo viitoarea ktitorie a familiei fiește căruia să se scrie, până la un ban atâta a săracilor cât și a bogăților făr' de nici o deosebire. Din *secția* întâiului Scaun protopopesc al Brașovului zioa luna și anul mai în sus însemnat.

II.

Mai încolo mai de multe ori procitindu-se ceale produse în așezatele mai 'nainte cinci punctumuri s'au profitat de cătră această pravoslavnică obște ca să se adaoge și punctumurile următoare adică al

6. Ktitoriile ceale ce se află protocaluite anumit dela cine? și cât? în pisania Sfintei Biserici cea mai dinainte să rămâie și după aceasta mai încolo întregi și nestrămutate ; ba și la pomenire întocma cu acești noao.

7. Fiindcă totdeauna acea sf. Biserică și mai din'ainte au avut spre purtarea de grije 12 jurați. Așa dară și acum acea rânduală să întărește și cu atâta mai tare în locul celor răposăți alții să așează cu cât că zidirea Sf. Biserici care vor a o preânoi întru mai mare greutate și osteneală care un kurator sau doi acea purtare de grije nu o pot după cuviință săvârși. Ba ar și voi cu aceasta a să înstrăina doao sau prin persoane care sau și numărat obștea aceasta cu o *su...ere* din încuviințatele picini pentru care în vremea în cât au fost supusă supt un kurator Dumnealui Costandin Moldoveanu acăruia pomenită obște au pătimit împărecheri și proțesuri însă spre contenirea văzutelor împărecheri și tăerea a toată pricina supt liniștitele aicea însemnate persoane pe lângă pomenitul curator Urs Gălă și supt însemnatele condițioane toată purtarea de grije a zidirii acestii Sf. Biserici să încredințeze ca ori la ce trebuință căud ar lipsi unii, alții să rămâie în loc și fără de înțelegerea unul cu altul nici să se adaoge ceva în lucrul Sf. Biserici nici să se scază și pentru aceia ca totdeauna să fie din destui s'au adăogat lângă cei doisprezece jurați încă alți 12 dintri bătrâni și fundatori ai acești obște ca totdeauna ori la ce trebuință și înțelegere lângă kuratorul să poată fi priveghitori și ajutori.

6 dintre jurați și 6 dintre cei lângă jurați adăogați. Ba și după moartea a unora jurați să se aleagă în loc dintre acești 12 adăogați și în locul acestora să se îplinească iar și din mădularele obștii pe care cu toții l-ar socoti vrednic a le căroră

alese și liniștite persoane cu numele aicea să însemnează adică osebit de curatorul Urs Gălă.

Alți 12 aleși lângă jurați dintre bătrâni și fundatorii Sf. Biserici.

1. David Samur	1. Gheorghe Bogu
2. Radu Cenușe	2. Gheorghe Mătea
3. Ioan Pascu Buzatu	3. Pascu Buzatu
4. Ioan Cârstoloveanu	4. Văsâi Tibar
5. Ioan Manoliu	5. Cârstea Gălă
6. Gheorghe Goagă	6. Ioan Trăistaru
7. Stoica Chițu	7. Stan Turcu
8. Ioan I. Erimia	8. Văsâi Burdilou
9. Dumitru Tibăr	9. Ioan Purici
10. Ioan Costea	10. Voicu Ciopală
11. Ioan Muscalu	11. Gheorghe Gomolea
12. Radu Sasu	12. Ioan Samor

Numiții aceștia în număr 24 după cum sunt obligăluți și îndatorați cu purtarea de grije și cu osteneala la toată zidirea aceștii Sfinte Biserici cu atâta mai tare vor fi îndatorați în dragoste și în pace a se ținea și de ori ce profeșuri și pricini prin care s'ar putea turbura obștea să să ferească. Ba nici într'un chip să nu îndrăsnească. După obiceiul care oprim Gocimanul Costandin Moldoveanu s'au înrădăcinat supt dânsul la cea obște a culege iscălituri ziua și noaptea în potriiva parohului sau unul asupra altuia și cu băuturi să inviteze obștea spre turburarea binelui de obște nici în Sf. Biserică publicații stângace și jelburi scornitoare de împărăcheri să nu publicăluiască cum și prin tragerea clopotului spre a să aduna obștea pentru iscălituri și înțelegerea laolaltă de pări să nu îndrăsnească ci ori ce ar avea între sine unul asupra altuia, după prea înaltele orândueli la forumul său să-și caute precum și la darea șocotelii vor fi îndatorați asemenea cu koratorul a răspunde și a să legitimălu prin protocolum și șocoteală dreaptă.

Din cartea de danii a bisericii „Sf. Nicolae“ din Baciu (Săcele) jud. Brașov

Pravoslavnică Bisearică de leagea grecească neunită din satul Bacifalău slăvit districtul Brașovului, care *au pus* osteneala, râvna și cheltuiala Dumnealor în următoarea *pisanie* cu *ajoto(rul)* cinstiților Titori s'au rădicat, iar acum s'au sfințit de smerenia noastră la 21 August 1811 în zioa Apostolului Tadeu, ——— Cramul Sfiit. ierarh Nicolae (*au pus*) aceasta sub iscălitura și (pecetea?) noastră adevărim.

Bacifalău 22 August 1811.

(ss) Vasile Moga.

**Din prefețele cărților dela biserica „Sf. Nicolae“ din
Baciu“ (Săcele) jud. Brașov.**

'Antologhion

Adecă

Floarea cuvintelor carele cuprinde întru sine rânduiala
Dumnezeștilor Praznice, ale sfinților neuniți, și ale sfinților de
obște, ce să prăznuesc în 12 Luni ale anului.

Acum tipărit rumânește în zilele prea luminatului Domnu
Io Scarlatu Grigorie Ghica Voevod, cu blagoslovenia prea
sfințitului Mitropolit a toată Ungro-Vlahia : Kiriu

Kir Grigorie

în sfânta Mitropolie în București la anul dela Hr. 1767.

Alte tablouri de pictorul Mișu Popp identificate¹⁾ de Corneliu Comanescu.

(Continuare din n-rul 2 al revistei din acest an).

186. <i>Andreiu Mureșianu</i> , bust ²⁾ . .	mărima	49 cm	pe	38 cm
187. Avram Iancu , în uniformă militară,
bust. Reprodus alăturat.	„	50	„	41 „
188. „ <i>Ganymed în ghiarele vulturului</i> “ de
Rembrandt (originalul în mărime
de 1,715 m pe 1,50 m se găsește
în galeria regală de tablouri din
Dresda), copie pe carton, (numai
partea de sus a originalului ³⁾) . .	„	76,5	„	59 „
189. <i>Acelaș</i>	„	61	„	48 „
190. <i>Avram Iancu</i> , în haine civile, bust;
reconstituire în culori și mărime
naturală după cunoscuta gravură
executată de <i>V. Katzler</i> în Viena
la 1873 și editată de ziarul „ <i>Albina</i> “
din Pesta	„	52	„	40 „
191. „ <i>Cleopatra</i> “ ⁴⁾	„	1,35 m	pe	1,85 m
192. <i>Ciprian Porumbescu</i> , bust . .	„	70 cm	„	50 cm

1) Asupra formei, materialului, etc. pânzelor a se vedea nota primă dela pag. 120 din n-rul 2 amintit mai sus al revistei.

2) Apartine muzeului „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român „*Astra*“ din Sibiu.

3) Tablourile dela 187 și 188 sunt proprietatea d-nei *Maria Dr. Valeriu Branisce*, str. General Averescu n-rul 5, Brașov.

Privitor la portretul lui *Avram Iancu* în uniformă militară vezi și articolul d-lui *Ioan C. Băcilă*: „*Portretele lui Avram Iancu*“, publicat în revista „*Transilvania*“ din Sibiu, anul 1921, n-rul 4, pag. 237.

4) Tablourile dela 189 până la 191 aparțin *D-lui Dr. Gh. Baiulescu*, str. Nicolae Iorga n-rul 26, Brașov.

193. *Berta Gorgon*, bust, în medalion¹⁾ mărimea 62,5 cm pe 48 cm
194. *Maria*, soția lui *Teodor Ioan*, fost senator, Ploești, născută *Iosif Cerghedi*, la vârsta de 18 ani, portret cu statura până la ghenunchi „ 94 „ „ 70 „
195. „*Iunona și Joe*“,²⁾ „ 64 „ „ 50 „
Cu inscripția pe dosul pânzei: „*Junon și Joe. Mișu Popp 1882*“.
196. *Grigore Alexandrescu*, mare industriaș, București, bust . . . „ 80 „ „ 62 „
197. *Alexandrina*, soția d-lui *Grigore Alexandrescu*, bust ³⁾.
198. *Mișu Popp*, autoportret, la vârsta de 49 ani, pe carton, bust. . . „ 36 „ „ 28,5 „
Cu inscripția pe dosul cartonului: „*I. Poppu. În semn de afecție. M. Poppu, pictor, Brașov. 1876, 1|1.*“
199. *Ioan Popp*, fost comerciant în Slatina (Olt), fiul preotului *Vasile Popp* din Săcele, ucis de dușmani în Ardeal, și tatăl d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant în Slatina, bust „ 68 „ „ 55 „
Cu inscripția pe dosul pânzei pusă de cel pictat: „*M. Popp, priimit 1881*“.
200. Soția lui *Ioan Popp* și mama d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant, Slatina, bust⁴⁾ „ 68 „ „ 55 „

1) Tablourile dela 192 și 193 aparțin: primul societății „*Armonia*“ din Cernăuți, iar cel din urmă „*Muzeului C. Porumbescu*“, din Suceava. Relativ la amândouă portretele a se vedea revista „*Făt Frumos*“ din Suceava, n-rii 3—4 (Maiu-Aug.) 1932, pag. 190.

2) Tablourile dela 194 și 195 sunt proprietatea d-nei *Maria Radu Stanian*, str. Donici n-rul 11 bis, București.

3) Tablourile dela 196 și 197 aparțin d-lui *Gr. Alexandrescu*, mare industriaș, Calea Călărașilor n-rul 71, București.

4) Tablourile dela 198 până la 200 aparțin d-lui *Iancu Hagi Popp*, comerciant, Slatina.

201. *Carolina Belgazoglu*, fiica lui *Nicolae Enea*, fost comerciant în Braşov mărimea 1,50 m pe 0,84 m
202. *Aneta*, soţia lui *Gh. Ioanid*, fost librar în Bucureşti şi fost proprietar al terenului (grădină) actualului parc cu acelaş nume din Capitală, şi fiica cea mai mare a lui *Nicolae Enea*, fost comerciant în Braşov ¹⁾ „ 1,50 „ „ 0,84 „
203. *Nicolae Popea*, fost episcop al Caransebeşului, la vârsta de 44 ani, ca protosinghel²⁾. „ 96 cm pe 60 cm
204. *Mihail Stroiescu*, mare proprietar şi filantrop din Basarabia, donator al „Asociaţiunii meseriaşilor români“, actualmente „Asociaţiunea pentru sprijinirea învăţăceilor, sodalilor şi meseriaşilor români „*Avram Iancu*“ din Braşov; bust Cu inscripţia pe dosul pânzei: „*Dedicată societăţii Române de Mihail Popp*“. „ 71,5 „ „ 58 „
- 205 *Eliza*, soţia filantropului *M. Stroiescu*, bust³⁾ „ 71,5 „ „ 58 „
Semnat: „*M. Popp 1887*“.
206. *Cap de bătrân* „ 42 „ „ 34 „
207. *Cap de femeie* „ 38 „ „ 30 „
208. *Radu Pascu*, inginer inspector general, Braşov. „ 66 „ „ 52 „

1) Tablourile dela 201 şi 202 aparţin „*Muzeului Toma Stelian*“ din Capitală.

2) Aparţine *Consiliului eparhial al Caransebeşului* şi este expus în sala cea nouă a muzeului diecezan.

3) Tablourile dela 204 şi 205 sunt proprietatea „*Asociaţiunii pentru sprijinirea învăţăceilor, sodalilor şi meseriaşilor români „Avram Iancu*“ din Braşov.

209.	<i>Zoe</i> , soția d-lui ing. insp. gen. <i>Radu Pascu</i> și fiica lui <i>Andreiu M. Zănescu</i> , fost comerc. Brașov	mărimea 66 cm	pe 52	„
210.	„ <i>La baie</i> “ ¹⁾	„ 56	„ „ 44	„
211.	<i>Vasile Alexandri</i> , bust	„ 53	„ „ 40	cm
212.	<i>Mihail Cogălniceanu</i> , bust			
213.	<i>Ioan C. Brătianu</i> , bust			
214.	„ <i>Jupiter și Io</i> “ de Correggio (originalul în mărime de 26,5 cm pe 11,5 cm se află în muzeul de artă și istorie din Viena), copie.	„ 67	„ „ 54	„
215.	<i>Maria</i> , sora pictorului, ca văduvă, bust	„ 46	„ „ 37	„
216.	<i>Constantin M. Zănescu</i> comerciant Pitești și soția sa <i>Vilma</i> , fiica lui <i>Șerban Șerbănescu</i> ; cu figurile întregi	„ 1,95	m pe 1,25	m
217.	<i>Constantin M. Zănescu</i> , la etatea de 25 ani, bust	„ 52	cm pe 42	cm
218.	<i>Constantin M. Zănescu</i> , la etatea de 27 ani, bust	„ 52	„ „ 42	„
219.	<i>Constantin M. Zănescu</i> , la etatea de 35 ani, bust	„ 52	„ „ 42	„
220.	<i>Vilma</i> , soția d-lui <i>C. M. Zănescu</i> , la etatea de 20 ani, bust			
221.	<i>Aceaș</i> , la etatea de 27 ani bust	„ 52	„ „ 42	„
222.	„ ca domnișoară	„ 1,0	m pe 0,70	m
223.	<i>Nicolae M. Zănescu</i> , la etatea de 32 ani, bust	„ 52	cm „ 42	cm
224.	<i>Elena Constantin</i> , fiica lui <i>Mateiu Zănescu</i> , bust	„ 52	„ „ 42	„

1) Tablourile dela 206 până la 210 aparțin d-lui maior *Dan R. Pascu*, str. Puișor n-rul 11, București.

225. *Iosif Cergheți*, socrul d-lui *C. M. Zănescu*, bust mărimea 54 cm pe 42 cm
226. *Elena*, soția lui *Iosif Cergheți*, una din ficele lui *Șerban Șerbănescu* „ 54 „ „ 42 „
227. *Mișu Popp*, autoportret, bust . „ 40 „ „ 32 „
228. „*Primăvara*“, copie redusă de pe tabloul dela n-rul 175 „ 1,0 m pe 0,75 m
229. *Haiducul Radu Anghel* „ 1,1 „ „ 0,70 „
230. *Maica Domnului*¹⁾ „ 27 cm pe 19 cm
231. „*Sfânta Treime, Maica Domnului, sf. Elena și sf. Ioan*“, pictură pe lemn²⁾ „ 42 „ „ 35,5 „
232. „*Maica Domnului, cu Pruncul în brațe, pe lemn*³⁾ „ 42 „ „ 31 „
Cu inscripția pe dosul plăcii de lemn:
„11 Ianuarie 1876 M. P.“
233. „*Isus pe muntele măslinilor*“, pe lemn⁴⁾ „ 2,10 m pe 1,48 m
234. *Gheorghe Cergheți*, ca sublocotenent, bust, în medalion, pe carton „ 53 cm pe 40 cm
235. *Alexandrina*, soția lui *Gh. Cergheți* și fiica lui *Gh. Bozianu*, fost comerciant, Brașov, bust, în medalion, pe carton „ 53 „ „ 40 „
236. *Mișu Popp*, autoportret la vârsta de 49 ani, bust, în medalion, pe carton „ 50 „ „ 40 „
Semnat pe dosul cartonului: „M. P. 1876“.
237. *Constantin I. Popp*, fratele pictorului, bust în medalion, pe carton „ 53 „ „ 40 „

1) Tablourile dela 211 până la 230 aparțin d-lui *Constantin M. Zănescu*, comerciant, Pitești, str. Teiuleanu n-rul 44.

2) Aparține d-nei *Elena I. Săbădeanu*, str. Regele Carol n-rul 8, Brașov.

3) Aparține d-lui *Gheorge Curcă*, procurist, banca „Albina“, Str. Cimitirului n-rul 1, Brașov.

4) Pictura se găsește în cripta familiei *Anton Brossek*, din cimitirul romano-catolic din Brașov-Blumăna.

238. *Zoe*, soția lui *C. I. Popp*, născută *Zaharia*, bust, în medalion, pe carton mărimea 53 cm pe 40 cm
239. *Eugen*, fiul lui *Gh. Cerghedi*, la vârsta de 6 luni, bust, în medalion, pe carton „ 40 „ „ 30 „
240. *Nina*, fiica lui *Gh. Cerghedi*, la vârsta de 19 ani, bust, pe carton „ 43 „ „ 37 „
241. *Elie și Vița Bozianu*, primul unchiu după tată al d-nei *Alexandrina Gh. Cerghedi*, busturi în două medalioane pe un singur carton, având fiecare „ 33 „ „ 23 „
242. *Cap de copil*, în medalion, pe carton¹⁾ „ 24 „ „ 20 „
243. *Nicolae Pop*, proprietar, Bobohalma (Târnava-mică) bust „ 96 „ „ 70 „
Semnat „*M. Popp 1881*“.
244. *Maria*, soția lui *N. Pop* din Bobohalma, bust²⁾ „ 95 „ „ 70 „
245. *Mișu Popp*, autoportret la etatea de 47 ani, bust „ 24 „ „ 18 „
Cu inscripția pe dosul pânzei: „*D-lui Domeștiu Dogariu în semn de amintire Mihail Popp pictor 1874*“.
246. *Domeștiu Dogariu*, bust „ 50 „ „ 40 „
Cu inscripția pe dosul pânzei: „*Domeștiu Dogariu, învățător la școala normală română gr. ort. din Satulung, depinsu la anul 1874 de pictorul Mihail Popp*“.
247. *Iuliana*, soția lui *Domeștiu Dogariu* și fiica preotului *Ioan Martinovici* din Satulung, bust ³⁾ „ 50 „ „ 40 „
Cu inscripția pe dosul pânzei: „*Iuliana Dogariu, născ. Martinovici, depinsă la anul 1874 de pictorul Mihail Popp*“.

1) Tablourile dela 234 până la 242 aparțin d-lui *Eugen Gh. Cerghedi*, director la societatea „*Petroșani*“ str. Caimatei n-rul 4, București.

2) Tablourile dela 243 și 244 aparțin d-lui *Gheorghe Pop*, prim-președinte al Tribunalului din Brașov, str. Iuliu Maniu n-rul 24.

3) Tablourile dela 245 până la 247 sunt proprietatea D-nei *Alexandrina Trita* din *Alba-Iulia*.

În privința acestor portrete vezi și articolul d-lui prof. *Gh. Moroianu* din n-rul 5. (Sept.-Oct.) 1932, pag. 420 al revistei.

248. <i>Ioan M. Zănescu</i> , comerciant, Pitești, în uniformă de veteran al războiului din 1877, bust . . .	mărimea	52 cm	pe	42 cm
249. <i>Acelaș</i> , în haine civile, bust . . .	„	52	„	42
250. <i>Maria</i> , soția lui <i>I. M. Zănescu</i> și fiica lui <i>Nicolae Teodoru</i> , ambii din Pitești, bust ¹⁾	„	52	„	42
251. <i>Nicolae Teodoru</i> , comerciant, Pitești, bust	„	52	„	42
252. <i>Ana</i> , soția lui <i>Nicolae Teodoru</i> din Pitești, bust ²⁾	„	52	„	42
253. <i>Păuna</i> , soția lui <i>Mateiu Zănescu</i> , mare proprietar, Bibești (Dolj), bust, în medalion	„	52	„	40
254. <i>Gheorghe Constantin</i> , bust, în medalion	„	52	„	40
255. <i>Elena</i> , soția lui <i>Gh. Constantin</i> și fiica lui <i>Mateiu Zănescu</i> , bust, în medalion ³⁾	„	52	„	40
256. <i>Eliza Urezeanu</i> , fiica lui <i>Mateiu Zănescu</i> , bust, în medalion	„	52	„	39
257. <i>Gheorghe Stolojan</i> , fost avocat și senator, Târgu-Jiu, bust	„	33	„	26
258. <i>Dumitrana</i> , mama lui <i>Gheorghe Stolojan</i> și fiica lui <i>Mateiu Zănescu</i> , bust ⁴⁾	„	33	„	26
259. „ <i>Ispitirea lui Iosif de cătră soția lui Putifar</i> “ ⁵⁾	„	70	„	55

1) Tablourile dela 248 până la 250 aparțin d-nei *Maria I. M. Zănescu*, str. Egalității n-rul 82, Pitești.

2) Tablourile dela 251 și 252, aparțin d-lui colonel *Zamfir Teodorescu* com. Militari (Ilfov).

3) Tablourile dela 253 până la 255 aparțin d-nei *Sevastia Vasilescu*, directoare a liceului de fete din Târgu-Jiu.

4) Tablourile dela 256 până la 258 sunt proprietatea d-nei *Sofia Strescu* din T.-Jiu.

5) Aparține d-lui *Florin Onițiu*, inginer la Uzinele și Domeniile Reșița.

260. <i>Ioachim Dăianu și soția sa</i> , grup ¹⁾)	mărimea	0.78 m	pe	1,00 m
261. <i>Ioachim Dăianu</i> , bust „		52 cm	pe	39 cm
262. <i>Soția d-lui Ioachim Dăianu</i> , bust ²⁾)		52 „	„	39 „
263. <i>Ioan Petric</i> , fost director al școalei primare din Satulung, bust, pe carton „		53 „	„	42 „
264. <i>Eufrosina</i> , soția lui <i>Ioan Petric</i> fiica fostului preot în Satulung <i>Ioan Martinovici</i> , bust, pe carton		50,5 „	„	41,5 „
265. <i>Mișu Popp</i> , autoportret la vârsta de 47 ani, pe carton ³⁾) „		50 „	„	41 „
Cu inscripția pe dosul cartonului: „ <i>Spre semn de amicitie datu D-lui Ioanne Petricu Director 13 Ianuarie 1874 M. Popp</i> “.				

Desene în creion⁴⁾.

1. Sf. Arhanghel Mihail	mărimea	16 cm	pe	10 cm
2. Maica Domnului cu Pruncul în brațe „		16,3 „	„	14 „
3. Sfții Constantin și Elena „		21 „	„	17 „
4. Sf. Treime „		21 „	„	16,5 „
5. Sf. Iacob (ușor acuarelat) „		24,7 „	„	17 „
6. Isus, pe tron „		30,7 „	„	18,8 „
7. Sf. Nicolae (ușor acuarelat) „		28,6 „	„	18,4 „
Cu nota pictorului: „ <i>Făcut la Văcărești în 1853</i> “.				

1) Apartine d-soarei *Aurelia Henzel* din Alba-Iulia.

2) Tablourile 261 și 262 sunt proprietatea d-nei *Ana Totoianu* din Cluj.

3) Tablourile dela 263 până la 265 aparțin -dlui *Vasile Meșotă*, comerciant, str. Axente Sever n-rul 9, Brașov.

4) Desenele și schițele, cu figuri mult reduse față de mărimea naturală a acestor din urmă, sunt făcute pe hârtie de desen albă și au fost consemnate aci în ordinea în care se găsesc aranjate în albumul aflător la biblioteca „*Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român* „*Astra*“ din Brașov. Adăogăm, că tot în acest album sunt dispuse și desenele și schițele lui *Ioan Popp*, tatăl, cum și cele ale lui *N. Popp*, fratele pictorului, lucrări specificate de altfel în articolul „*Pictorul Mișu Popp*“, la notele 1 și 2 dela pag. 103 din n-rul 2, anul 1932, al revistei.

8. Isus stând în picioare	mărimea 28 cm pe 19 cm
9. Maica Domnului cu Pruncul în brațe (ușor acuatelat)	„ 28,5 „ „ 17,3 „
10. Sf. Treime	„ 29,2 „ „ 21,7 „
11. Sf. Ioan Botezătorul	„ 28,5 „ „ 20 „
12. Sffji Gheorghe și Dumitru	„ 29,4 „ „ 21 „
Semnat: „ <i>M. Popp</i> “.	
13. Chiriarchii Saba și Teodosie	„ 28 „ „ 21,7 „
14. Sffji Vasile cel Mare și Grigore, apoi sffji Ioan gură de aur și Ștefan, diptic	„ 21,8 „ „ 30,2 „
15. Sffji Gheorghe și Statie, apoi sffji Calinic și Dumitru, diptic	„ 19,8 „ „ 30,2 „
16. Tatăl cel Ceresc, în două atitudini	„ 26,6 „ „ 19,2 „
17. Maica Domnului cu Pruncul în brațe și alături Isus, ambii tron- nând	„ 21,7 „ „ 29,2 „
Nota pictorului: „ <i>la Câmpulung 1867</i> “.	
18. Aceiași, stând în picioare, apoi două schițe reprezentând fiecare pe sf. Ioan Botezătorul	„ 29 „ „ 21,7 „
19. Maica Domnului cu Pruncul în brațe, tronând	„ 24,5 „ „ 19,5 „
20. Isus, stând în picioare	„ 29,2 „ „ 21,6 „
21. Două desene reprezentând falduri de îmbrăcăminte, apoi pe dosul lor șase crochiuri reprezentând doi îngeri și pe Maica Domnului în ghenunchi	„ 20 „ „ 34,2 „

Schițe.

a) *In creion.*

1. Isus pe tron.	mărimea 13,8 cm pe 7,6 cm
2. Isus pe muntele măslinilor	„ 20,6 „ „ 13 „
3. Acelaș	„ 21,1 „ „ 16 „

4. Figură biblică (în plâns) . . .	mărimea 6,8 cm pe 7 cm
5. Grup de femei în diferite atitudini de tristețe în jurul lui Isus răstignit	„ 10 „ „ 14,6 „
6. Sfinții Nicolae și Gheorghe . . .	„ 13,8 „ „ 9,8 „
7. Luarea de pe cruce	„ 21,3 „ „ 13,5 „
8. Botezul Domnului	„ 20 „ „ 16,5 „
9. Incoronarea Fecioarei	„ 20,2 „ „ 16,7 „
10. Înălțarea Domnului	„ 16,2 „ „ 21,1 „
11. Aceeaș	„ 15,7 „ „ 21,4 „
12. Două figuri de femei simbolice și una în medalion	„ 18,5 „ „ 9 „
13. Două figuri de femei simbolice dintre cari una reprezentând războiul, iar cealaltă știința	„ 10,8 „ „ 18,2 „
14. Femei îmbrățișându-și copilul .	„ 21,1 „ „ 14,6 „
15. Detunata, peisaje	„ 20,8 „ „ 29,1 „

b) *In creion și peniță.*

16. Sf. Petru oferind cheile	mărimea 13 cm pe 10 cm
17. Sf. Petru predicând	„ 14 „ „ 9,7 „
18. Isus ca Prunc	„ 11,2 „ „ 8,2 „
19. Cuvioasa Paraschiva în două atitudini diferite, apoi jos un bălaor „	22 „ „ 16,7 „
20. Isus, maica Domnului și Sf. Ioan Botezătorul Semnat: „M. Popp“.	„ 20,3 „ „ 16,5 „
21. Sf. Treime	„ 16,5 „ „ 20,5 „
22. Sf. Treime	„ 17 „ „ 21 „
23. Înălțarea Domnului	„ 15,6 „ „ 21,1 „
24. Invierea Domnului	„ 16,8 „ „ 22,5 „

25. Isus, Toma necredinciosul și ceilalți apostoli	mărimea	21 cm	pe	12,7 cm
Semnat: „ <i>M. Popp</i> “.				
26. Corul îngeresc	”	21,1	”	” 34,2 ”
27. Învierea Domnului	”	18,6	”	” 34,3 ”
28. Înălțarea Domnului fragment	”	34,4	”	” 15,4 ”
Semnat: „ <i>Satulung M. Popp</i> “.				
29. Vestirea Zahariei și Bunavestire, fragment	”	15	”	” 34,4 ”
30. Fiica lui Iair	”	20,7	”	” 34,5 ”
31. 15 Figuri de sfinți și sfinte	”	22,5	”	” 36,2 ”

c) *În peniță și tuș.*

32. Diferite figuri biblice și sf. Ioan Botezătorul	mărimea	21,7 cm	pe	8,7 cm
33. Sfinții Simeon, Bartolomeiu, Mateiu, Andreiu, Iacob, Ioan, Toma și un alt Iacob	”	17	”	” 13 ”
34. Învierea Domnului	”	17,2	”	” 22,4 ”

Biserici pictate¹⁾.

a) *În colaborare cu pictorii Const. Lecca și Barbu Stănescu.*

1. Biserica *Curtea veche* din *București*, pereții interiori și bolțile. Cu o inscripție (deasupra ușii de eșire), în care se menționează numele „profesorului de desen C. Leca“.
2. Biserica *Sf. Gheorghe-nou* din *București*, pereții și bolțile.
3. Biserica *Sf. Ecaterina* din *București*, pereții și bolțile.
4. *Capela* cimitirului *Șerban Vodă* (Belu) din *București*, icoanele de pe tâmpla altarului. (Această capelă a fost dărâmată pe la anul 1890, construindu-se în locul ei cea actuală).

1) Bisericile au fost menționate aci în ordinea probabilă în care au fost pictate. Privitor la bisericile din Ardeal vezi articolul d-lui V. *Vătășianu* „*Opera pictorului Mișu Popp*“, publicat în n-rul 4, anul 1932, al revistei pag. 291 și următoarele.

b) *De pictor singur.*

5. *Biserica Domnească sau Catedrala din Târgu-Jiu, în întregime.*

c) *In colaborare cu pictorul Barbu Stănescu.*

6. *Biserica din comuna Gârbovu (Gorj), în întregime.*

Cu inscripția din pronaos, pe zid, deasupra ușii de eșire: „*Pictori Mihail Popu și Barbu Stănescu 1858*”.

d) *De pictor singur.*

7. *Biserica cu hramul Cuvioasa Paraschiva din Țânțari, icoanele de pe tâmplă.*

e) *In asociație cu pictorul C. Lecca.*

8. *Biserica Radu-Vodă din București, pereții și bolțile.*

Cu inscripția pe una din coloanele din mijlocul bisericii: „*C. Lecca și M. Popp*”.

f) *Iarăși independent.*

9. *Biserica schitului Frăsineiu, (Vâlcea) actualmente mănăstire, în întregime.*

Cu semnătura pe portretul ctitorului¹⁾: „*M. Popp pictor 1863*”.

10. *Biserica Sf. Nicolae din Câmpulung (Muscel) în întregime.*

11. *Biserica Adormirea Maicii Domnului, din Satulung (Săcele), picturile murale interioare și o parte din icoanele de pe tâmpla altarului²⁾.*

12. *Biserica Adormirii Maicii Domnului din Cernatu (Săcele), icoanele de pe tâmpla altarului.*

13. *Biserica din Toderița, patru icoane pe iconostas.*

14. *Biserica Sf. Nicolae din Râșnov, icoanele de pe tâmpla altarului.*

15. *Biserica din Araci (Arpătac), icoanele de pe tâmpla altarului.*

1) Prea sfințitul Călinic Cernianu, episcop al eparhiei Olteniei.

2) În privința semnăturilor pictorului a se vedea articolul D-lui V. Vătășianu: „*Opera pictorului Mișu Popp*” din n-rul 4, anul curent, pag. 298.

Ceasuri de noapte.

I-atât de neagră noaptea ce-mi bate prin ferești,
Că'n van te cați prin beznă, tu nu te mai găsești
Pe tine, ci pe-un altul ce-ți seamănă și care
Nici dragoste de viață, nici dor în suflet n'are.

Tu cel ce-ai fost c'o clipă nainte, tu te-ai dus
Cu valul de lumină al zilei ce-a apus,
Și dragostea și dorul, nădejdea de mai bine,
Comoara ta de vise, plecând le-ai dus cu tine.

Și-acum în fața vieții, tu, cel care-ai rămas,
Pleci capul și genunchii și fiecare ceas
Din noapte-un veac îți pare și plângi și te 'nfiori,
Dar cel ce-i dus se'ntoarce senin în fapt de zori.

Ecat. Pitiș

Sfârșit de August.

Incep să moară florile la geam
— E pe sfârșite luna lui August —
Caisul, iute mi-a întins un ram,
Mă 'ndeamnă blând din rodul copt să gust.

De ce n'aș tinde mâna să culeg
Bogatul rod ce-aproape mi-e acum?
De ce nu pot, cais, să te 'nțeleg,
Când văd și simt că toamna e pe drum,

Când știu că mâine tot acelaș ram
Ce-l încovoiaie fructul auriu,
Sărac și trist va atârna la geam
Și-l voi privi cu sufletul pustiu.

Ecat. Pitiș

Flori de lumină

de Al. Lascarov-Moldovanu.

I.

Cântecul.

Erau șapte în aceeași încăpere, în care lucrau lemnul. Șapte oameni — șapte suflete — șapte lumi.

Când își începeau treaba, șase din ei blestemau — singur unul, își făcea o cruce, — șoptea ceva, neuzit de ceilalți — și cu privirea potolită și surâzătoare, punea mâna pe lemnul, din care avea să scoată rodul ostenelei și al priceperii lui.

Pe urmă, uitând parcă de toate, acel unu, începea să cânte.

Dar cântecul lui nu era din cele ale lumii, — era unul mai rar, mai scump.

Tovarășii lui puteau să prindă, la răstimpuri, unele din vorbele cu care se însăila cântecul lucrătorului senin.

Erau vorbe de preamărire pentru o ființă de deasupra oamenilor și-a vieții, — pentru Acela care pe toate le face, și pe toate le îndrumază.

Așa, — auzeau :

Toate-aicea pe pământ
Țărnă și nimica sânt,
Dacă tu, și el, și eu
Sântem fără Dumnezeu...

Iar altădată :

Doamne, Doamne, Tu mă ține
Pe pământ, cum se cuvine,
Că de-ar fi pe seama mea
Nu s'ar alege nimica.

Ceilalți șase râdeau ades de el, — dar omul nostru de ce ei râdeau mai tare, tot pe atâta el îi iubea mai mult, — și, surâzând blajin, le spunea :

— „Ce știți voi, sărmanilor, viața aceasta ?!...”

Ei nu se supărau — și, peste voia lor, simțeau, zi de zi, o caldă prietenie pentru cântărețul trudei lor.

Aveau, de el, și un fel de sfială..., Așa că, nu-și mai întovărășeau munca de blestem.

Intr'o zi, unul din cei șase, începu și el să țină ison cântării. La început fără vorbe, — până într'o zi, când se trezi cunoscând și vorbele. Nu știa cine îl învățase, — dar le cunoștea...

Și nu trecu mult — și se adăogă cântăreților și un al treilea. Acesta avea glas mai subțire, — ținea un ison de sus.

Cel de-al patrulea, veni într'o seară la cântăreț — și cu puțină înciudeală în glas, îi zise:

— „De unde ai tu puterea aceasta?“

Omul, zâmbind, îi răspunse simplu:

— „De la Domnul Iisus...“

Și peste câteva zile — și cel de-al patrulea începu să murmure cântarea...

Trecând puterea de rușinare care ținea încă încătușați pe cei trei care mai rămăseseră, se adăogară peste puțin și ei, valului de cântare care venea tocmai din Inima lui Iisus, — izvorul cel neseecat de daruri dumnezeiești....

Și de-atunci, în încăperea în care lucrau cei șapte oameni — șapte suflete îngemănate prin Domnul, — se aud cântece de slavă și de îmbucurare...

II.

„Fă-te unealta Mea !..“

Când am intrat în încăperea plină de umbră și de tăcere, tânăra femeie mă privi cu ochii mirați, din care duhul meu a înțeles că în sufletul ei era tulburată.

Aceste ferestre ale adâncului, — prin care fantomatica frământare dela fund își străvede senzurile prin inefabil... Ochii... Lumi întregi de tumulturi imateriale, — chemări spre limanuri de suferințe, — vad prin care Mântuitorul oamenilor își trece puterea Lui de ajutorare, cerșind dragoste pentru cei îndurerăți...

În ochii plini de mirată îndurerare întotdeauna slomnește chemarea lui Iisus.

Și fu deajuns să-i înțeleg starea din clipa aceea prin ușoara strângere de mână, că tânăra-și lăsă lacrimile să-i pice pe obraz.

Nu mă interesa motivul supărării — ci numai supărarea, — de aceea n'o întrebai nimic.

Doar de-i spusei încet:

— „Ești mâhnită...” — la care ea rămase împietrită, cu boabe noi de lacrimi, gata să plesnească la colțul pleoapelor.

Stătui.

Simții atunci aceeași chemare de totdeauna: „Vorbește-i în numele Meu!...” — când am în preajmă pe unul care suferă.

De data aceasta, auzii clar în duhul meu: „Am nevoie de ajutorul tău...” Am tresărit... El — să aibă nevoie de păcătoșenia mea?!... M'am îndoit o clipă... Glasul însă se auzi din nou, cald-poruncitor: „Fă-te unealta Mea!...”

Și stând amândoi, liniștiți și prieteni, în odăița plină de umbră și de tăcere, i-am spus tinerei întristate:

— „Noi facem mereu aceeași greșală... Noi credem că ne putem bizui pe oameni. Nădăduim, ne încredem, — așteptăm, jurăm în numele lor, — și, deodată, acolo unde credem că trebuie să găsim temelia tare a siguranței, vedem un gol, al trădării. Atunci începem să strigăm, jelindu-ne...”

Femeia îmi urmărea vorbirea, ștergându-și încet lacrimile și așteptând în aceeaș mirare întristată.

Zisei:

— „Așa sunt oamenii... Temelii slabe și nesigure... Sufletul lor: încăpere cu toate ferestrele deschise vânturilor îndoielelor și ale necredinței... Iată, tu, acum, desigur suferi din pricina aceasta... (femea tresări)... Știu... știu...”

Tăcurăm câteva clipe.

Apoi:

— „Așa că tot temeiul și totdeauna, noi trebuie să-l punem în Dumnezeu... El singur — da, El singur — este temelie care nu înșeală... Dămnul și Mântuitorul nostru...”

Din nou, lacrimile se arătară, dar nu mai erau cele vechi.

Respirând adânc, vorbii:

— „Nu simți cât de mare, bun, tare, etern și mângăietor este El?!... Uite: acum El e aici, între noi...”

*Punându-și mâinele pe ochi, femeea hohoti greu și ușurător :
— „Da, da, — numai El, numai El... Așa-i, așa-i!...”*

*Când dusei încet mâna spre creștetul fetei s'o mângâi, —
simții limpede și dulce-cutremurător că prin ea se strecoară
chiar mângăierea lui Iisus.*

Plângeam și eu...

III,

Bunătate . . .

*Stăteam culcat în câmpie. Era liniște și pace peste tot. De
sus pogora ploaie nevăzută de îmbucurare senină. Sufletul se lăsa
mângăiat de ea, aromind în nădejdi de înfrățire și de bunătate.*

*Mâna mea, la răstimpuri, se ridica moale și plină de bună-
tate spre înalt, de parcă ar fi cerut Celui de sus revărsare de milă
și de învrednicire peste ea, să fie mai harnică, mai ajutătoare și
mai încărcată de mângăieri pentru frunțile umbrite de suferință ale
fraților.*

*Și nici un gând din cele ale ceasului de trudnică existență nu
păta limpezimea de cristal a clipei ușurate de tină...*

*Părea că adorm, — când lângă umărul meu se ivi o păsărică
cenușie, cu ochii negri, ca două mărgelușe fine și mișcătoare.*

*O privii... Mi se părea ciudat cum e atât de cu încredințare
că nu-i voi face nimic rău.*

*Se uită și ea în adâncul ochilor mei — și simții atunci că ea
a văzut bunătatea mea. De aceea n'a sburat când dusei mâna
spre ea.*

*Când o atinsei, avui o negrăit de moale și dulce impresie. Un
puf călduț și viu... O diafană și ne mai cercată gingășie.*

*Auzii limpede: „Ce bună este mâna ta !”... — și mă miram,
de vreme ce n'o știam așa...*

*Păsărica începu atunci a ciripi subțire și întefit, ca o glăsuire
de argint micuț.*

*La chemarea ei, din văzduhul imaterial se pogorî spre mine
o grindină moale și caldă de mici pumni cenușii, având pe lături
firave aripioare albicioase, iar drept ochi câte două mici mărgelușe
fine și mișcătoare...*

Și păsărelele încrezătoare mă împovorară ușor pest tot. De jur în jurul meu, — pe umeri, — în culcușul dintre piept și brațe, năpădindu-mi mai ales mâinele și cerându-le mângăiere...

Și mâinele mele, atât de păcătoase până atunci, se făcură dintr'odată desăvârșit bune, știind a mângăia cum nu știuseră a mângăia până atunci: bunătate, bunătate, bunătate...

Bucuroase, păsărelele ciripeau sprețar — și din neînțelesul lor limbaj, puteam desprinde atât: „ce mâini bune are omul acesta!..“

O înminunare cerească îmi cuprinse ființa — căci și eu simțeam, în adevăr, că mâinele mele se făcuseră bune, — și aveau în ele mângăieri curate venite din adâncimi nebănuite: de acolo, unde s'a ascuns bunătatea de la început a lui Dumnezeu, — și peste care năroada și nevrednica noastră viețuire, a aruncat munții de gunoaie ai răutății noastre...

Ce bine era, în ceasul acela, stând aproape adormit, în înveștmântarea caldă a păsărelelor mele și'n ciripitul lor de recunoștință pentru bunătatea mâinilor mele...

Dar, dragii mei, acesta a fost numai un vis...

IV.

Vorbind cu-un prieten...

Aveam un prieten, puțin schiop și cu fața gălbejită din pricina unei boale ascunse. Il vedeam la adunările vecerniei, în bise-ricuța mângăiată de umbre și de cântări. Privirea lui, aproape stinsă, avea, la răstimpuri, licăriri de aur în ape de smoală, Părea că surâde atunci.

Când predica părintelui se înalța în evocări biblice, prietenul meu se sprijinea mai tare în bastonul șchiopeniei lui, și căscând tare ochii, țintea cu îndărătnicie pe preot. Uita gura ușor întredeschisă și avea ca o uimire pe chip.

Era sărac, nespun de sărac, prietenul meu. Cunoștea adâncurile cele uscate și înăbușitoare ale grotei sărăciei.

Și, într'o zi, mă aflam cu el sub umbra unui copac, undeva, afară din orașul orgiei și-al tristețelor. Stăteam de vorbă despre oameni și despre lucruri. Soarele, deasupra noastră, își revărsa imbielșugarea de lumină. Zărilor se desfăceau largi și primitoare la sine de nădejdi fără de margini.

Și prietenul meu, vorbi, calm și adânc :

— „Cât de rău îmi pare de anii mei de apostasie!... Și cât de mulți sunt la număr!... Vărfuisem și eu câteva cărți, în care niște creeri imbecili se luau la întrecere cu Dumnezeu. Și i-am crezut și eu,.. Ce prostie!.. Ca un nătâng am petrecut așa ani de ani..., cei mai buni... Mă uit în urmă și-mi vine să plâng, să sbier...”

Se opri puțin, ridicându-și privirea spre frunzarul bogat.

Dădu din cap și zise :

— „Acuma când cunosc pe Regele vieții și-al morții, când am siguranța prezenței Lui, prostia trecutului meu este cea mai crudă pedeapsă din toate câte pot fi... Ridicol... Pedeapsa de a fi ridicol... Eu supra-omul de odinioară, îndopat cu „filosofiile“ altor supra-oameni, față în față cu El, — Lumina luminelor, Inceputul și Sfârșitul tuturor, — Dumnezeu... Cugetă și dumneata...”

Prietenul meu surâdea ușor și amar.

Urmă :

— „Dar acum, potolirea cea mare se lasă ca o supremă mângăiere, a tuturor suferințelor și-a tuturor năcazurilor, ieșite, vai, din chiar voia și păcatul nostru... El vine și închide ochii, — moaie rănilor, — răcorește fruntea, — și, mai ales, alintă sufletul...”

Ochii prietenului priveau, pierdut, ca în biserică, undeva, spre limanul cel nevăzut de ochii firei, dar bănuit și gustat de cei ai duhului...

Deasupra noastră, soarele ploua lumină, iar copacul stufos ne mângăia cu umbră.

Prietenul meu tăcea, cu ochii aproape închiși...

Toamnă

Pe întinsul de câmpie
Totul este ras, uscat....
Doar vre-un plop înalt, subțire
De s'arată 'ngândurat.

Ale ciorilor armate
Poposesc pe miriști crude.
De departe, de pe coaste,
Croncănit de corbi s'aude.

Și'n cojocul lui de oaie
Stă ciobanul lângă turmă.
Gândul lui se 'ntoarce sprinten
Cu o lună mai în urmă.

El privește sus spre munții
Cari de nouri se agață
Și mai vede, ici și colo,
Câte-un petic de verdeață.

Ceața'n val cuprins-a munții
Și ciobanul, într'o doară,
Se întreabă dus pe gânduri:
— Mai veni-vei primăvară ?

Gheorghe D. Banu

Din stânga și din dreapta

41

In Stejeriș, deasupra poligorului de tragere.

În față, masivul dantelat al Pietrii Craiului, țâșnit din școarța pământului ca să aibă pe ce se sprijini bolta cerului. În stânga, Dealul Corbului învălit în tohoarca-i verde și lungă, de să târăște prin văi. În fund, tot la stânga, vârful Postovarului: un colț de măsea uriașă, știrbă, necurățită, înegrită de bătrânețe. În dosul meu, din valurile uriașe de verdeață se ridică mătăhăloasă balena încremenită a Tâmppei. Tot în dos, în fundul zării, Ciucașul, scofâlcit de bătrânețe și gol piatră, face baie de soare. Șprenghiul, în capătul Brașovului vechiu: o căciulă veche, mâncată de molii, uitată acolo de cine știe care uriaș. La apus, soarele se căznește să röntgenizeze trupul gros și noduros al unui bălaur enorm care, c'o falcă 'n cer și cu alta pe Măgura Codlii, se'nălțase din bezna peșterilor subpământene.

De-asupra Tâmppei, zeița Luna, înconjurată de suita-i de stele ce izvoresc jucăușe din hăul abisurilor cerești, se înalță gânditoare și palidă, în vreme ce trena — horbotă de nori — i se mișcă alene dela apus spre răsărit. Mirele-i ștregar se pitește după Măgură, de unde, cu fața îmbujorată, se uită pe furiș pe sub fusta dantelală, tivindu-i juponul cu aur.

Din înălțimi amețitoare, în rotogoale largi și maiestoase, un uliu dă binecuvântarea.

A doua zi.

Susurul unor șoapte îndepărtate se strecoară sfios prin coana încheiată a pădurii. Din când în când, svâcniri de păsări fără glas. La coada Pietrii Craiului, niște zoale murdare pe fața curată a bolții cerești. Pe drumul Cristianului, un sul de praf se răsucește într'o polcă amețitoare. Câteva cioare, cu fâlfăiri de aripi obosite, o iau spre adăpostul pădurii, într'un croncănit sec și enervant.

Când am trecut pe la Warte, susurul pădurii se prefăcu în orchestră wagneriană, iar zoalele dela coada Pietrii Craiului, ca valurile unor ape murdare care și-au rupt stăvilarele, inundară, învălmășite, jumătate din fața cerului. Ajuns acasă, picuri mari mă plesniră în obraz, iar pe sus, prin podul norilor, cineva rostogolea buți uriașe.

A treia zi.

Pontos săpunise ca dintr'al altuia întreaga față a lui Uranos. Veni apoi calfa Eolus și, cu briciul unui vânt ascuțit, cât ai tipări o mămăligă, îi curăți obrazul de zoale, pe care parte le șterse de vârful Bucecilor parte le plescăi în basinurile lui Poseidon. Helios cobora spre palatu-i de aur, să se culce. Mâne-zi avea să se scoale de dimineață.

Se pregăteau păgânii pentru sărbătoarea de-a doua zi a creștinătății: Sfinții Constantin și Elena.

A patra zi.

O dimineață dumnezeiască, de neuitat. Nici odată n'am văzut cerul și zarea mai curate, nici Piatra Craiului mai apropiată. Codlea, sub poala verde 'ntunecată a Măgurii, smerită ca turma credincioșilor îngenunchiați sub patrafirul duhovnicului, pare la o bătaie de pușcă, iar Ghimbavul, strâns ciotcă la răscrucea șesului, la o svârlitură de piatră. Și de jur-împrejur, ca'n fața unui altar cu icoane făcătoare de minuni, o tăcere care te sfințește. Intreaga natură pare adâncită într'o cucernică rugăciune de mulțumită și recunoștință. Sufletul prinde aripi și gândul se avântă spre necuprinsele țării. Sus... tot mai sus...

Dintr'o tufă, de-odată, impietând sfințenia clipelor de caldă evlavie, două mahalagioaice de gaițe încep a-și cărăi vorbe de ocară.

Ca luată de-o furtună, toată sărbătoreasca atmosferă se destramă.

Din vecini, odrasla unui alt neam de sburătoare le strigă indignată:

— Nu vi-e rușine? Păgânelor!... păgânelor!...

Una din cele vizate: Tacă-ți pupăza!

Cealaltă: Ghighimocule... ghighimocule!...

Coasta însorită pe care mă aflu, se înviorează de imensul râs minor al greierilor și călușeilor.

Abia într'un târziu, trosnetul unei arme pune capăt ciorovăielii.

Dar mahalagioaica tot mahalagioaică. Cu toată primejdia care-o păștea, n'o rabdă inima să nu-i mai arunce, din depărtare, de adio, filfizonului:

— Mașir!...*)

S. Tamba.

*) *Mașir*, în graiul gaițelor brașovene, e o ofensă grea.

Dări de seamă

Al. Lascarov-Moldovanu: Biserica năruită. Colecția Rosidor. Ed. „Națională“ S. Ciernei, București. Lei 25.

În ograda năruitei biserici dela Rateșul-cu-plopi, ctitorie a Stamatineștilor dela sfârșitul veacului al 18-lea, în ograda invadată de vegetația „umbrelor și-a tăcerilor“, în care nu mai stăruie decât o singură cruce — și aceea „strâmbă și ștearsă de vânturi, de ploi și de spinările vitelor“ — crucea marelui spătar Săndulache Stamatin, își ducea zilele „o bătrână cu capul îmbrobodit în tulpan negru, cu pleoapele de jos răsfrânte, ca obosite de veghere sau de plâns“ „cu buzele fără culoare tresărind la răstimpuri ca atinse de o rămășiță de fior, venită din niște străfunduri părăsite“ „cu privirea în pământ, părând a căuta ceva veșnic negăsit“, oftând și gemând din când în când, în singurătatea chiliei ei, ca apăsată de povara unor aduceri aminte.

Anii fugari care măcinaseră lemnăria și zidăria bisericii, așezară straturi-straturi de spuză și peste jarul în stingere al unei vechi iubiri nefericite.

„lezerul de nepăsare și de monotonie“, în care se cufundase sufletul acestei vieți-ruină, n'a mai fost tulburat în adâncuri decât de un miez de noapte, de fiorul pe care i l-a strecurat până în măduva oaselor tropotul învălmășit al sotniilor de Cazaci care treceau „spre o zare înopțată“ „spre locul de cruntă izbire“. Căci sgomotele acelea, în loc să se oprească în urechi ca altora „se coboară în hrubele aducerilor aminte, cercetând și cotrobăind pe acolo, se vadă dacă nu se mai află vre-o amintire, ca s'o scoată sus în apa lacrimilor“. Înfiorată „caută să închidă la loc canaturile sufletului, deschise brusc de sgomotele stradei... Un aier rece și curățitor pătrundea (în adâncurile ființei ei) prin firidele pline de paianjenii uitării, îi rupea, prăfuindu-i și desgolind diamantele negre ale aducerii aminte..... Iar mâna, înconștient cerca să dea în lături din față, aburul subțire al unei vedenii, care totuși stăruia înainte, ca o arătare fatidică și răutăcioasă“. Era vedenia celui care îi umpluse odiniară sufletul de-o nebănuită, dar prea scurtă fericire, zdrobită, fără de veste, în înmugurirea ei încă, de războiul făcut de-ai noștri alături de aceleași uniforme pe care le vedea acum trecând, prin noroiul gros al străzii, în sunetul unei muzici cântată plângător de-o fanfară militară.

„Ca lovită de-o palmă nevăzută“ se dădu înapoi dela geamul care-i descoperea realitatea, căzând greoaie în fotoliu-i schiop de lângă sobă. Țipătul prin care „i se scursese“ odinioară

tot sufletul, îi răscoli încă odată adâncurile amintirii. De sub cenușa uitării, icoane vechi și nespuse de dragi înviau spălate de apa sfântă a plânsului alinător. E plânsul pe ruinele celei mai frumoase primăveri din câte a putut să aibă o viață ome-nească: primăvara iubirii stăpânului moșiei Rateșul-cu-plopi și a fiicei lui Ioniță și a Elenei Stamatin, a cărei povestire se țese, într'o rară bogăție de imagini, curată, frumoasă, armonioasă — ca și eroii ei, ca și sufletul autorului — fără alunecături moderne prin alcovuri cu lumina scăzută și miros de parfumuri excitante, în cele 188 de pagini ale volumașului.

După ce închizi însă cartea și ieși în lumea de azi, îți dai seama că povestea iubirii lui Sandu Chebac și a Mărioarei Stamatin, a ospitalității împărătești dela casa părintească a celei din urmă, a sufletelor oneste, deschise, curate, a celor din cu-prinsul celor două conace boierești, e de pe un tărîm care nu mai stăruie decât în amintirea celor cu sufletul călător.

Dacă ție, cetitorule, nu ți-e sufletul cu totul refractar la farmecul poeziei, dacă sufletul ți-e dornic de-o altă lume decât cea pe care-o simți și vezi forfotind în jurul tău, după ce-ți vei ridica ochii de pe ultima pagină a acestei recreatoare cărți, duioșia nostalgiei vremurilor, plaiurilor și oamenilor zugrăviți în ea, te va urmări multă vreme.

Dacă aș avea față de măritat, între puținele cărți de lite-ratură pe care i le-aș pune în mână, e și *Bișerica năruită* a d-lui Al. Lascarov-Moldovanu.

Ax. B.

*

Prof. Dr. Victor Jinga: *Cooperăția românească în județul Brașov.* Brașov, Pg. 58. Lei 25.

Din istoricul cooperăției în Ardeal se amintește ca prima unitate cooperativă o instituție financiară: Reuniunea de credit și economii din Rășinar, întemeiată la 1867 de dascălul Visarion Roman. La 1915, numărul cooperativelor de credit și al membrilor (108 cu 11.112 membri și cu 141.120 K. profit net) era cam un sfert față de 1930 (427 bănci pop., 141 coop. de con-sum, 18 coop. forestiere, 48 alte cooperative).¹⁾

În ceea ce privește jud. Brașov primele înfiripări coopera-tiste de credit și economii (ca Asociația „Meseriașul Român“, — înființată la 1888 în Brașov cu 29.150 fl. capital și trans-formată la 1914 în soc. pe acțiuni — „Minerva“ (1910) din

¹⁾ În V. Regat prima unitate cooperativă s'a înfăptuit la 1882. Azi nu-mărul lor se ridică la aproape 10.000.

Poiana Mărului) nu îndreptătesc a vorbi de o mișcare cooperatistă înainte de războiu, în acest județ. Iar la înfiriparea cooperativelor (mai ales de consum) de după războiu, nu s'au avut în vedere nici unul din principiile care stau la baza cooperăției, de aceea nu e de mirare dacă aceste cooperative, înființate aproape în fiecare sat al județului, azi nu mai există. Această pseudo-cooperăție, „ciupercărie cooperatistă“ are meritul de a fi compromis, aci la noi, însăși ideia cooperăției, întârziind dezvoltarea adevăratei cooperății cu cel puțin 10 ani.

Abia prin anul 1924, mulțumită unei propagande inimoase, începe să renască acțiunea cooperatistă.

Din cele 29 cooperative rom. existente la 31 Dec. 1924 în jud. Brașov, numai 9 au fost înființate înainte de 1924 (7 coop. de consum și 2 bănci pop.). Cooperatorii, pe urma experienței făcute cu coop. de consum, procedează cu mai multă băgare de seamă și, astfel, azi iau ființă cooperativele folositoare celor mulți, nu conducătorilor speculatori ai avantajelor acordate de Stat.

Tristele amintiri lăsate de coop. de consum totuși nu s'au șters (dela 1922—1930 nu s'a mai întemeiat nici o coop. de consum). Atențiunea Românilor se îndreptează azi în alte direcții : spre coop. de credit — băncile populare — coop. forestieră, obștii de arendare și coop. de transporturi, relativ la care autorul, în p. 2 al cap. IV, dă înțelepte îndrumări. Tot în acest capitol se dau și concluziile privitoare la situațiunea actuală a mișcării cooperatiste.

Cele 32 societăți coop. rom. de azi, din jud. Brașov, cu o vechime de 7-10 ani — din care numai 2 cu sediul în capitala județului — mânuiesc aproape 26 milioane lei și au aproape 4000 membri societari, toți Români. Cooperăția din acest județ este, deci, prin excelență rurală, iar „coloana ei vertebrală“ o formează băncile populare. Cu toate acestea, 30 comune rurale nu au încă nici un fel de cooperativă.

Broșura se încheie cu un cald apel adresat intelectualilor din județ, ca celor mai chemați animatori ai mișcării cooperatiste. Căci în acest câmp de activitate „ei pot împleti idealul moral cu cel social și economic, generozitatea și altruismul cu realitățile de tot felul ale vieții zilnice, pot îmbina binele de până acum cu cel de azi și cu mai-binele de mâine; aci se servește deaproape, satul, patria umanitatea.

Cooperăția poate să nu înfățișeze vraja exterioară a altor idealuri, svăpă ații pot să nu găsească în ea potolire, utopiștii mirajuri, amatorii de esențe tari politico-sociale prilej de lovituri. Ea este fluviul lin și adânc care absoarbe graba și sgomotul păraielor de munte până-și descarcă povara în marea vieții și sbuciumului omenesc“.

Cooperația românească are în d-l V. Jinga un bine pregătit și iscusit animator. Să nădăjduim că sănătoasele d-sale îndrumări nu vor răsuna în pustiu ci vor mobiliza măcar pe intelectualii porniți dela sat, datori „să-și aducă aminte că acolo au rămas nevoi și suferințe, a căror tămăduire stă și în mâinile lor. Și e datorie de conștiință să dai și altuia din ceea ce îți prisosește ție, să te pui în slujba progresului de orice fel pe seama celor mulți“.

Sfântul adevăr ! Lucrarea d-lui prof. Dr. V. J. are însă un cusur : uită — nu știu dacă intenționat sau ba — să apese degetul pe o bubă urită, și mare piedecă în înzdrăvenirea cooperației la noi, *pe bubă politicianismului*, al cărui puroiu a infectat și acest „aspect al civilizației românești.“

După părerea noastră, câtă vreme nu vor fi în fruntea cooperativelor oameni în afară de organizațiile partidelor politice, oricum s'ar numi ele, — și aceasta ar trebui să fie o *condiție sine qua non* pentru oricare conducător de cooperativă — orice propagandă, oricât de stăruitoare și oricât de bineintenționată în interesul cooperației, nu-și va atinge obiectivul, fiindcă — bogdaproste politicianilor ! — azi nimenea nu-ți mai crede că ceace faci, nu faci în interesul unui anume partid¹⁾ și, firește, și din motivul că, la noi, *politician* și *necinstit* au ajuns a fi noțiuni sinonime.

Și intrată odată această idee în capul Românului, cooperația va tânji mereu — sau și dacă ici-colea va putea înregistra succese, ele vor fi efemere, în urma piedecilor pe care i le vor pune purtătorii localnici ai firmei altor partide, geloase de ascendentul pe care l-ar putea câștiga asupra lor, prin succesele realizate, cei dela conducerea cooperativei, reprezentanți ai unui partid advers.

Așa dar, înainte de a-i pune sapei coadă, *heraus aus dem Ballhaus !* Altfel, slabă nădejde de creangă verde.

*

B.

1) Vezi articolul d-lui Radu Dragnea din Calendarul nr. 160 dela 16 Sept. a. c. „Pungașii cooperației“, în care spune între altele : „Se știe de mult că în România Cooperativele sunt camuflajii pentru oamenii de afaceri“... „autorii înstrăinării cooperativelor pe seama samsarilor și pungășilor sunt partidele, toate partidele“... (vezi cazurile cooperativelor din Maramureș, Muscel, Boğdănești, Valea Popii, Ialomița.) „Luptă pe viață și pe moarte între liberali și țărăniști care să apuce cooperativele în exploatare“... „Cooperația a luat ființă la noi nu din dragoste pentru țărănime, pentru nevoiași... Nu ! ea a fost concepută de acest partid (p. l.) pur și simplu pentru a-și înfeuda sieși mai adânc satele“... „Pungașii cooperației (de care a vorbit d-l Mihalache) sunt a fi căutați în partidele politice“...

Voluminosul **Anuar** (455 pg.) al liceului „*Radu Negru*” din *Făgăraș*, întocmit de directorul liceului, d-l Dr. Ștefan Damian, cuprinde zece ani de activitate școlară (1920/21 - 1930/31).

Din istoricul liceului desprindem următoarele informațiuni: Liceul a fost înființat de Statul maghiar la 1898, la stăruințele scriitorului Coloman Mikszáth, pe atunci deputat de *Făgăraș*. Intemeierea lui se face prin sacrificarea Școalei civile și Școalei sup. de comerț. În edificiul actual, nou, funcționează din toamna anului 1909. A fost preluat de Statul român la 2 Febr. 1919 prin d-l Dr. Oct. Vasu, prefectul de atunci al *Făgărașului*. Tot atunci s'a instituit și catedra de l. română, ocupând-o Pr. Vasile Stoicanea.

Profesorii unguri, refuzând să depună jurământul de credință către Statul român, s'au demis înșiși la sfârșitul anului școlar 1918/19 din posturile lor.

Nici nu se putea altfel, ființarea lor aci, în capitala unui județ cu 97% populație românească, având alt scop: „cultivarea și răspândirea sentimentului maghiar, însușirea limbei maghiare și creșterea tinerilor în astfel de direcție, ca chiar și pe lângă menținerea limbii lor materne să se declare cu mândrie cetățeni maghiari.” Scop mărturisit în Anuarul lic. din 1909/10 cap. I. pg. 1.

Inscrierile pentru anul școlar 1919/20 au adus în cl. I. românească 184 elevi, plasa ea lor necesitând deschiderea a 3 clase paralele, — suma totală a școlărilor din întregul liceu fiind de 417.

Liceul azi dispune de 21 puteri didactice, în afară de cateheți pentru confesiunile minoritare (5). Biblioteca prof. cuprinde 4071 cărți, biblioteca elevilor 1384, muzeul de științe naturale 4319 piese etc.

În clădiri, terenuri virane, proprietăți agricole, mobilier, colecții bibliotecii etc. averea liceului e evaluată la Lei 20,249,266.

Diagrama mișcării populației școlare ne arată maximul de elevi (541) în anul 1925/26, după care a urmat o scădere continuă, anul 1930/31 înregistrând numai 300 elevi. Cauzele sunt multe și evidente. Nu le vom mai enumera și noi. În tot răul însă și-un bine, atât sub raportul instrucției cât și al selecționării.

Spațiul nu ne permite să ne oprim la singuraticile cronici anuale cu introducerile lor, adeseori prețioase. Vom constata însă, că a fost nevoie de muncă conștientă, temeinică, devotată, ca, biruind toate greutățile începutului (educația și instrucția neglijată a elevilor în timpul războiului, efectivul de elevi aproape

îndoit mai mare ca pe vremea regimului maghiar, numărul profesorilor redus aproape la jumătate, puțina experiență didactică a acestora, programa analitică diferită de cea veche, lipsa manualelor didactice, *politica* — afurisita de politică — pătrânjelul veninos nelipsit al vieții noastre obșești — „care cu valurile sale tulburi amenința armonia și seninătatea, condiții absolut indispensabile pentru o muncă culturală rodnică“ etc.). Școala să poată progresa totuși, să poată aspira la prestigiul pe care și l-au câștigat vechile licee românești din Ardeal.

Și semne sunt că devotamentul corpului didactic nu s'a cheltuit degeaba.

Frumosul număr de elevi minoritari ai liceului sunt dovadă că chiar rezerva și neîncrederea cu care au privit o vreme minoritățile etnice școala, azi s'au spulberat.

Liceul „se impune azi ca un adevărat templu al culturii“ (spune d-l M. Dragomirescu încă în 1924) și „pe calea apucată, e un important izvor de regenerare națională“ (constată d-l I. Simionescu).

B.

*

„**Mult pot puținii buni împreună!**“ — își întitulează Despărțământul jud. Sibiu al Asociațiunii „Astra“ dărea de seamă asupra activității sale din anul 1931.

Despărțământul care, spre a-și putea traduce în faptă bunele intenții, a reușit să-și asigure colaborarea, atât de activă, a preoțimei, a corpului didactic, a armatei, a „Camerei“ și „Serviciului agricol“, a „Asociației medicilor“; Despărțământul care poate înscrie la activul său dintr'un an realizări ca: pregătirea a 30 de conducători de coruri prin organizarea de cursuri sistematice, examinarea medicală a populației din 7 comune (8207 persoane) cu împărțirea de medicamente gratuite pentru 2458 persoane, cu 551 analize de sânge, cu 1103 extracții dentare etc. toate făcute de medici specialiști, fără deosebire de naționalitate și, ceace merită în deosebi subliniat pentru zilele noastre, *cu totul gratuit*; Despărțământul care în doi ani a înființat 82 de biblioteci, ca să nu mai vorbim de cele 68 de conferințe ținute în comunele aparținătoare județului, — își poate pune acum întrebarea, și cu el ne-o punem și noi: dacă opera aceasta este realizată *de puținii buni*, cu ce bilanț de activitate s'ar putea înfățișa *mulții buni* împreună?

Răspunsul ne ferim să-l dăm noi — l-am da înzadar — îl lăsăm în seama *sumedeniei de politicieni*. Noi suntem bucuroși să putem învedera — pentru toți cei care au ochi — fapte ca cele ale Despărțământului Astra-Sibiu, fapte care se impun și prin

utilitatea lor națională și prin frumsețea morală a gestului celor care au contribuit la realizarea lor, în primul rând, fără îndoială, a animatorului, a d-lui S. Țeposu.

B.

*

Olimpiu Boitoș. „Biografiile românești ale lui Ubicini“ Cluj, 1932. Tipografia „Fraternitas“ S. A.

O lucrare serioasă, redactată cu metodă și îngrijire.

Autorul urmărește un scop îndoit. Să ateste că Ubicini este autorul biografiilor românești din Dicționarul biografic al lui Vapereau, tipărit la Paris în anul 1858 și să releveze meritul acestei opere istoriografice, prea puțin cunoscute.

D-l Boitoș cercetează numele colaboratorilor lui Vapereau și constată că Ubicini este singurul, care ar putea să aibă competența de biograf român. Ubicini vine la București în 1848 și împrejurările îl silesc să ia parte la viața publică românească. Ajunge secretar al guvernului provizoriu și al Locotenenței Domnești. Astfel cunoaște pe toți conducătorii țării.

Intors în Franța, el continuă aceste legături de prietenie cu șefii mișcării revoluționare, cari iau drumul exilului. Iar în 1870, primește însărcinarea să supravegheze studiile bursierilor români din Franța.

Prin scrierile sale, Ubicini aduce un prețios serviciu țării dunărene și, în special, Principatelor române.

Dar d-l Boitoș aduce și alte argumente pentru susținerea tezei sale. Astfel, menționează ciorna unei scrisori autobiografice a lui V. Alecsandri către Ubicini — manuscris păstrat în arhiva Academiei — și comparând textul scrisorii cu biografia lui Alecsandri din Dicționarul lui Vapereau, constată marea apropiere a textelor. Pare sigur că Alecsandri a scris această scrisoare solicitat de Ubicini.

Biografiile acestea românești din Dicționarul lui Vapereau sunt, în mare parte, exacte și bine documentate. Cele mai multe greșeli le prezintă biografia lui Avram Iancu. Și faptul acesta se explică ușor. Avram Iancu era ardelean și Ubicini n'a avut raporturi personale cu el, iar informațiile primite indirect erau mai nesigure. Tot un argument în favorul lui Ubicini.

Pentru ca să arete importanța Dicționarului lui Vapereau, d-l Boitoș cercetează marea număr de compilatori și imitatori ai acestor biografii românești.

Astfel, ne dă textele comparate ale biografiilor românești din Vapereau și din Dicționarul Larousse, apărut în 1865.

Compilația este evidentă.

Al doilea dicționar inspirat din Vapereau este marea Enciclopedie franceză.

Păcat că d-l Boitoș nu a putut utiliza ediția întâia a Enciclopediei, pentru ca să demonstreze cu exactitate împrumutul din Vapereau și a utilizat o ediție mai târzie.

Un compilator român este I. G. Valentineanu, care a tipărit la 1859 o culegere de biografii românești intitulată „Biografia oamenilor mari scrisă de un om mic.” Valentineanu îl și citează odată pe Vapereau.

O compilațiune târzie din Vapereau găsim în „Dicționarul contemporanilor” de Dimitrie R. Rossetti. Dar Rosetti, deși indică bibliografia operelor utilizate, nu amintește pe Vapereau.

D-l Boitoș demonstrează însă prin citate că textul lui Vapereau nu i-a fost străin lui Rosetti.

Ca încheiere, d-l Boitoș ne prezintă textul original al celor 42 de biografii românești din Vapereau, completând cu adnotațiuni erorile biografice.

V. Branisce-Căliman.

*

D. Murărașu: M. Eminescu. *Scrisori politice*, ediție comentată. Ed. „Scrisul Românesc”, Craiova 1931, pg. 338, Lei 120, **Idem:** *Naționalismul lui Eminescu*, Ed. „Bucovina” I. E. Toroușiu. București 1932, pag. 360, Lei 180.

Printre „clasicii români comentați” Eminescu se impune tot mai mult atenției generale, devenind, prin complexitatea personalității sale, centrul preocupărilor literaților noștri. Dacă aproape toți știm câte ceva din *poetul* Eminescu, în schimb sunt puțini aceia care au străbătut în miezul ideologic al crezului social și politic al acestui gânditor, al cărui simț de înțelegere și observație a realităților istorice s'a dovedit tot atât de ascuțit pe cât era de profund și de excepțional simțul său imaginativ — poetic.

Contribuția d-lui D. Murărașu este prețioasă prin spiritul critic de care dă dovadă în selecționarea materialului. Controlând și confruntând textele edițiilor anterioare cu textul publicat de însuși Eminescu în *Federațiunea* (1870), *Convorbiri Literare* (1870 și 1876), *Românul* (1871), *Timpul* (1877—1883), d-l D. M. iubitește să restabilească textul autentic eminescian. Revizuirea aceasta minuțioasă, pe temeiul surselor, i-a dat comentatorului posibilitatea să scoată la lumină concepția politică naționalistă integrală a lui Eminescu.

Introducerea d-lui D. Murărașu ni-l prezintă pe Eminescu ca ziarist și scriitor politic, cercetând împrejurările politice în care își desfășoară E. activitatea sa. Cu privire la gândirea politică a lui Eminescu d-l D. M. subliniază ideea că individul este dator să se pună în slujba națiunii sale. Cosmopolitismul este o simulațiune, deci imposibil de realizat. Națiunea este totul, prin ea își îndeplinește fiecare neam menirea sa în lume. Astfel, cel mai mare

poet al nostru pune mai presus de orice dragostea pentru națiune. De legile progresului și ale civilizației adevărate factorii conducători trebuie să țină seamă, dacă doresc sincer ridicarea neamului. Prin formularea legii muncii E. se așază în centrul vieții moderne, devenind mai actual ca oricând: „*Munca este legea lumii moderne, care nu are loc pentru leneși.*“ — Viitorul neamului trebuie clădit pe bazele trecutului, după concepția lui Eminescu. Aceasta nu însemnează însă o întoarcere înapoi, ci crearea unor condiții de viață potrivite pentru neamul nostru.

* * *

Studiul d-lui D. Murărașu, intitulat *Naționalismul lui Eminescu*, se sprijinește pe un vast material și e menit să ne înfățișeze pe luptătorul îndrăgostit de soarta neamului său, pe entuziastul încrezător în isbânda idealului nostru național.

Până la apariția acestui studiu nu se cunoștea, în amănunte, acest aspect militant al activității literare a lui Eminescu. În orice caz n'a fost și ilustrată de nimeni până la d-l Murărașu această variată profesiune de credință a gânditorului politic și a ziaristului, care a înțeles să-și pună, zi de zi, uriașa sa putere de muncă în serviciul neamului. E firesc că nu numai Eminescu a luptat pentru isbânda cauzei românești. Mulți alții — (pe care-i amintește și-i citează autorul studiului) — și-au spus, răspicat, cuvântul în această arzătoare problemă. Geniul lui Eminescu a isbutit însă să deie o expresie unică ideilor și sentimentelor ce frământau acea epocă, îmbrățișând problema, cu excepționala sa putere de pătrundere, în complexitatea ei, fapt ce-l îndreptățește pe autorul studiului să afirme: „Atâți contemporani ai lui Eminescu au luat atitudini în problemele politice, sociale, culturale, artistice, dar Eminescu însumează toate problemele, toate preocupările, e un spirit îndreptat spre toate chestiunile de viață a românismului“.... „Prin forța cu care-i dominat de ideea națională, prin multiplicitatea aspectelor sub care-i înfățișată această idee, prin substratul ideologic al activității lui naționaliste, *Eminescu e cea mai caracteristică expresie a naționalismului epocii lui frământate.*“

Partea I a studiului d-lui D. Murărașu se ocupă cu „formele naționalismului eminescian“ scoțând în relief naționalismul *entuziast și afirmativ*. Eminescu ne apare ca apărător înflăcărat al provinciilor românești, îndemnând pe Români, stăruitor, să fie solidari.

Alt aspect al naționalismului lui E. este cel *criticist*; îl vedem biciuind prezentul și declarându-se dușman neîmpăcat al politicianismului venal. Tot atât, dacă nu și mai înverșunat dușman este E. când atacă „pătura superpusă“. Critică apoi formele lip-

site de fond serios, ia atitudine în chestia izraelită, critică influențele străine prea exagerate și-si manifestă adâncă și sincera simpatie pentru pătura țărănească, singura clasă pozitivă.

Trecând la naționalismul *cultural*, autorul studiului ni-l prezintă pe E. preocupat de problema purității limbii noastre, de problema literaturii naționale, precum și de menirea civilizatoare a neamului românesc.

În partea II a lucrării, D-l D. M. ne înfățișează *natura* naționalismului eminescian. (Cap I: Desvoltarea gândirii lui Eminescu; cap II: Substratul afectiv și ideologic al naționalismului eminescian; Cap. III: Privire sintetică asupra naționalismului eminescian).

În partea III aflăm *expresia literară* a naționalismului lui Eminescu (Scriitorul și poetul).

Unii dintre criticii noștri literari nu vor fi de acord cu concluziile ce le trage autorul acestui studiu. Mulți nu se pot împăca cu ideea că nota naționalistă subordonează, la Eminescu, toate atitudinile, toate preocupările din scrierile sale, politice și, în parte, din cele literare. Nu este ușor să te obișnuiești cu ideea că „opera întregă a lui Eminescu își are rădăcinile înfipte în realitățile vieții personale și naționale“. D-l D. Murărașu a deschis o discuție plină de interes; specialiștii și cercetătorii vor avea să-și spună cuvântul și să dovedească care este nota dominantă în opera literară a lui Eminescu: lirismul sau naționalismul?

I. Gh.

BIBLIOGRAFIE

Reviste primite la redacție:

Cele trei Crișuri nr. 5—6 (Mai—Iunie și 7—8 (Iulie—Aug.) 1932.

*

Grai Moldovenesc an. I. nr. 2—3 (August) 1932. Pg. 16. Iași, Str. Lascar Catargiu 55. Abon. 100 lei pe an.

*

Răboj, revistă lunară de 4 pag. An. I. nr. 7 (Sept.) 1932. București, Str. A. Panu 17. Exemplarul 3 lei.

*

Flamura Verde an. III. nr. 2 și nr. 3. Anual 60 lei, exemplarul 3 lei, Buc. Str. Clemenceau 9.

*

Documente Răzășești, rev. lunară regională de acte vechi, mărturii tradiționale și relicve istorice, an. I. nr. 3 (Iulie). Bârlad, Cuza Vodă 57. Anual 200 lei.

*

O lume nouă an. I. nr. 1. Rev. lunară. 16 pagini, 10 lei. Abon. anual pt. autorități și instituții 400 lei, pt. funcționari, studenți etc. 200 lei.

În nr. prim semnează articole d-nii: Corneliu Albu (secr. de redacție), Zaharie Pop (red. responsabil), I. Adămoiu, Gabriel Morar, Teofil Vescan. Iar în paginile *literelor și artei*: C. Albu, I. Th. Ilea, I. Mețiu, V. Beneș, G. Retezeanu, Oct. Șireagu, I. Vlasiu, Sara Nyary. — Red. și Adm. Cluj, Str. C. Brâncoveanu nr. 28.

Revista se pune în slujba *combaterii*: crizei morale, a lipsei generale de încredere, a ucigătoarei toropeli a indiferenței, a desnađejei care a copleșit sufletele, a așteptării salvării noastre din situația grea în care ne găsim, numai prin ajutor extern etc. „Trebuie să îmbrăcăm iară zalele acelei neînfricoșate bărbății, fără seamăn, care ne-a

fost unica zestre de-alungul veacurilor de zbucium și umiliri, de care s'au zdrobit toate valurile cutropitoare.“

Nu cunoaștem lărgimea și tăria spectelor celor care și-au luat asupra-le această frumoasă sarcină. Ne pare însă că, pentru redresarea încrederii în propriile noastre puteri și, prin aceasta pentru reîntremarea Statului, s'a pornit la drum cu mijloace prea slabe.

O astfel de operă are nevoie, înainte de toate, nu de periodice lunare, ci de puternice ziare zilnice, care, cu sfaturi, îndemnuri, pilde concludente etc. să țină mereu caldă această încredere. Altfel, oricât elan s'ar cheltui, atmosfera deprimantă creiată de faptele, de realitățile triste pe care cotidienele se însărcinează a ni le pune sub ochi, nu va putea fi înviorată, nici încrederea restabilită.

Despre aceasta, cei grupați în jurul rev. „O lume nouă“, se vor convinge mai curând de cum cred.

*

În nr. 3 (pe Iulie—Sept.) al vechii reviste „*Siebenbürgische Vierteljahrschrift*“ de sub conducerea d-lui Karl Kurt Klein, d-l Iohn Meier aduce interesante contribuții privitoare la „*Cântecele populare germane din Ardeal*“, iar d-l Misch Örend relativ la „*Cre-diințele pop. germane din Ardeal despre originea copiilor*“.

Tot în acest nr. publică și d-l G. Pascu șase pagini sub titlul: „*Raporturi lingvistice între Români și Sași în domeniul nomenclaturii plantelor*.“ Cercetările d-lui Pascu ar trebui extinse și asupra altor domenii, d. p. asupra celui al nomenclaturii medicinale, în care încă se găsesc astfel de reciproce înrâuriri. În „*Transilvania*“ din 1909, pp. 25—26 s'au relevat două-trei.

B.

SPRIJINITORI pe anul 1932:

Coliban Mih. colonel, Tg.-Mureș	Lei	40.—
Dr. Colbazi Emil, medic, fost prefect, Brașov	„	300.—
Gamber Lazar, colonel î. r., Orșova	„	40.—
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Com., Cluj	„	220.—
Ionică Ioan, inginer, dir. Fabr. Celul. Brașov	„	550.—
Lapedatu Ion, dir. Bca. Naș. București	„	240.—
Dr. Olteanu Romulus, avocat, Sf. Gheorghe	„	40.—
Peteu Ioan, comerciant, Brașov	„	100.—

LISTA ABONAȚILOR

care și-au mai achitat abonamentul:

Până la 1 Maiu 1931.

Bârsan Anastase, dir. de bancă, București.
Crăciun N., dir. Chest. poliției, Brașov.
Popa Șt., funcț. Primărie, Cluj.

Până la 1 Ianuarie 1932.

Baboie Nic., prof., Brașov.
Dr. Baci I., profesor, Brașov.
Munteanu Al., farmacist, București.
Munteanu Petrache, avocat, Brașov.
Neguț Vasile, profesor, Brașov.
Noaghea Ilarie, medic vet., Brașov.
Dr. Oancea C., dir. Casa Cerc. Brașov.
Oancea Nic., profesor, Brașov.
Tiberiu I., comerciant, Brașov.

Până la 1 Maiu 1932.

Bogdan Marioara, București.
Crăciun Baiu, inginer, Zărnești.
Hociotă Ilie, protopop militar, Brașov.
Mureșianu Gh., ofițerul stării civile, Cluj.
Pană Valeriu, preot, Zărnești.
Dr. Popa Ioan, medic, Sf. Gheorghe.
Popa Moise, restaurateur, Brașov.
Popa Gh., profesor, Cluj.
Dr. Popea N., ins.-șef. al Muncii, Brașov.
Dr. Popovici Șt., dir. pers. Prim. Brașov.

Până la 1 Sept. 1932.

Dr. Colțău D., adm. fin., Sighișoara.

Până la 1 Ianuarie 1933.

Ardelea Radu, șef-contabil î. r. Brașov
Bălăcescu Atanasie, profesor, Brașov.
Biblioteca lic. „Aron Pumnul“ Cernăuți.
Brumboiu Moise, vicar, Făgăraș.
Dr. Carafoli Ilie, inginer, Brașov.
Dr. Debu Ilarie, avocat, Miercurea-Ciuc.
Dima Nic., preot, Ploești.
Direcț. lic. gr. cat., Blaj.
Giurgiu Oct. profesor, Brașov.
Iuga Gh., dir. î. r. Suc. Bcii Naș., Brașov.
Mateescu C. N., profesor, R. Vâlcea
D. Munteanu-Râmnic, fost subsecr. de
Stat, Ploești.
Dr. Pușcariu Iosif, medic-primar, Brașov.
Sânjoanu Fabiu, prof., Brașov.
Socaciu Emil, secr. gen. Prim. Brașov.

Până la 1 Maiu 1933.

Banciu Paraschiva, Săliște.
Furnică Z. Dtru, București.
Dr. Gancevici I., medic primar, Brașov.
Dr. Glăjariu Vasile, avocat, Brașov.
Prișcu Răzvan, căpitan, Tg. Jiu.
Stelea Severian, preot, Bod.
Vătășan Ovid, inginer, Brașov.
Zernovean V., lt. col. î. r., Brașov.

SUNT IN RESTANȚĂ CU ABONAMENTUL

Odor Nic., profesor, Turcheș	Pe 3 ani	
Olteanu Gustav, avocat, M. Ciuc,	dela 1 Maiu 1930	
Orghidan Victoria, București	„ 1 Ian. 1931.	
Dr. Onițiu Ionel, avocat, Sebeș	„ 1 Ian. 1931	
Pavel Petru, croitor, Brașov	„ 1 Maiu 1930	
Petruțiu N., funcț. Albina, Sibiu	„ 1 Ian. 1931	
Philippide A., prof. univ., Iași	„ 1 Ian. 1931	
Popa Iosif, comisar de pol. Brașov	Pe doi ani	
Primăria comunei Cernatu,	„ 1 Maiu 1930	
Primăria comunei Teliu	„ „ „ „	
Primăria comunei Vama Buzăului	„ „ „ „	
Dr. Popescu Ioan, primar, Reghin	„ 1 Ian. 1930	
Dr. Popoliță N., docent, Cluj	Pe doi ani	
Dr. Popovici Gh., medic, Cluj	„ „ „	
Dr. Popovici Gh., prof. Acad. Teol. Arad.	„ „ „	
Popovici Vas., preot, Oradea	„ „ „	
Dr. Potra Iulian, Timișoara	„ „ „	
Puiu Gh., constructor, Brașov	„ „ „	
Răchițan I. dir. școlar î. r., Gales	Pe doi ani	
Runcean I., antreprenor, Sf. Gheorghe	„ „ „	(Va urma).

Rectificare. In nr. penultim (4), din cauza trecerii abonamentului d-sale asupra altei persoane, a fost trecut din greșală între restanțieri numele d-lui prof. Ionel Babole.

ION MUNTEANU (f. suc. Luca P. Niculescu). **Manufactură, pânzării**
în edificiul Chesturii Poliției.

Mătăsăria D. BERBECAR, Brașov, Str. Voevodul Mihai 7.

IOAN PETEU, **Fabrică de liqueur, rom și cognac.** Brașov,
Strada Furculței de jos 2.

INTREPRINDERILE GENERALE TECHNICE
Inginer TIBERIU EREMIE

Societate Anonimă — Capital Social Lei 30.000.000

BUCUREȘTI, Strada Știrbey Vodă No. 188

Adr. Telegr.: „TIBEREME“. — Telefon 306/39 și 344/80

Societatea execută lucrări de:

Poduri, Planșeuri, Rezervoare, Castele de apă, Silozuri și orice fel de lucrări în beton armat

Clădiri și Construcțiuni de orice fel

Fundațiuni de aer comprimat, Canalizări, Alimentări cu apă, Indiguri și irigațiuni. Șosele și Căi Ferate

Studii, Proiecte și Devize pentru Lucrări de Căi Ferate, Șosele, Poduri și orice fel de construcțiuni.

Depozit permanent de:

Plăci de faianță albe și colorate dela Fabrica Ernst Teichert din Meissen; Ciment Portland de Fieni (Dâmbovița) obișnuit și cu întărire repede; Celotex, produs american izolând căldura și frigul, reducând sunetul (sgomotul); Sobe de teracotă de prima calitate; Plăci de gresie dela fabrica Otto Kaufmann din Niedersedlitz; Plăci de eternit dela fabrica Meteor; Piatră măcinată pentru fațade și mozaicuri; Cartou asfaltat indigen și străin; Parchet de stejar al fabricii Peter Gross; Cărămidă presată și de mână; Asfalt; Fer de beton; etc., etc.

In atențiunea cetitorilor și abonaților noștri

La șirele adresate, în numerele trecute, domnilor *restanțieri*, ne vedem nevoiți, în urma multelor neplăceri și pagube care ni se pricinuesc, să mai adăugăm și să accentuăm, și aici, următoarele:

1. Administrația **nu răspunde** de neprimirea revistei:

- a) în caz că abonatul și-a schimbat domiciliul fără să ne fi comunicat din vreme noua sa adresă, **rămânând obligat la plata abonamentului**, de vreme ce de aici revista i se expediază la adresa veche;
- b) dacă nu reclamă nr-ul neprimut în curs de 10 zile dela data apariției.

2. Pe viitor, abonamentul, achitat **anticipativ**, va costa, deși s'a dublat taxa poștală, **tot 260 Lei** (cea mai ieftină revistă), iar achitat **decursiv**, **Lei 300**, din cauza plusului de cheltuieli pe care ni le pricinuesc aceste abonamente.

3. Cel care reține vre-un număr, se consideră abonat.

4. Abonații vechi care n'ar dori să li se mai trimită revista, sunt rugați să ne-o comunice fie pe cotorul mandatului prin care-și trimit restanța, fie printr'o cartă poștală.

Returnarea unui nr. de revistă **nu** va fi considerată ca refuzarea abonării mai departe. Asta din motivul că am avut cazuri când revista ne-a fost returnată fără știrea abonatului, de alte persoane.

5. Domnii abonați restanțieri, pentru a evita cheltuieli și neplăceri, și pentru ei și pentru noi, sunt insistent rugați (pentru a câtea oară?) să ne trimită de urgență sumele ce ne datoresc.

Presupunem că, după munca pe care o depunem aici, nu așteaptă nimenea să-i plătim noi și abonamentul. Pe noi nu ne pășuește nimenea cu plata cheltuielilor. Cine nu înțelege aceasta, n'are dreptul să se supere, dacă i se cauzează neplăceri. Vina nu e a noastră. Noi nu putem fura banii ca să acoperim costul exemplarelor primite și reținute de dânșii.

6. **Tot ce privește redacția se va trimite pe viitor la adresa: Brașov, str. Mureșenilor 22, I.**

ADMINISTRAȚIA.

	Pagina
<i>P. B.</i> : Un document (de Dr. P. Vasiciu) relativ la ist. școalelor române din Brașov	173
<i>Popa Oct.</i> : Ștefan Mailat, Domnul Făgărașului	13, 152, 347, 483
<i>Popp Const.</i> Din viața lui Mișu Popp	132
<i>Tartler Thomas</i> : Cronica comunei Prejmer (tr. de pr. I. Ludu)	52, 526
<i>Tulbure Gh.</i> : Politica educației. Curente și aspecte	513
<i>Vătășianu Virgil</i> : Opera pictorului Mișu Popp	291

Literatură

Poezii:

<i>Banu D. Gh.</i> : Din străini	263
„ „ Ghiocelul	264
„ „ Dorință. Ochi căprui	463
„ „ Toamnă	557
<i>Mécs L.</i> — <i>Dăianu E.</i> : Marea taină	179
<i>Munteanu Const.</i> : Sibiu	169
„ „ Aceste lacrimi	170
„ „ Destindere	367
<i>Olariu Dumitru</i> : Răboj	60
„ „ Epitalam pentru odinioară	61
„ „ Prohod banal	160
„ „ Salcâmi albi	262
„ „ Icoană bizantină.	366
„ „ Elegie	456
<i>Pitiș Ecaterina</i> : Decemvrie	60
„ „ Sonet	261
„ „ Ceasuri de noapte	550
„ „ Sfârșit de August	550

Proză:

<i>Bănuș P. Aurel</i> : Cnm am ajuns în Blaj. Amintiri	62
<i>Codarcea Ersilia</i> : Impresii de călătorie	457
<i>Lascarov-Moldovanu A.</i> : Flori de lumină	551
<i>Pitiș Ecaterina</i> : Vin Paștile	260
<i>Tamba S.</i> : Din stânga și din dreapta	72, 265, 368, 464 558

Diverse

<i>Banciu Ax.</i> : Insemnări răslețe	230
<i>Bobescu C.</i> : Ciprian Porumbescu (La 50 de ani dela prima reprezentare a operetei „Craiu-Nou“	171
<i>Redacția Ț. B.</i> : Octavian Goga	3
<i>Zare Gabriel</i> : O enciclopedie a căsătoriei	249

Cronică și dări de seamă

<i>Arhiva Someșană</i> nr. 16 (de B.)	475
<i>Astra-Brașov</i> : Biblioteca (de I. C.)	92
<i>Astra-Sibiu</i> : Mult pot puțini buni împreună (de B.)	565
<i>Dr. Bardoși Caus</i> : Banca și Industria (de B.)	374
" " Cauzele economice ale conflictului chino-japonez (de B.)	376
<i>Boițoș Olimpiu</i> : Biograjiile românești ale lui Ubicini (de V. Branisce-Căliman)	566
<i>Dr. Bologa V. L.</i> : Inceputurile medicinei științifice ro- mânești (de B.)	376
<i>Buracu Coriolan</i> : Din trecutul Almăjului și al Rudăriei (de B.)	473
<i>Ciorlea Gr.</i> : Anuarul lic. „Al. Papiu Ilarianu“ din Tg.-Mu- reș (de B.)	475
<i>Crăciun Ioachim</i> : Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la Români (de A. A. Mu- reșianu)	187, 270
<i>Crainic Nichifor</i> : „Țara de peste veacuri.“ Poezii (de V. Branisce-Căliman)	184
<i>Dacoromania</i> , an VI (1929—30) (de V. Branisce-Căliman)	89
<i>Dr. Damlan Ștefan</i> : Anuarul lic. „Radu Negru“ din Fă- găraș (de B.)	564
<i>Făt-Frumos</i> : nr. 1—2. 1932 (de B.)	473
<i>Gherghel I.</i> : Goethe în lit. română, vol. I. (de I. Breazu)	278
<i>Dr. Jinga Victor</i> : Cooperația rom. în jud. Brașov (de B.)	561
<i>Lascarov-Moldovanu Al.</i> : Casa din pădure (de Ax. B.)	373
" " Biserica năruită. Roman (de Ax. B.)	560
<i>Lui Mehedinți S.</i> : Un volum omagial (de O.)	269
<i>Morariu Leca</i> : Eminescu. Note pt. o monografie. Fasc. 1, cap. VI—VII (de B.)	474
<i>Murărașu D.</i> : M. Eminescu. Scrieri politice (de I. Gh.)	567
" " Naționalismul lui Eminescu (de I. Gh.)	568
<i>Propagandă culturală</i> : (de I. C.)	93
<i>Dr. Sturza Marius</i> : Istoricul scurt al balneologiei și fizio- terapiei și importanța studiului lor în România (de B.)	471
<i>Sulică Marius</i> : Al. Papiu Ilarian ca student la lic. din Tg.-Mureș (de B.)	469

*

<i>Bibliografie</i>	94, 283, 379, 477, 570
-------------------------------	------------------------

